

קונטרס

שירת הלוי

והוא לקט משיחותיו הק' של
מרן המשגיח
הגה"צ רבי יחזקאל הלוי לעזריאשטיין זצלה"ה
על תקופת
"בין פסח לעצרת"

נלקטו ונערכו מכתבי תלמידו המובהק ה"ה
הגאון רבי שמואל יצחק גרינברג זצ"ל
אשר יצק מים על ידיו בישיבה הק' דמיר בתקופות
פולין-שנגהאי-ברוקלין

יו"ל עולם בס"ד ע"י
מכון
'גנזי גאוני ליטא'
פעיה"ק ירושלים התשע"ז לפ"ק

מפתח

מפתח מפורט בעמ' הבא

ט.....עניני ימי הספירה

כא.....עניני קבלת התורה

לא.....מגילת רות

מז.....תורה

סח.....מידות

תוכן ענינים מפורט

בפתח השער.....ז

עניני ימי הספירה

סיבת מיתתם של תלמידי רבי עקיבא - וגודל ערכה של
ההנחה הראשונה המושתת בליבו של אדם.....ט
כיצד באו תלמידי ר"ע לידי כך שלא נהגו כבוד זה בזה.....יג
החובה לעסוק בכל השנה ב"ואהבת לרעך כמוך".....טו
"ואהבת לרעך כמוך" - זה כלל גדול בתורה.....יז

עניני קבלת התורה

הכנה לקבלת התורה - אבותינו ואנו.....כא
השמחה בקבלת התורה.....כג
קבלת התורה מתוך הכרח - בכל שנה.....כד
התכלית במעמד הר סיני כדי שעי"ז יוכלו לעמוד בכל נסיון.....כה
קבלת התורה - הסוד של נעשה קודם לנשמע.....כו
מידתם של כלל ישראל.....כז

מגילת רות

על ידי מידת החסד בלבד יכול האדם לימוד כנגד נסיונות
גדולים - חסד הוא העיקר המכוון בתורה.....לא
רצון אמיתי.....לד
הערה נוראה בענין העמידה בנסיון עד הרגע האחרון.....לה
הכח לעמוד בנסיון.....לו

תולעת של מינות אצל אביר הרועים.....לח
עשיית המצוה בשלימות.....לט
לפי מעשי האדם נקבעים אחרית הימים.....מ

תורה

התורה היא מציאות הטוב ובלעדיה הכל רע ושקר.....מג
יגעתי ומצאתי - ביאורו.....מה
מעלת הטירחא ויגיעה של צלם אלוקים.....מו
בכניסה לבית המדרש נפטרים מן היצר הרע.....מט
עיקר שליטת היצר הרע הוא מחוץ לכותלי בית המדרש.....נ
הדרך להסיר המפריעים מלימוד התורה.....נ
עצת התורה כיצד יוכל האדם לסבול כחמור בין המשפתיים
ללמוד התורה.....נב
הוי שקוד ללמוד תורה.....נג
חובת האדם כי אהבת התורה לא תהא תלויה בדבר
- הדרך לזאת.....נד
תורה מתוך מסירות נפש חביבה ומעולה יותר.....נה
אחד שיושב ועוסק בתורה לעומת שנים שיושבין ועוסקין
בתורה.....נו
יתכן להיות עוסק בתורה ובמצוות וללא כל שייכות אליהם.....נח
כאילו עשיתם עצמכם - התחדשות בדרכי העבודה גם
ברוחניות.....נט
"ותן חלקינו בתורתך" - חלקו המיוחד של כל אחד ואחד.....ס
מעשה מצוה מתוך עמל ויגיעה.....סד
עיקר הצלחת האדם הוא לסבול את עבודת ה'.....סו

מידות

על ידי העיון בפרשיות התורה יבין האדם את העבודה	
המוטלת עליו.....	סח
"קנאת סופרים" - זהירות בהשתמשות בה.....	סט
על ידי המידות אפשר לזכות למדרגות גבוהות באמונה.....	ע
השימוש במידות שייך גם בשני הפכים בנושא אחד.....	עא
עשות משפט ואהבת חסד.....	עג
האלוקים עשה את האדם ישר.....	עד
הבקיא בכל חדרי תורה אינו נחשב לכלום אם אינו יכול	
להתגבר על מידותיו הרעות.....	עו
שימוש במידות מגונות כדי לקנות מעלות ברוחניות.....	עט
"כי לי בני ישראל עבדים" - להיות חפשי מן המידות.....	פא
הרוצה להיות בן תורה מוכרח לתקן עצמו להדמות אליו	
יתברך.....	פב
עומק ההיכר בין תלמידיו של אברהם לתלמידיו של	
בלעם הרשע.....	פג
הכל תלוי במידות.....	פה
אהבת חסד גרידא אינה מועילה כי אם בהוצאה מן הכח	
אל הפועל.....	פה
מעלת אהבת חסד.....	פז
מעלתה של מידת החסד בשלימות.....	פט
אדם יכול לעשות מעשי חסד מופלאים ומאידך להיות אכזר.....	צ
הכרת הטוב.....	צג
עזים שבאומות - שפלות וענוה אינם סתירה זה לזה.....	צד
הענוה חכמה גדולה.....	צה
הענוה נוצרת מתוך רוממות הנפש.....	צה

תוכן ענינים מפורט

מציאת חן לפני הקב"ה - על ידי ענוה.....	צז
גאה המתגאה שהוא עניו.....	צט
גאווה.....	ק
האפשרות לעמוד בנסיון.....	קב
תפקיד האדם בעולם לפי הנסיונות.....	קג
ההולך בדרך התורה נוצרים בו כוחות עצומים למעלה	
מדרך הטבע.....	קד
אין האדם מתעלה אלא מצב של קושי.....	קז
ההבדל בין הלומד מוסר לשאינו לומד.....	קט
מהו בעל מוסר אמיתי.....	קיא

בפתח השער

ברחשי לב וגיל הננו להגיש בזאת קמיה עמלי תורה ושוחרי מוסר גרגירי יראה חכמה ודעת ממרן המשגיח הגאון החסיד רבינו יחזקאל הלוי לעוונישטיין זצלה"ה והוא מעט המחזיק את המרובה, נחלי דעת ויראת ה' שנפקו מפום ממלל רברבן, ליקוטי בתר ליקוטי מתקופות של אף עברה וזעם, ותורה זו שלמד באף היא שעמדה להנחילה לדור אחרון כפי אשר נכתבו בהקפדה ובדקדוק רב ע"י תלמידו המובהק הגאון רבי שמואל יצחק גרינברג זצ"ל שיצק מים על ידיו בשנים אלו ובזמני תהפוכות, מראשית כזאת הודעת במתיבתא רבתא מיר דפולין ולאחר מכן בגולה אשר הגלתה בשנגהאי שביאפאן ואת והב בסופה במתיבתא 'מיר' דברוקלין, והיו דברי המשגיח ואמרותיו כטללי אור ונוחם על תלמידיו וסביביו נשערה מאוד, ובחלקם הגדול כבר הובאו בספר 'יד יחזקאל' אשר ראה אור ע"י צאצאי המשגיח שיחיו, וכבר איתבדרון מיליו טובא בבי מדרשא ורבים נאותים לאורו.

ועתה בהגיע עת דודים בבית בנו החשוב והמופלג אוהב התורה ולומדיה ואיהו גופא צורבא מרבנן, אשר נושא בעולם של ת"ח עמילי תורה בכל מקומות מושבותיהם, וכבוד ד' הסתר דבר כמוהר"ר יעקב סנדר גרינברג שליט"א, בנישואי בתו שתחי' עב"ג החתן המופלג פאר היחס כמוהר"ר דוד יצחק צעלניק שיחי', בעת נעלה כזאת זמן ספירה והכנה לקבלת התורה, אמרנו בזאת להביא פנים חדשות תורה מפוארה בכלי מפואר, ללקט עמרים ושיבולים

מתורתו של מרן המשגיח זללה"ה בענייני דיומא, מבתרי תכריכי
כתבי תלמידו 'ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל.

ברכה קובעים לעצמם חכמי ורבני המכון אשר לקחו ע"ע
מלאכת הקודש, ללקט כעמיר גרנה ולנפות נפה בתר נפה,
ובראשם העורכים הרב משה חיים שניידר שליט"א והרב אליהו
הופמן שליט"א, ולמסייעים במלאכה הרב נתן צבי בהגרא"ב זצ"ל
פינקל שליט"א, והגר"ט הלוי שולזינגר שליט"א רב ואב"ד קריית
אתא ומלפנים ראש כולל 'עטרת שלמה' רכסים.

בצאתנו את הקודש תפילתנו נישא שתהא זו הכנה לקבלת
התורה ללומדי תורה ועמליה בטהרה, יהגו בדבריו וישתעשעו
באמרותיו, ויהיו לו לזכרון נצח, ויה"ר שזיווג זה יעלה יפה יפה,
לשוב ולשם ותפארת בישראל.

ברחשי לבב

מכון 'גנזי גאוני ליטא'

ירושלים התשע"ז.

עניני ימי הספירה

סיבת מיתתם של תלמידי רבי עקיבא - וגודל ערכה של ההנחה הראשונה המושתת בליבו של אדם

"אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מחו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת וכו' כולם מתו מיתה רעה מאי היא וכו' אסכרה" (גמרא יבמות סב, ב).

כידוע, שבדברי קדשם של חכמינו ז"ל צריכים לדקדק בכל מלה ומלה של דבריהם כמו בתורה הקדושה.

ומעתה החובה עלינו לדקדק בלשון חז"ל שמסרו לנו את מספרם של תלמידי ר"ע בלשון של "זוגים".

משמע מכך שלא היו תלמידי רבי עקיבא יחידים מופרדים כל אחד מחבירו, אלא אדרבא היו מקושרים כל אחד זה בזה, וכיון שכך נקראו "זוגים". ומכל מקום היו נגועים במדה זו של "לא נהגו כבוד זה בזה" כי בודאי לא היה שם שום עלבון תורה ח"ו, אלא רק שהיתה איזו פגימה בזהירות במדת הכבוד הראויה לבני תורה הלומדים בבית מדרשו של התנא רבי עקיבא ז"ל.

עוד יש לנו לדקדק מה שנאמר **שכולם מתו בפרק אחד**. והיינו שלא נשאר אף אחד מהם בחיים, אלא כל אחד ואחד מת באותו פרק ובאותה מיתה. ובודאי היה זה נס גלוי אשר הוא בא ללמדנו

עד כמה צריכים לזהר בכבוד התורה, ועם כל זה מבואר במהרש"א שמתו דוקא בין פסח לעצרת, והמכוון בזה היה להורות שמתו בהשגחה כי הוא הזמן הממוצע לבריאות וקרוב לרפואה, הרי שלא הניח הקב"ה שום מקום לטעות לתלות את סיבת מיתתם באיזו סיבה כדי שיהא גלוי ומפורסם, אף למי שירצה להכחיש, שהכל היה רק במשפט ה' על שהיה חסרון של כבוד ביניהם.

וכיון שכך, החובה עלינו להתבונן הרבה בענין זה, כי הלא על כן אנו נוהגים אבילות בימי הספירה כדי להרגיש בעצמינו כאלו זה המאורע היה ממש אתמול, וא"כ למה אין אנו מתפעלים מזה כלל? הלא רואים אנו איך שהזלזול בכבוד בני תורה כיום הוא במצב נורא שאין לשער.

ואחר מיתתם "היה העולם שמים", ומהי השממה הלזו, ומבאר רש"י, שנשתכחה תורה. משמע שלא היו אז ישיבות אחרות, אלא כל התורה כולה שבעולם היתה רק בישיבתו של רבי עקיבא, כי באותם הימים היו לומדים תורה שבעל פה וכפי שהורנו חז"ל (אבות א) "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע", ואז היתה הקבלה לר"ע, ומר"ע לתלמידיו, ומשמתו תלמידי ר"ע נפסק הקשר בין דור ר"ע לדור שאחריו, "עד שבא ר"ע לרבנותו שבדרום וכו'", שלא היתה לר"ע עצה אחרת להמשיך הישיבה שלו כי אם לייסד ישיבה חדשה במקום חדש. כי כל זמן שישבתו היתה קיימת לא מצא שום עצה לתקן הקלקול, כי ודאי בעוד שהיה לו ישיבה ראשונה היה משתדל למנוע זאת, ובפרט שעל ר"ע מובא (עירובין כא, ב) שאמר מוטב שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חברי. שהיה כ"כ חושש לכבוד חבריו עד שאמרו עליו (תענית כה, ב) מעשה בר"א שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה, ירד ר"ע אחריו ואמר אבינו מלכנו וכו' וירדו גשמים וכו', יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו, ע"כ.

ומעתה צריך עיון, אם ר"ע היה כ"כ חס על כבוד חבריו, והיה תמיד מעביר על מדותיו, הכיצד זאת שלא עקר מתלמידיו מה שהם לא היו נוהגים כבוד זה בזה, עד שנתחייבו כולם מיתה ונשתכחה תורה מישראל.

אלא על כרחך שלא יתכן לומר שרבי עקיבא לא הרגיש בתלמידיו את אותה המדה שלהם שבעטיה מתו, אלא אדרבא הרגיש ועשה את כל אשר בכוחו בכדי למנעה, ומ"מ לא עלתה בידו לעקור נקודה זו שנזרעה בלב תלמידיו, כי משנזרעה בלב אדם איזה נקודה ומדה רעה מאד קשה לעקרה מלבו, כי הכל הולך אחר המושכל הראשון.

וענין זה נוגע לכל אדם לידע, כי והיה אם נכנסה ללבו איזה הנחה ראשונה, הרי שלא יוכל לשנותה בלי עמל ויגיעה רבה, ואין עצה כי אם לעשות את מה שדוד המלך ע"ה מייעץ "סור מרע ועשה טוב", כלומר לא תנסה ללחום נגד הרע, אלא סור מעליו ועשה טוב כדי שבמשך הזמן ידעכו ההנחות הראשונות, ויתחזק במה שרוכש אחר כך.

וזו היתה עצתו של רבי עקיבא שהניח את מקומו והלך ל"דרום", כי הוצרך לחדש ישיבה חדשה במקום חדש. והודה שהזהיר את תלמידיו שלא יעשו כמעשיהם של תלמידיו הראשונים. וכל זאת היה כדי שהנקודה הראשונה תהיה בטוב, כי העיקר הוא ההתחלה. כל מה שאדם עושה נמשך אחר הנקודה הראשונה שבה התחיל.

וחשיבותה של הנקודה הראשונה של האדם נוכל לראות בהתבוננות בדברי קדשו של רבינו יונה בפירושו על המשנה באבות (פרק א משנה ו) "והוי דן את כל האדם לכף זכות". מבאר רבינו יונה שזה שאין יודעים בו באדם אם הוא צדיק או רשע, או שמכירין בו שהוא בינוני אז אף אם לפי שקול הדעת יש לדונו לזכות או לחוב וגם נחשב יותר נוטה לכף חובה בא התנא לאמר שצריך לדונו לזכות

לאמר לטובה נתכוון. אבל על צדיק גמור לא הוצרך לאמר לדונו לכף זכות כי הרי אפילו אם ראה צדיק שחטא אין להרהר אחריו אח"כ כי בודאי עשה תשובה. וכן על רשע גמור אין לדונו לכף זכות **כי אם אפילו מעשה כלו טוב, ואין נראה לחוש עליו משום צד וענין, יש לאדם לדונו לכף חובה ולאמר: לפנים עשה ואין תוכו כבדו.** וכמ"ש (משלי כו, כה) "כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבעי תועבות בלבו". ועל ענין זה אמר שלמה בחכמתו (משלי כא, יב) "משכיל צדיק לבית רשע, מסלף רשעים לרע", ר"ל בני אדם חושבים כי הצדיקים מפני שאינם יודעים לעשות רע אינם מכירים דרכי רשע, כי לא יבינו העושים אותו. ואין הדבר כן, כי הצדיק "משכיל לבית רשע" ויודע ומכיר ומשגיח רוע מעלליו יותר משאר בני אדם שאינם קפדים בדבר כ"כ ולא יתנו אותו אל לבם: "מסלף רשעים לרע" הצדיק כשרואה מעשה רשעים הנראים בדרך טוב, מסלף אותו ומטהו לרע, לאמר: פעל און, כי לא נתכון למצוה אלא לשום עצמו בחזקת הטובים. עכ"ל רבינו יונה.

ובאור דבריו הוא, שהרשע אף אם עושה טוב מ"מ הואיל והוא רשע ונמצא שנקודה ראשונה שבו היא רעה, ממילא יש לשער ולהחזיק בכל מעשיו שהם על דרך הנקודה הראשונה. ולכן אף אם רואים ברשע שעושה מעשה מצוה יש לקראו "פעל און".

ונמצא לנו מזה חידוש גדול, כמה יש לאדם לחשוד את עצמו, כי יכולים לחיות בטעות כל הימים לחשוב שכל מעשיו נובעים מצדקתו וחסידותו, אך האמת כי הכל הולך מנקודה ראשונה המושחתת במדות רעות. וזה רק הקב"ה יכול להבין כי הוא יתברך יראה ללבב, ויודע איזה הנחות ראשונות יש בתוך לבו של אדם. וזהו שאמר הכתוב "עלומינו למאור פניך" רצה לומר כל הראשית מנערוטינו הוא גלוי לפניך ואתה יודע ומכיר מי הוא ההולך באמת ובתמים לפניך. וע"כ מצינו בחז"ל הק' שיראו באמת קודם פטירתם, וכמו שאמר רבי יונן בן זכאי שני דרכים לפני ואיני יודע באיזה

דרך מוליכים אותי. וכן ר' אבהו אמר איני יודע אם אקבל שכר או עונש בעד כל מעשי. קדושי עליון כאלו חשבו עצמם שאפשר שכל מעשיהם נובעים מנקודה שאינה טהורה וכשרה.

אם כן, כל אדם אף אם עוסק בתורה ומעשים טובים ראוי לו לחשוד בעצמו שהכל נמשך מנקודות ראשונות שמנערותו, ואין עצה לאדם אלא לעשות כסדר התחלות ויסודות חדשים וכענין שהנהיגו לאמר קודם כל מצוה הנני מוכן ומזומן וכו' מפני שהכל תלוי בהתחלה. וכמו שר"ע בזקנותו חדש ישיבה חדשה, כן כל איש יראה לעשות בעצמו תמיד התחדשות ולהתרגל בכל יום בהתחלה לעשות טוב מראשיתו, ואז הולך כל היום הולך בטוב, מפני שהכל הולך אחר הנקודה ראשונה.

כיצד באו תלמידי רבי עקיבא לידי כך שלא נהגו כבוד זה בזה

הרמב"ם באגרת תימן כתב שכל שנאת עכו"ם לישראל היא בשביל קנאת הדת, ומיום שנתנה לנו תורה בסיני עד היום הזה עיקר כל שנאתם היא רק בשל קנאתם את דתנו – אש דת.

ובאמת שדברי הרמב"ם הללו הם מבוארים להדיא במדרש, על מלחמת מדין שהקב"ה אמר למשה "נקם נקמת בני ישראל לתת נקמת ה' במדין" (במדבר לא, ב), שהקב"ה נקם מלחמה זו בשם "נקמת ישראל" ואלו משה קראה "נקמת ה'". והטעם לשינוי זה מבואר במדרש שמשה אמר להקב"ה אם היינו ערלים או עובדי עבודה זרה או כופרי מצוות לא היו שונאים אותנו ולא רודפים אחרינו אלא בשביל תורה ומצוות שנתת לנו. הלכך הנקמה שלך וזשה"כ "לתת נקמת ה' במדין".

ובאמת שביסוד זה מגלים אנו סוד גדול בכחות האדם. כי הלא במציאות רואים אנו את ההיפך שהעכו"ם לועגים לאמונה שלנו ואעפ"כ גילו לנו חז"ל שאין זה אלא קנאה שמקנאים הם בנו במה שיש לנו תורה, וקנאה זו היא היא הגורמת לכל רדיפותיהם אשר הם רודפים אותנו, ולא השנאה הפשוטה הנראית לעינים או מדת האכזריות ורציחה שיש בהם.

נמצא לנו מזה חידוש גדול, והיא שעד כמה יכולה הקנאה הטמונה בלב האדם לפעול ולהשפיע עליו. שהרי לעיני בשר מי יפלל לומר שהתנהגות הגויים כלפינו היא קנאתם בנו בה בשעה שלמראה עינינו אין הם אלא לועגים לנו, לתורטינו, ולדרך חיינו כשלהם כביכול אין כל שייכות לזה. ומ"מ מגלים לנו חז"ל שהקנאה היא הגורמת לכל הפירוד והשנאה שלהם, ומזה יש לנו ללמוד ולהבין עד כמה רחוקה השגתנו במדת הקנאה עד כמה שבכוחה לפעול על האדם.

ובזה נבין את דברי הגמרא פסחים (מט, ב) גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים יותר משנאת עכו"ם לישראל. דאם נפש עכו"ם שאינה רק צלם אלקים ובכל זאת מרגשת היא את הטוב והאושר המיועד לעם ישראל, על אחת כמה וכמה הנפש הישראלית שרואה ומרגשת את האושר הנצחי המיועד לתלמידי חכמים וקנאה אוכלת אותו, ואף שהוא בעצמו מתלוצץ מכל דבר חכמה, מ"מ נפשו יודעת ומבינה, וכח הקנאה היא זו שגורמת לשנאה כזו. כי הקנאה אינה רק על הבלי עוה"ז הכלים, אלא אדרבא היא יותר נוטה לדברים אמתיים שיודע שהם מאשרים את האדם.

ויתכן לפי"ז שאפילו אצל גדולי תורה אם מרגיש בחברו איזו מעלה יחידה אז אם לא יעקור את כח הקנאה מקרבו סופו שתבוא שנאה בלבו, ואז ח"ו הוא נכנס בכלל כת שונאי ה' המובא בשערי תשובה לרבינו יונה בשער הרביעי.

ובזה יתבאר לנו הגמרא במסכת יומא בית שני שהיו עוסקים בתורה וכו' רק מפני שנאת חנם חרב. והיינו שהיו מקנאים בבעלי מדרגות גדולות, ולא עקרו מידה זו לגמרי עד שבאו לידי שנאה זה לזה במידה דק מן הדק, והיתה זו תביעה עליהם לפי מדרגתם.

וכן צריך להבין בתלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, אין זה אלא מחמת שלא ידעו בעצמם את כח הקנאה שהיתה בהם מאחר והיתה כ"כ מכוסה בלב. ומכח הקנאה נולד האי כבוד זה בזה.

מכאן זה נמצאנו למדים שני יסודות. הראשונה, שיתכן שכח אחד יפעול באדם אף שאינו מרגיש וחושב עצמו שהוא ההיפך מזה. והשנית, יתכן שגם בגדולים יהא מקום לקנאה עוד יותר מהאדם הפשוט כי נפשו יודעת יותר ומקנאה יותר.

החובה לעסוק בכל השנה ב"ואהבת לרעך כמוך"

הכתוב אומר "ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם אני ה' אלקיכם" (במדבר י, י). ופירש רש"י, "מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנא' "ותקעתם" הרי שופרות, "לזכרון" הרי זכרונות, "אני ה' אלקיכם" זו מלכיות".

הנה "מלכויות" שאנו אומרים בראש השנה אינו ענין של אמירת פיוסים בלבד. אלא הוא כלשון חז"ל "אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם". הרי שהחיוב של ראש השנה הוא להמליך את הקב"ה על עצמינו, והיינו לעשות אותנו עבדים למלכותו ית' וכבר כתב ר"ת בספר הישר שכדי ליקח דרך בעבדות למלך מלכי המלכים הקב"ה צריכים ללמוד מעבדות למלך בשר ודם. וכאשר נתבונן בסוד קיום תוקף המלוכה אצל מלך בשר ודם נראה שהדבר תלוי כשעבודת

המלך נעשית כהלכתה כשכל אחד מעבדיו מכיר את מקומו וכולם עובדים כאיש אחד.

אמנם אם ח"ו יפול פרוד בין עבדי המלך הרי שכבר ניתק קשר המלוכה וח"ו העולם חרב, וכמו שאמרו ז"ל אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו (אברת ג, ב). וא"כ קיום המלוכה תלוי באחדות העבדים, וממילא נבין כי העיקר שבתמליכוני עליכם היינו אחדות עבדיו ית'.

וכענין זה נאמר "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (דברים לג, ה), והיינו, אימתי יש בישרון — דהיינו עם ישראל — מלך? דוקא בהתאספם שבטי ישראל יחד באחדות גמורה.

וא"כ כדי להכין את עצמינו ליום הדין יש חוב על כל אחד לקבל על עצמו לעסוק **בכל השנה** במצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" שבזה תהיה אחדות בין עבדי ה' ית' ותעלה יפה בדינו מצות מלכיות — שיכונן עיקר קיום תקפו של מלכנו — מלך מלכי המלכים הקב"ה. ובקיומנו חיוב זה נזכה שיעלה זכרוננו לפניו יתברך לטובה.

ואם ח"ו לא נעשה כן ותשאר בדינו המדה של שנאת הבריות איך לא נבוש להיות דובר שקרים ח"ו. כי אנו מבקשים בתפלותינו בראש השנה מלוך על כל העולם כולו בכבודך, ואלו אנחנו עדיין לא הכנו בעצמנו את עיקר קיום מלכות שמים עלינו בתקפה.

וא"כ מה גדול החיוב על כולנו לקבל על עצמנו עסק אהבת הבריות ואחדות. ולאט לאט יוטבו דרכינו. ומי יכול לשער את גודל הזכות לנו ולכל העולם כולו אם יהיה לנו צביר העוסקים באהבת ישראל כל השנה. וכל זאת יש להעמיס בפסוק "למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך" (תהילים קיט).

"ואהבת לרעך כמוך" - זה כלל גדול בתורה

בהתבוננות בדברי חז"ל נוכל לראות הכיצד הגדירו מי הוא המכובד ומי הוא המבוזה. חז"ל במדרש מגלת אסתר כינו להמן בתואר "בזוי בן בזוי" כתיב "ויבז עשו את הבכורה" (בראשית כה, לד), וכתוב כאן "ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו" הרי לנו שע"י ששניהם היו מבזים דברים הראויים לכבוד מפני כך נקראו הם בעצמם בזויים. אם כן סיבת ביזויים נובעת ממה שהם מבזים אחרים.

וכנגדם אמרו חז"ל "איזהו מכובד המכבד את הבריות" (אבות ד, א). וכן איתא בגמ' קדושין (עא, ב) "זיל בתר שתיקותא כי האי דבדקא במעדבא וכו' שתיקותא היינו יחוסא". והבאור בגמ' הוא, כי סתם בני מריבה פסולים, שמתוך פסולם היו פורשים מהם ואלו הם נטרו איבה והחזיקו במריבה.

וכן הביאור במידת זה שנקרא בזוי, שע"י שאינו במדרגה שיהיו מכבדים אותו, אלא אדרבה הוא מוחזק להיות במדרגה פחותה ובזויה, לכן הוא חוזר ומבזה את כל שאר העולם. ומכאן תדון על בני אדם שחפצם להיות מבטלים הכל ומריבים תמיד, שסיבת הדבר שהם עצמם אינם אלא אנשים הראויים שיהיו שאר העולם מבטלים אותם, וכיון שהם מרגישים בכך לכן הם מבקשים להפוך הביטול על שאר בני האדם, אבל האמת במקומה עומדת שהם בעצמם הנם הבזויים והפחותים.

עוד יש ללמוד מזה, עד כמה פחות ופגום הוא זה שאינו יודע לכבד שאר בני אדם. כי הלא המן הרי רצה להשמיד ולהרוג ולאבד וכו', ואלו התביעה העיקרית עליו בלשון חז"ל היתה שהוא בזוי. כי מי שרק יודע ומכיר שכל הנברא לכבודו ברא, וצורתו כצלמו

וכדמותו עד שהעיד עליו יוצרו ראו בריה שבראתי בעולמי — לעולם לא יבוא לבזות את כל המפעל הנפלא הזה. והמן שלבו ברשותו ודאי לא חשב חשבון זה וממילא אין פלא שהגיע לפחיתות כה נמוכה עד כדי הבעת חפצו להשמיד להרוג ולאבד אומה שלימה ללא שום פקפוק.

עיקר יסודי זה ניתן גם ללמוד ממה שעשו עבר באותו היום כמה וכמה עבירות. ע"ז ג"ע ושפיכת דמים. ולמרות גודל חומרתן לא נזכרו מפורש בפסוק אלא טענה אחת בלבד והוא "ויבז עשו את הבכורה" שלא ידע לכבד מה שראוי לכבוד, ויש להוסיף ולבאר תוספת באור על פי העצה הידועה שאנו מוצאים בחז"ל לשמור כל התורה כולה ע"י מציאת וקיום כלל אחד שבו נכללו כל הפרטים. כגון מה שאמר רבי עקיבא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. או מה שיעץ הלל לאותו גוי שבא להתגייר "דעלך סני לחברך לא תעביד" ואידך זיל גמור... וכן מאמר חז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה" כי על כל יתר המצוות הרי נאמר רחבה מצותיך מאד ואלה תרי"ג מצוות שנתנו לנו אינם אלא תרי"ג כללים וכמבואר בספר מעלות התורה בשם הגר"א ז"ל, והדרך לשמור כל המצוות הוא ע"י שמירת הכללים. והכלל האחד שבו נכלל הכל הוא — אמונה. וצדיק באמונתו יחיה.

ולפי זה נוכל להסיק גם את ההיפך, כלומר שע"י ביטול או קלקול כלל אחד כבר "מוכשר" האדם לבטל את כל התורה והמצוות ח"ו. על עשו שהוא נכשל באותו יום בג' עבירות חמורות אומר הכתוב כי זה בא לו ע"י מדה מגונה זו של "ויבז" נמצא שזו היתה העוולה והשורש על כל רשעתו יען שהוא הכלל המקיף את כל הפרטים — העבירות שעשה התחיל באי החשבת ונתינת כבוד לבכורה וסיים במכירתה — התנתקותו ממנה לגמרי.

ועיין ברמב"ן (בראשית שם) שכתב לבאר את המקראות וז"ל
"ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז כי אחר שאכל ושתה חזר השדה
אל צידו וזו סיבת בזוי בכורח כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו
וישתו ויעשו חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר עכ"ל.

נמצא שהכתוב עמד על הכלל דהיינו השורש של כל החטאים
שלו. וכן כל אדם יראה לעצמו לתור אחר הכללים ולשמרם שע"י
שמירה זו כבר יהיה סיפק בכוחו לשמור לקיים את כל התורה כולה.

עניני קבלת התורה

הכנה לקבלת התורה - אבותינו ואנו

כתב הרמב"ן (שמות יט, ב) על הפסוק "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני", וז"ל "והיה ראוי ג"כ שיאמר ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני לומר כי מיד שבאו אל מדבר סיני חנו במדבר, בראותם ההר מנגד. ולא המתינו עד שיכנסו בו אל מקום טוב לחנות שם. אבל חנו במדבר או בחורב שהוא מקום חורבה שממה לפני ההר. וזה טעם ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" עכ"ל.

מדברי הרמב"ן אנו רואים את המסירות נפש והתשוקה העזה שהיתה לבני ישראל לקבלת התורה. וברור שכולם היו מחכים בכליון עינים לראות את מלכם יתברך ברדתו על ההר ללמד לעמו ישראל תורה ומצוות. וא"כ קשה מאד להבין את דברי המג"א מה שמביא בשו"ע סי' תצ"ד לבאר המנהג שנעורים כל הלילה בליל שבועות לתקן מה שאבותינו הקדושים היו ישנים אותו הלילה לפני קבלת התורה והקב"ה הוצרך להעיר אותם. משמע מדבריו שלא היה בלבם כ"כ חשק לקבלת התורה והיה אפשר להם לילך לשכב על מטותיהם ולישן אף שידעו שמחר. בבקר אלקים יראה להם. ואילו מהרמב"ן הנ"ל כמעט מפורש להיפך שהם לא התחשבו כלל על עסקיהם הפרטיים וגם לא בקשו מקום לחנייה אלא חנו מיד נגד ההר והיו מצפים לקבלת התורה וא"כ איך יתכן שישנו באותו הלילה לפני קבלת התורה.

אלא נראה ודאי שאין הדברים כפשוטן שהיו ישנים ממש. אלא שעם כל ההכנות שלהם להיות ראויים לקבלת התורה מ"מ הם נתבעים באיזה תביעה דקה של חסרון הכנה. ועל אותו חסרון אין

לנו שום מושג וא"א לנו להבין מדרגתם הרמה, ומה היו חסרים כי בטח לא היה זה אלא חסרון דק מן הדק. ועל אותו חסרון הכנה שלהם שאין לנו בו שום הבנה וידיעה הנהיגו לכל הדורות להיות נעורים באותו הלילה – ליל שבועות – לתקן המעוות ולמלאות את החסרון.

אבל מאידך קשה, כיצד שייך בדור שלנו דור יתמי דיתמי לפעול איזה תקון במעשי אבותינו הקדושים ע"ה שאין לנו שום הבנה לא במה שעוותו ולא בטעון תקון.

וצריך לומר שאמנם מוטל עלינו להאמין כי ודאי בידינו הוא זה, שאם נעשה אנחנו את שלנו בהכנת עצמינו בליל חג השבועות לקבלת התורה אז נזכה למדרגות גבוהות ולמעשים גדולים. כי הקב"ה נקרא "מלך עוזר". דהיינו שהוא עוזר את כל אחד בעבודתו – וכמאמר חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו – במלחמתו נגד יצר הרע. כלומר שלהכחיש כח היצר הרע הוא דבר גדול מאד וא"א לאדם לעשות את זה לבדו ורק בעזר אלקים שייך לנצח. וכן הוא גם בכל מדרגה ביראת ה' שאדם רוצה לקנות א"א לו בלא עזר ה'.

וממילא פשוט שמי שיש לו עזר ה' אין גבול למה שיכול להגיע. ולכן אנחנו מתפללים בכל יום "ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים". שכל זה בא רק ע"י עזר ה'. ולכן לבסוף מוסיפים גם להתפלל "והאר עינינו בתורתך" דהיינו להבין פנימיות התורה כמו שביאר הגר"א ז"ל. כי ע"י עזר ה' יכול לזכות למדרגות הכי גדולות בידיעת התורה, וזהו מה שמוטל על האדם לקבל על עצמו בליל שבועות – לזכות לתקן מעשי אבותינו הקדושים דור דעה אם רק יזכה לעזר ה'.

השמה בקבלת התורה

אם היה מי מאתנו נשאל במה היא שמח בקבלת התורה היה בודאי חושב על אודות דברים נשגבים. וכן הוא האמת בקבלת התורה אכן זכינו לדברים נפלאים, "טל אורות טליך" (ישעיה כו) "כל מי שיש בו אור תודה אור תורה מחייהו" וכן יש בתורה מעלות גבוהות לאין תכלית.

אבל השי"ת בדברו על מתן תורה מזכיר רק מה שזכינו לאמונה בשם ית'. כמו שאמר הכתוב "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, (שמות יט, ט), וזה היה ע"י המופת הנורא שהשי"ת בכבודו ובעצמו ירד על הר סיני כדי שתהא לנו אמונה חושית שנוכל לאמר כי בעינינו ראינו ובאזנינו שמענו הכל וכן ביאר הרמב"ן על הפסוק (שמות כ) "לבעבור נסות אתכם בא האלקים" שהכוונה בזה להוציא מלבכם כל ספק. דאע"ג דלכאורה האמונה היתה חושית מיציאת מצרים וקריעת ים סוף, מ"מ שייך עוד מקום ספק בלב.

וזהו דבר מבהיל להתבונן עד כמה יש כח ליצר הרע על הלב ששום דבר לא יספיק עבורו ורק במתן תורה היה המצב שלא היה בלב שום ספק. וזהו העיקר שצריך שישמח בו האדם במתן תורה — שזכינו לאמונה!

ובחז"ל מצינו שרבי יוסף שמח בזמן מתן תורתנו ואמר כי בלא התורה כמה יוסף איכא בשוקא. ואיך נוכל להבין זאת? כי הרי רב יוסף בכשרונותיו בוודאי שהיה חכם גדול גם בלא התורה, וגם יכול היה להבין את כל הבריאה ולהכיר הבורא ע"י שכלו ולמד אמר דבלי תורה היה נשאר בשוקא.

אשר רואים מכאן היסוד הנורא שרק אברהם אע"ה היה יכול להשיג אמונה בלי תורה, אבל אחרים אפי' גדולים כחז"ל הק' לא יכלו לבא להכרה בלי תורה. ולפיכך לימדונו רבותינו שהכלל הראשון בשמחתם הוא שלולי תורה אין להם שום יתרון. ולא אמרו שזכו בתורה למדרגות גבוהות ולשכר נורא רק שמחו שלא נשארו ריקים ופשוטים. וכן הרמב"ן ז"ל בדרשותיו כתב הראה שלולא תורה היה הרוכב על החמור שוה לחמור. ואנו ראינו ג"כ בעינינו האנשים דכינה (סיון) חיים ממש כבהמות. צאו וראו נא על הריקשענים (=אנשים מושכים עגלות) וכדומה, ותראו שאין שום נפקא מינה לגמרי מהם לבע"ח. שהם חיים בלי שום מחשבה. וזה מה שעלינו לחשוב באמת אלו היינו חושבים בעיקר הנדרש מאתנו.

קבלת התורה מתוך הכרח - בכל שנה

"ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם" (שבת פח, א).

ולכאורה יש להבין, למה הוצרכו כלל ישראל לקבלת התורה ע"י כפייה, הלא ודאי יקבלו התורה ברצונם שכבר אמרו נעשה ונשמע.

ועל כרחק שרצה הקב"ה שתהא להם קבלת התורה בכה ובחוזק — באותה מדה כמי שתולים לו הר על ראשו. ולכאורה מה ערך לקבלה זו אם היא ע"י סיבה ואונס. אלא ע"כ שקבלה מתוך אונס

סובה היא לאדם ובלעדיה אין זוכים, דהקבלה צריכה לבוא מתוך הכרח.

והנה מבואר בספרים הקדושים וכן בחסיד יעב"ץ בתחילת פרק קנין התורה דבכל חג שבועות נוצץ אותו האור של מתן תורה וצריך האדם להכין את עצמו לקבלת התורה וזאת אפי' אם הקבלה תהיה שלא לשמה מ"מ העיקר הוא שתהא איזו קבלה.

התכלית במעמד הר סיני כדי שעי"ז יוכלו לעמוד בכל נסיון

הנה הכתוב אומר "ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים" וגו'. ופירש הרמב"ן כי זה אשר ראיתם היה שכשינסה ה' אלוקים אתכם להודיע ערך אמונתכם וישלח לכם נביא שקר שירצה לפתור מה ששמעתם לא תמעד אשוריתם לעולם מדרך האמת. כי כבר ראיתם האמת בעיניכם וא"כ יאמר בעבור שיוכל לנסות אתכם לעתיד בא האלוקים עתה כדי שתהיו עומדים לו בכל נסיון וכו' עי"ש.

הרי מתגלה לנו כאן חדוש גדול במעמד הר סיני. שכל תכלית העמידה שם בתחתית ההר – ומה שזכו לראות ולשמוע את השם יתברך לא היה למען ליתן להם את התורה בלבד. אלא היתה בזה עוד מטרה, והיא להעמיד אותם באמונה המבוססת על ראייה חושית כדי שיוכלו אח"כ לעמוד בכל נסיון. כי תכלית האדם בעוה"ז כאשר כתב המסילת ישרים בפ"א "הוא לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון". ומעמד הר סיני היה ההכנה לזה.

ולפיכך מיד אח"כ הועמדו כלל ישראל בנסיון הכי גדול. וכפי שמביא רש"י בפרשת כי תשא "בא השטן וערבב את העולם והראה

להם דמות חשך ואפילה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם, ואח"כ הראה להם דמות משה שנושאים אותו באויר רקיע השמים וכמ"ש כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו".

נתאר לעצמינו מצב כזה: כמה רבבות אנשים נשים וטף נשאים במדבר שמם מקום נחש שרף ועקרב אשר אין בו מים. ומנהיגם שהיו סומכים עליו ואומרים אשר בצלו יחיו — עזבם לנפשם באופן פתאומי.

וכי אפשר לצייר נסיון יותר גדול מזה! וזה הגיע להם מיד אחר מתן תורה. כי מתן תורה היתה ההכנה שלא ישגו גם מתוך הנסיון הכי גדול. ובאמת מה נורא הוא הדבר שלא חטאו בחטא יותר חמור, וכמו שמבואר בראשונים שהעגל לא היה עבודה זרה ממש וגם שרק הערב רב עשו אותו וחטאם של כלל ישראל היה רק שלא מיחו. הרי לנו כמה גדול היה כחם לעמוד בנסיון.

וגם עלינו ללמוד ולשנות פרשה זו של מתן תורה כדי להתחזק באמונה חושית כדי לקנות הכוחות לעמוד בנסיונות כי כך הוא מציאות הבריאה — אין מפלט מנסיונות ואת כולם ה' יבחן. ומה שאנו מתפללים "ואל תביאנו לידי נסיון הכונה לנסיון שאינו לפי כחותינו פן ח"ו נכשל בו, אבל בלי נסיונות כלל אי אפשר, ולכן מוטל עלינו החוב להיות מוכנים.

קבלת התורה - הסוד של נעשה קודם לנשמע

הנה הכתוב הצריך בקרבנות שיהיה "אשה ריח ניחוח לה" (ויקרא א, ט). וענין הניחוח הלזה פירשו רש"י "נחת רוח לפני שאמרתי

ונעשה רצוני". והיינו, שעיקר הקרבן הוא לגרום ריצוי לפני ה'. והיינו שהמעשה יהא נעשה כרצונו יתברך, נמצא שהמביא קרבן מפני שצריך לאיזו כפרה הרי עיקר כפרתו היא בזה שע"י הבאת הקרבן הוא הופך להיות מתרצה לפני ה' והיא הרפואה למחלת נפשו שהרי החטא שחטא גורם לחולי הנפש והבאת קרבן היא רפואתה.

והן אמנם שתכלית הקרבנות היא התשובה, והתשובה המכפרת על החטא הלא היא בריאה בפנ"ע, מ"מ עיקר התקון הוא עשיית רצונו יתברך. וזו תכלית כל הבריאה כולה כמבואר ברמב"ן סוף פרשת בא להודות שהוא בראנו ולהראות שאנו נבראנו לעשות רצונו וכפי מה שמתנהג האדם כרצונו יתברך כן ממשיך הוא עליו קיום וחיים נצחיים. וזה אפי' במי שאינו זוכה לעשות הרבה.

אבל מי שעוסק בתורה בלי תשומת לב לדרוש ולדעת מהו רצונו יתברך ויעשהו אין למודו שוה כלום ולשווא כל עבודתו. וזהו הסוד של נעשה קודם לנשמע שאין לנו אלא רצונו יתברך בלבד.

וזהו גם מה שתבע שמואל הנביא ע"ה משאול המלך ע"ה (שמואל א' טו, כב) "הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים" כי העיקר הוא לעשות רצונו יתברך, ואם רצונו היה בדוקא להחרים את עמלק א"כ חוץ מזה לא שוה כלום, ולשם מי ומה כל הקרבנות. כל הסוד של קרבנות אינו אלא סיבה לקיום רצון ה', אך אם אין זה רצונו אז אינו "ריח ניחוח" ואינו "אשה לה" והכל לשוא.

מידתם של כלל ישראל

בספרי מפרש מהו "וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" (דברים לג, ב), שכשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות. בתחילה הלך אצל בני עשו ואמר

להם האם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה אמר להם "לא תרצח", אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של אביהם רוצח הוא שנאמר "והידים ידי עשו" (בראשית כז, כב), ועל כך הבטיחו אביו שנא' "ועל חרבך תחיה". הלך לו אצל בני עמון ומואב ואמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם "לא תנאף" אמרו לפניו רבש"ע כל עצמה של ערוה שלהם היא, שנאמר (בראשית יט) "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". הלך ומצא בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם "לא תגנוב", אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של אביהם ליסטים היה שנאמר (שם טז) "והוא יהיה פרא אדם". לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה אם ירצו ריקבלו את התורה. ע"כ לשון הספרי.

הרי לנו שכל האומות לא היתה להם היכולת לצאת ממצבם כיון שהיתה להם ירושה מאבותיהם של גזל ועריות וכו' היה א"א להם להיות מקבלים את התורה. אבל אצל כלל ישראל מצינו ההיפך. (שמרת יט) "ריחן שם ישראל נגד ההר". ומפורש במכילתא כל מקום אומר ויסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת אבל כאן השוו לב אחד לכן נאמר ויחץ ע"כ לשון המכילתא. והובא ברש"י שחנו שם כאיש אחד בלב אחד.

המבואר בכל זה: מה בין עם ישראל לאומות העולם, שמשמע מהספרי שאף שהקב"ה בעצמו נגלה על שאר אומות ליתן להם את התורה ומסתמא הבינו שהתורה היא דבר חשוב מאד שבאה מידו של הבורא יתברך, מ"מ לא יכלו לקבלה ממנו. וטענתם היתה שא"א להם להיות ראויים לקבל את התורה. שהרי מה שאסרה תורה היא ירושתם.

וקשה הלא מה בכך שהיא ירושה להם הרי יכולים "לסלק עצמם" מאותה ירושה ולהכיר שאך שקר הנחילום אבותיהם ולאחוז בדרך

האמת כפי הוראת התורה. אלא על כרחך שזוהי מציאותם של הגויים.
- שאין להם את היכולת להתעלות לשום מדרגה ברוחניות וא"א להם לצאת מפח פשעיהם.

ורק כלל ישראל יש להם סגולה זו. וכפי שאנו רואים שבשעה שידעו שצריכים להכין את עצמם לקבלת התורה מיד שבתו בהם כל מחלוקת והיתה ביניהם אך ורק אהבה ורעות שלא כמו בשאר חנייותם שהיתה בהם מחלוקת. ולפיכך היה אפשר להם להקדים נעשה לנשמע שהם היו מוכנים לעשות ככל אשר יצוו כי ידעו בעצמם שבכחם להגיע למדרגה הגדולה והנעלית ביותר, ולכן קבלו על נפשם המעשה אף לפני השמיעה. כי מי יעכב על ידם.

וזהו המבחן לאדם לידע כמה רכש לעצמו מדתם של כלל ישראל. אם מרגיש בעצמו שיכול לצאת ממצבו של חטא ולהגיע למדרגות הגדולים. והיינו המדרגה של נעשה ונשמע – להיות מקבל ביום שמעו את דברי מוכיחיו ולהיות עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום שישמע מהם והלאה אז בשם ישראל יכונה. כי זהו סגולת ישראל מכל העמים, - הכח לתקן את עצמם ולצאת ממצבם ולקנות המעלות העליונות כרצונו יתברך.

מגילת רות

עַל יְדֵי מִידַת הַחֶסֶד בְּלִבָּד יִכּוֹל הָאָדָם לִימוּד כְּנֻגַּד
נְסִיוֹנוֹת גְּדוּלִים - חֶסֶד הוּא הָעֵיקָר הַמְכוּוֹן בַּתּוֹרָה

יַעֲשֶׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם הַמֹּתִים וְעַמִּדִּי
(א, ח)

במדרש רבה איתא ר' חנינא בר אדא אמר כאשר עשיתם עם המתים - שנטפלתם בתכריכיהון. ועמדי - שויתרו לה כתובותיהן. א"ר זעירא מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים ע"כ.

הרבה דברים יש ללמוד ממדרש זה. הלא הדבר מבהיל על הרעיון למתבונן לכמה שכר טוב זכתה רות. חלק שלם מהתורה דהיינו מגילה זו נקראת על שמה. ממנה יצאה מלכות בית דוד והיא נקראת אם המלכות כמ"ש (מלכים א' ב, יט) "וישב כסא לאם המלך" זו רות המואביה. וזה כולל מלך המשיח וכל העתיד של כלל ישראל. מלבד מה שזכתה להנשא לבועז איש גבור חיל מזרע פרץ בן יהודא. ומגלים לנו חז"ל שכל זה הגיע לה בשכר של גמילות חסדים.

אנו רואים מזה עד כמה העיקר המכוון בתורה היא מדת החסד, וכן היה אומר הסבא מקלם שכשם שבכל ספר יכולים לבחון את מהות הספר מההקדמה של הספר, כמו כן אם רוצים לדעת את מהותו של משהו כמו משה רבינו ע"ה אפשר ללמוד זאת מהצורה איך התורה מתארת את תחילת גידולו, שהוא "ההקדמה" שלו. (שמות ב, יא) "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם". עיי"ש ברש"י נתן לבו ועיניו להיות מיצר עליהם. בזאת היתה גדולת מרע"ה שזכה

לאחר מכן להיות מקבל התורה. וכן אנו רואים אצל מרע"ה בכל פרשיות התורה שהיה דואג ומיצר בסבלותן של ישראל. והתורה מראה לנו תיכף שבזכות זה זכה לכל.

וכן אנו אומרים על רות. שהנקודה שבה זכתה להדבק לכלל ישראל עד שממנה יצאה מלכות בית דוד היא רק בזה שהיתה גומלת חסדים. ולכאורה יש להתפעל מהמסירות נפש שהיתה לה בהליכה זו עם נעמי. היא היתה בת מלך. ובודאי היו הרבה שרים רוצים להתחתן עמה. שהלא אנו רואים מה שכתוב "ויקר מקרה" (רוח ב, ג) פי' רש"י כל הרואה אותה רואה קרי, והיא ויתרה על כל כבודה. וגם מסתמא המלך מואב העמיד בפניה הרבה מכשולים כדי שלא תוכל ללכת עם נעמי והרבה השתדלו לדבר על לבה שלא תעזב את בית המלך וארצו, וגם הלכה לארץ יהודה אחר שהיה רעב בארץ ובודאי היה שם מצב של דחקות.

אך עם כל זאת עם מי הלכה? עם נעמי אשה זקנה בעירום ובחוסר כל וכמו שאמרה על עצמה "וריקם השיבני ה'" (א, כא). ולאִיזה מצב הלכה? שתצטרך לרעות בשדות אחרים ללקט פאה ולקט כדי לכלכל אותה ואת חמותה והיא גם בת מלך שלא נוסתה לזאת מעולם. וכל זה אף אחר שהפחידתה נעמי כדין בי"ד המקבל גרים. ושום דבר לא הועיל לשנות את החלטתה. ובודאי היינו אומרים שאין זה אלא מתוך גודל הכרתה וחכמתה שהכירה מעלת ישראל על כל העמים. וחז"ל אומרים לנו שהכל נבע אצלה ממדת החסד שבה. הרי שממדת החסד בלבד יכול אדם לעמוד כנגד נסיונות הכי גדולים.

ובאיזה חסד איירינן. הלא בחסד של דברים של "מה בכך" שרצתה רות להיות צוותא לנעמי. לא חסד של הצלת נפשות, כגון לחם לרעבים הלבשה לערומים וכיוצא בו. כי אין חשיבות של החסד תלוי בגודל ההטבה, בכמות או באיכות.

נעמי ברכה את רות "יעשה ה' עמכם כחסד אשר עשית עם המתים" שנתעסקה בתכריכין של בעלה, האם ספק אצלנו שמא היו לו לחתן המלך תכריכין. בודאי לא חסר לו מי שיעשה עבורו תכריכין די והותר. וכן מה שויתרה רות על כתובתה. איזה מין חסד הוא זה הלא נעמי היתה עניה ולא היה כדי לגבות ממנה אפי' אם תרצה.

והבאור בזה, שדוקא בדברים אלו ניכרת מדת החסד של רות. את החסד יש להעריך בדברים קטני ערך דוקא, כי מי שהוא בעל חסד באמת אינו מתחשב במדת הצורך בכך, אלא הוא ממציא מעצמו מקום להראות חסד. וכמו אברהם אבינו ע"ה מקור החסד כאשר היה החום גדול ולא ראה אורחים נצטער יותר ממה שנצטער מכאב של יום שלישי למילתו. והוצרך השי"ת לשלוח אליך מלאכים בדמות אנשים לפייסו. כי תמיד היה אאע"ה מבקש מקום להראות חסד לא רק במקום שרואה צורך לחסד. וכן רות לא הסתפקה במה שבלעדה יעשו תכריכים רק עשתה בעצמה, וכן מה שמחלה הכתובה מחשש פן תהיה לחמותה עגמת נפש שאין לה לשלם, מיהרה תיכף למחול אותה, ודוקא במעשים קטנים אלו הכירו מעלתה.

ולכן ברכה נעמי את רות "יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי" כי דוקא במדת החסד האמתי, שאפי' ע"י מעשים קטנים מבקשים לעשות חסד, אז ניכרת היא המעלה העליונה של חסד שעל ידה תוכל לזכות לכל מה שזכתה ולהתגבר על כל הנסיונות שיבואו עליה.

רצון אמיתי

וְתֹאמַר נְעָמִי שְׂכֵנָה בְּנֹתִי (א, יא)

הנה נעמי לא האמינה שיש לרות ולערפה את הרצון האמיתי להתגייר.

ותמוזה, אמאי לא האמינה, היתכן שאחר שרות עזבה את בית המלכות של עגלון מלך מואב, והסכימה לסבול על עצמה חיי גר בארץ שאין לה גואל ומכיר, וכבר אמרה לה נעמי שאין לה מה להרויח בלכתה עמה, ומה חסר עוד. אנו היינו אומרים שאין ספק ברצון שלה להתגייר, ונעמי לא חדלה מלדבר אליה עד שראתה כי מתאמצת היא ללכת. איך אנו מבינים זאת.

גם אנו רואים כמה מומחית היא נעמי בכוחות הנפש, שהרי ערפה לא היה רצונה להתגייר אמיתי, כי הלא מששבה לעמה זנתה אותה לילה ויצאה ממנה גלית, וא"כ פשוט הוא שמקודם כבר לא היתה לה הרצון באמת להתגייר.

אנו רואים עד כמה קשה הדבר לידע את האמת כאשר הנביא אומר (ירמיה) "עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו", ויתכן שכל התשוקה לעשות דבר טוב אינה אלא מאיזה סיבה אחרת ואינה מפני האמת, וכן איתא בחוה"ל שער ג' שהשכל אומר לנפש שלא יתכן שיהיה כוספך חזק אם לא נתברר לך שאת חייבת בטובת הבורא שמטיב לך עד אין שיעור. וכי אין בך יכולת לשלם לו וכי בהתרפותך בו מפלתך, ובדביקותך בו הצלחתך וחיותך רק אז יתכן להיות הכוסף חזק לשלם לו בעד טובותיו עכ"ל.

עכ"פ צריך לידע שיתכן שאפילו אם אחד רוצה לעשות כדי שיזכה לעוה"ב ג"כ אין זה נקרא רצון באמת שכיון שזה יכול לבא

מאהבת עצמו וכשיפגע ברצון אחר של איזה חמדה מהעוה"ז כבר יכול לעזוב הכל, כי באהבה התלויה בדבר בטל הדבר בטלה האהבה.

ובכן רק כאשר ראתה נעמי שפיה ולבה שווין שעשתה חיזוק לדבריה וקפצה ונשבעה שהוא סוד הצדיקים שקופצים ומשביעים את יצרם מהפחד פן ח"ו יתפשו במצודות שלו. וכן רות בקשה ממנה אל תפגעי בי כי יראה פן באמת תפתנה לשוב והיא נשבעה על זה כדי שלא תאבה ח"ו, רצונה זוהי בחינה גמורה שיש לה כוסף חזק ומיד פסקה נעמי לדבר מזה.

וזה לנו לימוד שא"א לדעת מה נחשב כרצון על פי התורה. ומי שזוכה שרצונו באמת להיות בן תורה אז זוכה שנחשב לו כאלו קיים כל התורה בפועל, וכמש"נ ברכינו יונה ז"ל על פירוש כל שמעשיו מרובין מחכמתו שאיך אפשר מעשה בלי חכמה ובאר שזה מי שרצונו לעשות כל מה שילמדו אותו כענין נעשה ונשמע עי"ש בדבריו. (שערי תשובה שער כ' אות י').

הערה נוראה בענין העמידה בנסיון עד הרגע האחרון

וְתִשְׁאַנֶּה קוֹלָן וְתִבְכֶּינָה עוֹד וְתִשְׁקַע עֲרֶפֶה לַחֲמוֹתָהּ וְרוֹת.
דְּבָרָה בָּהּ (א, יד)

למדים אנו מרות עד כמה שצריך האדם הלוחם נגד יצרו להיות עומד על מערכת המלחמה עד השעה האחרונה. הלא רות וערפה שניהם יצאו מבית מולדתם ובעיקר הקושי של הנסיון עמדה בו גם ערפה וסבלה ג"כ את כל ההפצרות. וגם היא התגברה על כל המכשולים וכשדברה נעמי אליהן שישבו בכתה גם היא. אלא שערפה לא עצרה כח עד הסוף ובפעם השניה כשאמרה נעמי להן

לשוב, שאמרה להם ב' פעמים "שבנה בנתי", אז שבה. וכששבה ואמרה נעמי עליה ששבה אל עמה וגם אל אלהיה לע"ז. וחז"ל אומרים שגלית יצא ממנה.

הרי לנו גודל המרחק שמשיגים בעוד מעט סבל ובעוד מעט אורך רוח. רות שהיתה לה הכח לעמוד עד הסוף זכתה להאשר הנצח ולטוב ביותר גדול בעולם: להעמיד המלכות ליהודא וישראל, וגם זכתה שתהא מגילה נקראת על שמה. וערפה אף שעמדה נגד קשיים גדולים -- אבל לא עד השעה האחרונה ולכן נתקלקלה לעולם ותיכף עברה לצד השני צד הטומאה ואבדה לנצח, לשאול תחתית.

וזה הערה נוראה להורות עד כמה שצריך להתחזק בזמן הזה ולעמוד בנסיון עד הרגע האחרון.

הכח לעמוד בנסיון

וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְכֵמְתֶּךָ אֶל עַמָּהּ וְאֶל אֱלֹהֶיהָ (א, טו)

קשה, איך ידעה נעמי שערפה כבר שבה אל אלהיה, והלא אולי תשאר מאמינה בהשם, אלא רק שלא יכלה לעמוד בנסיון כזה לילך עם נעמי לארץ ישראל מחשש שמא תשאר עגונה כל ימיה. שהרי נעמי אמרה להן שעליהן לחשוש שמא איש לא ישא אותן וכמו שכן היתה העובדה עם הגואל שחשב שגם הנקבות נאסרו בלאו דלא יבוא בקהל ה' ובוועז הוא שחידש ההלכה "מואבי ולא מואביה" וע"ז רמזה להן נעמי, וא"כ מה כל זה ראייה ששבה מהאמונה לגמרי.

אבל כשמתבוננים אנחנו במצבינו איך שכל אחד אף שעברו עליו נסיונות גדולים בתקופה שעברה (תקופת המלחמה העולמית) מ"מ

עכשיו מתנדנד מכל רוח קל וכל נסיון קטן יכול לשברו. לאן נאבדו כל הנסיונות שלו והלא היה צריך לעלות ולהשאר בעל מעלה גדולה, וחזק ברוחו. ואנו רואים שאין כל אחד מאתנו חזק יותר אף אחר כל הנסיונות.

והסיבה לזה הוא כי כל כוחו של האדם לעמוד כנסיונות צריך להיות נובע מנקודה אמיתית, לא מתוך דברים צדדיים. ורק כאשר אדם עובד על הנקודה האמיתית אז ודאי שכל נסיון מעלה אותו, אבל אצלינו ח"ו כל העבודה סובבת על קטבים שאינם אמיתיים וע"כ נשארים דקים מכל וכל נסיון חדש אף הקל שבקלים כבר יכול לשבור אותנו, שעדיין רקים אנחנו.

והוא מה שאמר אליפז לאיוב "הלא יראתך כסלך תקותך ותם דרכיך" ועיי"ש פירוש רש"י בסופו מוכיח שכל היראה שלו היתה מסכלות ולא מחכמה דאי לאו הכי היה ודאי סובל הנסיון עד הסוף.

ועל כן שפיר אמרה נעמי הנה שבה יבמתך אל עמה וגם אל אלהיה, דאם סוף סוף לא יכלה לעמוד בנסיון זה, ע"כ שלא היתה לה אמונה, ורק הסבה שעד עכשיו היתה מתנהגת כשורה לא נבע אלא משיבתה ביחד עם נעמי, אבל עכשיו שנעמי נפרדת ממנה ודאי תשוב לאלהיה.

ואפשר שבזה יובן לנו מה ראיתא בחז"ל על הפסוק "קח נא את בנך את יחידך" שהקב"ה מבקש מאאע"ה בבקשה עמוד נא בנסיון זה דאל"כ יאמר גם הנסיונות הראשונות לא היה בהם ממש. שהיו ח"ו מנקודה אחרת...

תולעת של מינות אצל אביר הרועים

לְמִי הַנְּעֶרָה הַזֹּאת (ב, ח)

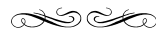
במדרש רבה נשאל שאילה ולא הוה חכים לה? אלא כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נאים התחיל שואל עליה וכו' כיוצא בו (שמואל א, יז) "וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר וכו'" ולא הוה חכים ליה אתמול הוה משלם לאמר לישי (שם טז) "יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני" ועכשיו הוא שואל עליו, אלא כיון שראה שאול את ראש הפלשתי בידו התחיל שואל עליו. אם מפרץ הוא מלך הוא. אם מזרח הוא שופט הוא. והיה שם דואג האדומי באותה שעה ואמר לו אפי' הוא מפרץ לא פסול הוא לא פסול משפחה הוא, לא מרות המואביה הוא. א"ל אבנר לא, כבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית וכו' אמר לו שאול הלכה שנתעלמה מעיניך צא ושאל לשמואל ובית דינו כיון שבא אצל שמואל בבית דינו אמר לו הדא מניין אית לך, לא מן דואג דואג מיני הוא ואיני יוצא בשלום מן העולם וכו' ע"כ.

אנו רואים ממדרש זה הערה נוראה. דואג היה אז עדיין ראש סנהדרין - "אביר הרועים" - וזה אירע קודם שדבר לשון הרע והרג את נוב עיר הכהנים. ולמרות כל זה כבר היה ניכר בו שהיה מין! ועל כרחינו שדוקא שמואל הנביא הכיר בזה, שהוא כרוח קדשו ראה ה"תולעת" של מינות בשרשה. ואף שעדיין לא היה שום פגם בו ובתורתו ונשאר ראש סנהדרין, מ"מ בקרב לבו היתה טמונה המינות ר"ל.

מבהיל מאוד עד כמה קשה לדעת הרע המונח בעמקי לב האדם יתכן שאחד הוא בישיבה ראשו ורובו שקוע בתורה ו"התולעת" של

רע באמת כבר אכלה את לבו, וברגע אחד כבר יכול ח"ו ליאבד מב' עולמות כשיבוא לידי איזה נסיון, א"כ כמה גדולה היא הסכנה למי שאינו מתבונן על כל צעד ושעל שהולך כי אינו יודע ואינו מכיר מה טמון ומכיסה בלבו.

אין א"כ עצה לאדם אלא להיות דבק עם הרבים ולהיות חלק עם הצבור בני תורה. כי א"א להיות מאמין בעצמו ורק אם יהיה דבוק להשיבה, אז יהא מובטח להיות דבוק בחיים ויהיה מן הזוכים לטוב.

עשיית המצוה בשלימות

וַיִּצְבֹּט לָהּ קָלִי וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּן (ב, יד)

א"ר יצחק בד מדיון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלב שלם שאלו היה ראובן יידע שהקב"ה מכתیب עליו (בראשית לז) "וישמע ראובן ויצילהו מידם" בכתפו היה מוליכו אצל אביו. ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתیب עליו (שמות ד) "הנה הוא יוצא לקראתך" בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, ואלו היה בועז יודע שהקב"ה מכתیب עליו "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר" עגלות פטומות היה מאכילה ע"כ.

אי אפשר לאמר שהיתה חסרה להם הידיעה שהכל נכתב - מעשה איש ופקודתו וכי אין שכחה לפניו יתברך. - אלא רק שהיה חסר להם משהו התבוננות בשעת מעשה ולא היה לפנייהם הציור החי שהקב"ה עומד ומכתیب כל זה בתורה. וממילא חסרו שלימות הדבר. וכן כל אדם אף אם ידע בברירות שכל מעשיו בספר נכתבים כל

זמן שאינו מתבונן ומצייר לנגד עיניו איך שהקב"ה מכתוב בספרו כל מעשה ומעשה שעושה אינו מחשיב כלום מהדברים הכי נכבדים, וכל מעשיו הם בבחינת "בעלי מומים" כלומר חסרי שלמות. ק"ו מראובן אהרן ובוועז שאף עם כל גדלותם הואיל ולא היה להם ציור מוחשי שהקב"ה כותב מעשיהם לפיכך הרי הם במדה שלא עשו מעשיהם בשלימות הגמורה.

א"כ כמה עלינו להתבונן ולצייר חשיבות של כל אחד ממעשינו כדי שיצאו בשלימות. ואם לא נתבונן לא היה לנו כלום. הסבא מקעלעם היה אומר: "בני! אם תחיו בפשטיות - תשארו בפשטיות (קינדער! לעבט איר פשוט וועט איר בלייבען פשוט) כלומר אם תחיו בלי התבוננות אז תשארו כל מעשיכם כמעשה קוף בעלמא בלי שום לחלוחית של יראה ואהבה וכו'. כי מן השמים לא יתנו כלום. אין לאדם בשום מעשה אלא מה שהוא בעצמו שם בו. וכן ראינו באהרן הכהן שהיה נקי ומושלם במדות וכן הכתוב מעיד עליו "וראך ושמח בלבבו" (שמות ד, יד) מ"מ לא גילו לו שיכתב כן בתורה כדי שיצא בתופים ובמחולות ומעלה זו אמנם נשארה חסרה לו כי מן השמים תבעו ממנו אותה התבוננות יתירה ולא ניתנה לו במתנה.

לפי מעשי האדם נקבעים אחרית הימים

עוד שם במדרש וז"ל: לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה. אליהו כותבה ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם הה"ד (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. ע"כ לשון המדרש.

דברי מדרש אלו אי אפשר להבינם כפשוטן, שהמדרש שואל מי כותב מעשי בני אדם. דמאי נפקא מינה אם יכתב או לא. ועוד הלא גם בלי כתיבה נשאר מעשה של כל אדם לעולם וא"א למוחקו מן המציאות. וגם בלי שיכתב מעשיהם הם ממילא נשארים מצד עצם הבריאה. וכמו שאנו רואים שקולו של אדם נקלט על "פלאסטינקע" – תקליט. וגם אויר העולם קולט הכל כמו שנראה היום ע"י הרדיו. וכמו שמצינו בלשון חז"ל כותלי ביתו יעידו. הרי שבבריאת העולם קיימת סגולה זו שכל מעשה נשאר קיים ועושה רושם ושום דבר לא נשכח. וא"כ קשה דברי המדרש מה לי אם יש מישהו הכותב את כל מעשי בני אדם או לא הלא בלאו הכי זכרון מעשיהם נשאר לעולם.

ועל כרחנו שהמכוון הוא זה. שבאמת אין לנו שום מושג בפעולות האדם. הנה על כל תנועה קלה שלו סובבת הבריאה כולה וכל מצב העולם משתנה כסדר לפי המעשים של האדם, אם אדם עושה מצוה אז רשומו ניכר בכל העולם וכל המצב הוא כבר שונה לגמרי ממה שהיה מקודם שעשה את המצוה שלו. וכעין מה שאמרו חז"ל עשה מצוה אחת הכריע כל העולם לכף זכות עשה עבירה אחת הכריע כל העולם לכף חובה.

ולפ"ז יש לבאר דברי המדרש הנ"ל כן. מלפנים כשהיו הנביאים מתנבאים על מצב העולם אז כשאדם אחד מכריע את העולם לצד הטוב היו הנביאים אומרים טוב. ולהיפך כשאדם עושה עבירה אז מיד הנביא היה מוכיח ומתנבא לרע ח"ו. ומה שאמרו נביא כותבה כלומר שנבואת הנביא היתה מכוונת ומשתנה לפי מעשי האדם ועל ידי זה יכול היה האדם יכול להבין מדרגתו ופעולותיו.

ומסיים המדרש עכשיו מי כותבה כלומר במה ניכר פעולותיו. ומסקנת המדרש אליהו כותבה והקב"ה ומלך המשיח חותמה. הכונה

בזה שממעשיו של האדם משתנה מצב הגאולה שבכל מעשה מצוה
שלו נעשה שינוי בתכנית הגאולה והוא המקרבה והמרחקה. וכן אמרו
חז"ל (תד"א) ששאל למשיח אימתי קאתי מר וענה היום! ואח"כ באר
כונתו "היום אם תשמעו". והיינו שכל שנוי בהנהגה של הקב"ה הוא
ע"כ נובע ממעשה האדם וזהו מה שאמר המדרש היום שאין נביאים
מי כותב מעשי בני אדם כלומר במה משתנה הנהגת הבריאה ע"י
מעשיו - אליהו כותבה. שבמעשה של כל בן אדם תלויה ביאת גואל
צדק.

תורה

התורה היא מציאות הטוב ובלעדיה הכל רע ושקר

הנה כאשר ציוה השי"ת את אברהם אבינו לעזוב את ארצו אמר לו "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה, ואברכה מברכך ומקלליך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה".

ורשי"י פירש לך לך להנאתך ולטובתך, מארצך שכאן אי אתה זוכה לבנים.

וקשה הלא תכלית אמירת הקב"ה לאברהם "מארצך וממולדתך" היתה כדי ליתן לו שכר על כל דבור ודבור שבאמירת מארצך מפורט הקושי שבנסיון בעזיבתו את ארצו, וכן אמירת מולדתך היתה כדי להקשות עליו בזה שעזב את מולדתו ומשפחתו. וא"כ קשה כיצד מתאימה כאן המליצה להנאתך ולטובתך? הלא בדברים אלו הוקל עליו הנסיון, ואילו רצונו ית' היה להרבות את שכרו ע"י קושי הנסיון. ולכאורה הקב"ה פייסו בזה שלא תהא קשה לו הפרידה מארצו וממולדתו.

והנראה בזה שסוד הנסיון לאברהם לא היה בעשותו דברים הקשים לבצע. המעשה בעצמו אינו כ"כ קשה למי שמורגל להתגבר על יצרו. אלא הקושי הוא שלא להרהר אחר מדותיו יתברך. וזה אכן דבר קשה מאד. וכן אמרו חז"ל אמרתי לו לך לך אל הארץ אשר אראך וכשבא לשם נעשה רעב ולא הרהר אחר מדותי.

ונראה להוסיף עוד שהמדרגה הרצויה של "לא הרהר" איננה אך שלא להקשות קושיות על הקב"ה ולקבל הכל בתמימות. אלא ישנה מדרגה נעלה יותר והיא להאמין כי אין שום הצלחה בעולם, ואי אפשרי לזכות לא לעוה"ז וכ"ש לעוה"ב, מבלי לקיים מצות ה' ולעשות אך ורק משום שכך רצונו ית'. וממילא אם יזכה אברהם אבינו להיות גוי גדול לא שייך הדבר אלא ע"י שילך מארצו וממולדתו אף שהשכל והמצב מחייבים את ההיפך.

ויסוד זה אנו למדים ממה שכתב האבן עזרא פרשת קדשים על הפסוק (יט, לא) אל תפנו אל האבת וכו' וז"ל ריקי מוח יאמרו לולי שהאבת אמת הם בדרך כשוף לא אסרה הכתוב ואני אומר ההיפך כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר עכ"ל (עיי' שם בפרשת קדשים שבאר באריכות). היוצא מדבריו שכל מה שאסרה תורה הוא שקר מוחלט, ולהיפך כל מה שצוה תורה היא האמת ובה מונחים כל ההצלחות שבעולם. כי התורה היא מציאות הטוב ובלעדיה הכל רע ושקר.

וממילא מובן הדבר שכשאמר הקב"ה לאברהם אבינו לך לך - להנאתך ולטובתך לא הקיל לו הנסיון כלל, אלא אדרבה נעשה לנסיון יותר גדול כי לא היה ההליכה בלבד אלא לנסותו אס יאמין באמונה שלמה שדוקא ע"י הליכה זו יזכה לשם ולבנים ולכל ההצלחות ולא ירהר אחר מדותיו ית' אלא ילך בכוונה להנאתו ולטובתו. וזהו רצונו ית' מכל בן תורה שידע ויאמין כי לעולם הזה א"א לזכות אלא ע"י עסק התורה בלב ונפש, וחוב הוא על האדם ללמוד כל התורה כולה אף קדשים וטהרות יען שהתורה היא המציאות האמיתית וכל מה שיאסוף לתוכו ידיעות התורה יצליח יותר. ואותם בני ישיבה הדואגים לעתידות שלהם צריכים להאמין שדוקא בגדלות בתורה ישיגו כל חפצם.

יגעתי ומצאתי - ביאורו

הנה בגמרא נחלקו ממי למד אברהם אבינו תורה. יש מאן דאמר שמעצמו למד תורה, ויש מ"ד שנעשו כליותיו כשתי מעיינות ומהם למד תורה. כנראה שאלו ואלו דברי אלקים חיים וששתיהם אמת, לכתחלה למד אאע"ה תורה מעצמו. כענין "מבשרי אחזה אלוק", שמעצמו ממש ראה דברי תורה ולזה ודאי הוצרך ליגיעה עצומה, ולבסוף נפתחו לו מעיינות ולמד תורה בעזר ה' יתברך.

וזהו דרכי שמים. על האדם מוטל לעשות את ההתחלה. להתייגע הרבה בתורה ולקנות שאר המעלות ואח"כ - אחר שהוא עמל ויגע בתורה - אז הוא יזכה להרבה יותר ממה שביכלתו.

ובאמת כשנעמיק בענין זה נראה באדם עצמו איך שהכחות הנמצאות בו עובדים בעצמם. מי שיש לו איזה דאגה מיד הלב והכליות שלו פועלים בעצמם ונולד בו הרהורים ומחשבות בלי הרף אודות הענין שהוא דואג עליו. ולהיפך מי שחושב מחשבה טובה מיד מרגיש בעצמו איזה התרוממות הנפש, וזה נפעל ע"י כחותיו. כשהוא חושב אז נפשו מתעוררת והוא מתרומם, וזה נעשה כממילא. רואים אנו מכך את העניין של עשיית התחלה בעצמו ואז ממילא כחותיו יתעוררו.

וכשיזכה לעזר ה' אז נעשה מיגיעה שלו מציאה, וכמאמר חז"ל "יגעתי ומצאתי, תאמין", כלומר שמתחילה לומד ביגיעה ואח"כ זוכה שנעשה לו מציאה שזוכה ליותר מכפי היגיעה שלו.

מעלת הטירחא ויגיעה של צלם אלוקים

הנה מצינו אצל אברהם אבינו ע"ה שהשתדל אצל בני חת בכל ההשתדלות שהיא בכדי לקנות את מערת המכפלה שיוכל לקבור שם את שרה אשתו.

וקשה הלא משמע בחז"ל שאברהם אבינו ידע שמערת המכפלה היתה שלו וכמ"ש לפיכך נקרא שם המקום קרית ארבע על שם הארבע זוגות שנקברו שם. וא"כ לכאורה היה לו לבטוח בה' שימלא הקב"ה משאלותיו ולמה הוצרך לכ"כ חריצות והשתדלות להשיג את המערה.

וכן יש לשאול על מעשה שליחותו של אליעזר. שהרי אחר מעשה העקידה כתיב שנתבשר אברהם אבינו על לידתה של רבקה וא"כ ידע אודות רבקה ומסתמא שמע גם כמה היא עושה חסד עם הבריות שודאי לא רק עם אליעזר עשתה חסד אלא גם עם כל מי שנפגש עמה, וא"כ היה לאברהם לשלוח את אליעזר לילך ישר לקחת את רבקה. ומהפרשיות נראה כאלו הלך אליעזר בלי שום מהלך והוא צריך לחפש ולבקש אחר אשה הראוי' לבן אדונו. וחז"ל דורשים עליו (פרשה ס' סימן א' מדר"ב) הפסוק בישעיי' נ' מי בכם ירא ה' שומע קול עבדו - אשר שמע הקב"ה בקולו של עבד אברהם - אשר הלך חשכים - בשעה שהלך להביא את רבקה - ואין נוגה לו - ומי היה המאיר לו? הקב"ה. הרי לנו דברי המדרש שאליעזר היה הולך כמי שהולך בחושך וצריך למשמש בדרך למצא מבוקשו. איך זה מתאים לבן בית של אברהם אבינו? הלא אם רצונו של אברהם אבינו היה שרבקה תהיה נשאת ליצחק - רצון יראיו יעשה! ואין עליו אלא לילך לקחת את רבקה ותהיה אשה לבנו.

והנראה לבאר הענין. כי הנה ידוע יסודו של הגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל כי העוה"ז היא כאכסניא יקרה 'א טייערע האטעל" שכל

הנאה עולה לה בשכר מרובה מאד. והבאור הוא כי כל מה שאדם לוקח מן העוה"ז הרי הוא כמטריח את הקב"ה בשבילו. ומובן הוא כמה יקרה היא טירחה של הבורא עולם, כביכול. והוא משל למי שהולך אצל רופא צריך לשלם לו שכר טירחה. וההולך לרופא מומחה במחלה זו צריך לשלם יותר ויותר כי טירחה זו של רופא מומחה שוה יותר. כן הוא מי שנהנה בעוה"ז הוא נהנה מידו של הבורא עולם בעצמו. וזה דבר יקר מאד עד אין ערך וקשה לשלם בעדו.

וכמו שכך היא הנהגת הקב"ה כן הדבר אצל האדם שהוא צלם אלקים. הטירחה של צלם אלקים היא יקרה מאד. ולכן כל כמה שאדם מטריח עצמו להשיג איזה דבר הוא יותר מובטח אליו וגם תהיה הצלחתו יותר. וניתן דוגמה: מי שזכה לידע איזה מסכת אך שלמדו בלי עמל ויגיעה אלא שסמך על מוחו הטוב שהכל יהיה נקלט בו, אף שהוא יודע המסכת – אין לו דמיון למי שעמל ויגע ללמוד המסכת, כי לשני לא ניתנה התורה במתנה אלא קנין הוא לו, ואצלו שייך לאמר כי התורה דייליה היא. [וידוע ומפורסם על הגר"א שלא רצה ללמוד תררה ממלאך ורצה דוקא להשיג כל ידיעותיו בעמל ויגיעה!]

וכמו כן בענינינו הנ"ל. אברהם אבינו לא רצה לזכות לשום דבר בלי עמל ודוקא ישתדל הרבה להשיג את מקום הקבורה לשרה אז יזכה לכל הנחת רוח הבאה מקבורה זו שהיה מקום קבורתם של אדם וחווה. וכן בדבר למצוא זווג ליצחק, רצה אברהם אבינו דווקא להביא אשה לבנו ע"י טירחה יתירה. כי ע"י שיטריח בשביל זה יזכה שמזווג זו יהיו לאלפי רבבה וזרעם יהא מלא הארץ כי דוקא בטירחה של צלם אלקים יכול לזכות לנצורות ולגדולות.

ואומרים על החפץ חיים ז"ל שלא רצה להשתמש בהפלת גורל. ולפי הנ"ל מבואר הדבר מאד. כי הגורל הוא כמטריח הקב"ה בעדו מכיון שהפלת הגורל של הגר"א הוא מעין נבואה קטנה. משא"כ אם

ישתמש בהשכל אף שגם השכל הוא בא מהבורא ית' ומתנת אלקים הוא אבל כך הוא טבע שהוטבע בבריאה שישתמש כל אדם בשכלו. ואז ע"י השכל הוא כמטריח עצמו ומקבל יותר שכר בעד טירחה זו של הצלם אלקים.

וכמה יקרה היא טירחה של אדם יש לשער מדברי חז"ל שכל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו ע"י עצמו וכל מה שעשה אברהם למלאכים ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח. "ואל הבקר רץ אברהם" - "ורוח נסע מאת ה'". "ויקח חמאה וחלב ויתן לפניהם" - "הנני ממטיר לכם לחם" וכו', "ויקח נא מעט מים" - "והכית בצור ויצאו ממנו מים" (גמ' ב"מ פו, ב).

והבאור בזה כנ"ל, כי כל מה שעשה אברהם בעצמו היא טירחה יתירה ולכן משלם הקב"ה מדה כנגד מדה שהוא מטריח עצמו כביכול בשביל ישראל. ומה שעשה אברהם בלי כ"כ טירחה עשה הקב"ה לישראל ע"י שליח, שזה חסרון בהתגלות כבוד ה' כמובן והוא מדרגה אחרת לגמרי של השגחתו יתברך.

מדברים אלו נבין הדבר מהו זאת טירחה של צלם אלקים וכמה תועלת יוצאה מעשיית כל דבר בעמל ויגיעה עד שא"א לשלם בעדו וכמ"ש חז"ל שבמעשה של "ויבקע עצי עולה" זכו ישראל לקריעת ים סוף הרי שבעד טירחה זו של בקיעת עצים הוצרך הקב"ה לשלם בקריעת ים סוף.

וכן ילמד האדם לעצמו כמה כדאי הוא לו לעשות כל מעשיו בטירחה ולא בעצלתיים.

בכניסה לבית המדרש נפטרים מן היצר הרע

במדרש רבה (בראשית פרשה ע, ח) דרשו את המקרא האמור אצל יעקב "וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר היא ישקו העדרים והאבן גדלה על פי הבאר" (בראשית כט, ב) באופן זה, "באר בשדה" זה בית הכנסת. "והנה שם שלשה עדרי צאן" אלו ג' קרואים. "כי מן הבאר וגו'" שמשם היו שומעין את התורה. "והאבן גדולה" זה יצר הרע "ונאספו שמה כל העדרים" זה הצבור "וגללו את האבן" שמשם היו שומעים את התורה "והשיבו את האבן" וגו' שכיון שהם יוצאים להם יצה"ר חוזר למקומו.

הרי לנו מכאן כמה שיש להחשיב את הזמן שבו עוסקים בתורה, שכאשר נכנסים לביהמ"ד ועוסקים בתורה אז זוכים להפטר מן היצה"ר, אך כיון שיוצאים מביהמ"ד מיד שב הוא למקומו כבראשונה. הרי שאף כשזוכים כבר לגלול את האבן מן הלב מכיון שרק מסיחים דעת מן התורה מיד חוזר הוא למקומו!

ולכן על האדם לידע שהוא נתון במלחמה תמידית נגד היצר הרע וכל רגע שהוא מנצחו הוא נכס זמן יקר מאד כי באותו זמן הוא קורע ומנתק מצודים גדולים של מלך זקן וכסיל הוא היצר הרע ואף אם שוב יחזור לבנות עליו עוד מצודים, מ"מ כל נצחון נגדו הוא נצחון גדול מאד, ועליו להבין כי לעולם לא ינצחו לגמרי כי בכל פעם הוא שב למקומו, אלא שעל הלומד מוטלת המשימה שלא להסיח דעת ממנו.

עיקר שליטת היצר הרע הוא מחוץ לכותלי בית המדרש

פלא הוא איך שאדם מרגיש במציאותם של אביו ואמו, ואלו את הבורא ית' אינו מרגיש כלל. הלא אביו רק הוציא טפה סרוחה, והבורא ית' לקח אותה טפה, נפח בה רוח חיים ובנה ממנה עולם מלא. כי כל אדם הוא עולם בפני עצמו. וגם הבורא ית' הוא שומר את האדם ועד יומו האחרון הוא זן ומפרנס אותו. וזה במה שהצורך לגוף. והנשמה של האדם היא כולה של הבורא ית', וכמ"ש ויפח באפו נשמת חיים. מאן דנפח מדילי' נפח. ואיך שייך שהאדם אינו מרגיש מציאותו של הבורא ית'.

אין זה אלא הכח של היצר הרע שבכחו לסמות עיני האדם מלראות האמת הפשוטה. א"כ על האדם לראות מזה כמה הוא בסכנה ולפחד מלצאת מהשיבה – עולם התורה לתוך השווקים והרחובות שבזמנינו. כי עיקר שליטה של היצר הרע היא מחוץ לכותלי בית המדרש וכמ"ש "אם פגע בך אותו מנוול משכחו לבית המדרש". כי כתוך עולם התורה נחלש כחו של היצר הרע. וע"י לימוד התורה והמוסר ועבודת התפלה יבא להרגיש מציאותו של הבורא ית'.

הדרך להסיר המפריעים מלימוד התורה

הנה עיקר הגלות הוא מה שאנו נתונים תחת הממשלת זדון של היצר הרע, וא"כ צריכים אנו לשום על לב הכיצד נוכל ללחום כנגדו, והנה חז"ל אמרו על הפרשה של פגישת יעקב עם עשו שהוא לימוד על הנהגת ישראל בשעת הגלות. כמו שאמרו חז"ל כי הוי אזלי לבי קיסר הוי מעינא בהא פרשתא ללמוד איך התנהג האי סבא יעקב אע"ה עם עשו, כן אנו צריכים להתבונן בפרשה ללמוד איך להתנהג

בגלות המר הזו תחת ממשלת הזדון של היצר הרע. וא"כ צריכים אנו להתנהג עם היצר הרע כמו שהתנהג אז יעקב, וללמוד מעשו דרכיו של היצר הרע.

עשו רצה להרע ליעקב ומשראה שלא יכול לו אז הציע לפניו שילכו יחדיו. וזהו מדרכי היצר הרע לפתות את האדם שיחשוב שיש ביכולתו לעשות חפצו בעבודת ה' יתברך ביחד עם מלוי רצונותיו החמריים. וזה מה שאמר עשו ליעקב "נסעה ונלכה" שעשו ויעקב יכולים לילך ביחד ויהא עשו עזר ליעקב. והיתה תשובת יעקב "אנכי אתנהלה לאטי וכו' עד אבא אל אדני שעירה" שפה בעוה"ז א"א ליעקב להיות ביחד עם עשו. אדרבה יעקב צריך להרחיק את עצמו ממנו ולא להיות לו שום שייכות אתו עד... "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" שזה מרומז בדברי יעקב - עד אבא אל אדני שעירה.

וכן צריך כל אדם לאמר לעצמו להכחיש פתגם העולם "גם העולם הזה עולם הוא" — די וועלט איז אויך א וועלט - כלומר שצריך לצרף בקשת עוה"ז עם עבודת קניית עוה"ב. אין הדבר כן אלא צריך לדעת שאין השתדלות לעוה"ז אלא סתירה לבקשת עוה"ב. ב' עולמות נפרדים הם.

ויש להוסיף עוד דבר בענין זה. הנה יעקב לא דחה את עשו מכל וכל, רק אמר לו שלא ילך אתו עד אחר זמן. כן צריך האדם להתנהג עם היצר. ובדרך דוגמה נגיד שיש בחור בישיבה הלומד בהתמדה. והיצר זורק בו חציו - הרהורים שונים שדואג על מצבו העתידי. הרהורים כאלו א"א לדחותן כלאחד יד אלא צריכים לסמות את היצר לדחותו לפי שעה כמו שאמר יעקב לעשו "עד אבא אל אדוני שעירה" כלומר שבעוד מועד יבא אצלו להיות אתו. ובזה דחה אותו ממנו. כן הדבר הזה כשבא היצר על האדם בערמומיותו לתבוע ממנו למה הנו מתבטל מלהסתדר במצבו בעוה"ז צריך לדחותו לפי

שעה לאמר "שכשאפנה אסתדר" אבל עכשיו אני צריך להתגדל בתורה! כי אכן זהו האמת בן תורה הלומד בישיבה אין מפסיד כלום שלבסוף הוא זוכה לבניי"ח חיי ומזוני כמו כל אדם.

עצת התורה כיצד יוכל האדם לסבול כחמור בין המשפתיים ללמוד התורה

הנה לזכות לחורה מוכרח האדם לסבול הרבה יגיעה ועמל עד שישים עצמו כשור לעול וכחמור למשא על דברי תורה. והאדם צריך להוציא אל הפועל כל הכחות שלו עד שיהיה ממש כחמור שרובץ רק בין המשפתיים, ולכאורה קשה מאוד כיצד אפשר להגיע למדרגה גבוהה זו.

ולפיכך נתנה לנו התורה הקדושה עצה אחת. וירא מנוחה כי טוב. כאן גילתה לנו התורה המהלך להמסר לתורה כל כך על ידי שיראה וידמה לעצמו המנוחה שיגע אליה ע"י למוד התורה.

כי הנפש לא תתנדב רק בידיעה שתקבל היתרון, ובידיעה שמקבלת בעד העמל - אז נוח לך מאד.

וכן אנו רואים אצל סוחרים שמיגעים עצמם הרבה לסחורה ומפקירים עצמם, ואין זה אלא משום שיודעים שישגו ע"י עמלם דברים שיש להם הרגש בהם, וכן הוא אצל האדם הלומד תורה. הרי הרמב"ם פוסק שמחויב אדם להתמסר לחורה עד כדי מיתה ובאופן אחר לא תתקיים אצלו, ואין זה שייך אלא אם האדם יראה לעצמו השכר שמקבל אחר העמל בתורה איך שמאשר עצמו. וכשיראה זאת בחוש אז יוכל להתמסר לתורה אפי' בגדר סבל של חמור רובץ בין משפתיים.

הוי שקוד ללמוד תורה

הנה כאשר בא יתרו אל משה המדברה מצאנו שאמר הכתוב
 "ויספר משה חותנו את כל אשר עשה ה'", ופירש רש"י למשוך את
 לבו לקרבו לתורה.

וקשה למה היה צריך יתרו לקירוב, הרי התירה העידה על יתרו
 שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום
 תהו לשמוע דברי תורה. ומוכח שעשה זה לשם שמים הוא בלי שום
 נגיעה כל דהו, כי בלא זה לא היתה נחשבת לרבותא יציאתו אל
 המדבר כי מנהגו של עולם לנסוע למרחקים בשביל נגיעות ולא היה
 ראוי לכל הכביד שזכה שמשה ואהרן וכל ישראל יצאו לקראתו.
 ואפי' הארון יצא עמהם. וכן אתא במדרש רבה (פרשה כז סימן ב) שאמר
 הקב"ה למשה אדם זה שבא אצלי לא בא אלא לשם שמים ולא בא
 אלא להתגייר. ומעתה א"כ צריך להבין למה אמר משה כל הספור
 כדי לקרבו לתורה למה הוצרך יתרו לאיזה קירוב הלא היא בעצמו
 היה מקורב ללמוד תורה.

והנראה ע"פ דברי החסיד יעב"ץ סוף פרק ב' דאבות משנה ט"ו
 רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס
 ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר
 פעולתך ע"כ.

ובאר החסיד יעב"ץ שהתנא אמר ג' ענינים. יעוררו לב האדם
 לשקוד תמיד על דלתי התורה. אמר דע מה שתשיב דהיינו שתהיה
 חזק בידיעתך אפי' כל רוחות שבעולם באות ונושבות בך לא יזיזו
 אותך ממקומך. והב' דע לפני מי אתה עמל ידיעת גדולת האדון
 אשר אתה עובד. ויתרו הלך מעדונו של עולם למקום תהו מידיעתו
 גדולת האדון אשר אליו הולך כאומרו (שמות יח) עתה ידעתי כי גדול
 ד' מכל האלקים. והג' ומי הוא בעל מלאכתך, וזה כדי לשבר עצלותו

של יצר הרע, וגם שכן ראוי לעבוד את ד' מצד החומר ג"כ וכמ"ש (אויב לא) "כי פחד אלי איד אל", שבח עצמו בשתיהן ואע"פ שנראה שרגא בטיהרא, ושלשתם סבה להטית לב האדם לעיון ע"כ דבריו כשינוי קצת.

על דרך זה נוכל להבין דברי משה רבינו ליתרו שספר לו את אשר עשה ד' לפרעה ולמצרים. אף שיתרו היה חכם גדול ובפרט בידיעת אלקות והכיר גדולת ד', מ"מ הוצרך משה רבינו ע"ה לחזקו בסבה השלישית הנזכר בפרקי אבות והיא ידיעת שכר ועונש. וע"כ דבר עמו אודות אשר נעשה לפרעה ולמצרים. ואע"פ שגם יתרו בעצמו ידע מזה הענין של שכר ועונש שהרי אמרו חז"ל "מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" מ"מ נצרך לחזק בזה. כי בלעדי ידיעה חזקה כשכר ועונש לא יבא להשגת התורה כי דוקא ע"י שבירת היצר הרע. לגמרי יכול לזכות, וזה בא ע"י ידיעה בשכר ועונש.

וכן חיוב על כל איש מישראל לחזור פעמיים בכל יום שכר ועונש כנזכר בקריאת שמע "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וכו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם...ועצר את השמים ולא יהיה מטר". שכל איש צריך לחזק את עצמו תמיד בידיעת שכר ועונש אף אם הוא שלם בכל שאר הסיבות המביאים לשקידת התורה.

חובת האדם כי אהבת התורה לא תהא תלויה בדבר - הדרך לזאת

הנה כאשר נתבונן בפרשיות העוסקות במלאכת המשכן נראה כי פרשת הארון היא פרשה קטנה, ואילו כל שאר הפרשיות נסובים

אודות שולחן, מנורה, מזבח, קרשים וכו', ורואים אנו שאין ההבנה פשוטה כפי שאנו סבורים שעיקר עבודת האדם הוא עם הארון, אלא אדרבה, הארון שמור הוא- שהארון הוא כנגד הנשמה הטהורה ואותה אין צריך לתקן. אלא עיקר העבודה הוא להכין בית לארון כדי שיהיה "ושכנתי בתוכם" ולכן עבודתנו הוא לתקן השלחן והמנורה וכו'.

ולכן טעות הוא לחשוב כי מי שלומד תורה הוא קדוש ומושלם, כי אין זה מספיק כלל. אלא על האדם מוטלת העבודה לקדש האברים כולם ולבטל הנאת העוה"ז ולהרגיש בטוב ובמתיקות של תורה "טעמו וראו כי טוב ה'" ואז תהיה אהבת התורה שלו אהבה שאינה תלויה בדבר, כי אם לא כן אז יתכן שאם בטלה הסיבה המעוררת לתורה בטלה האהבה, כי אם היא תלויה בדבר אז אין מובטח להתקיים.

והשלמות האברים הלא היא היא בנין הקרשים והשלחן וכו' כי אז ראוי לשכון שם התורה שהיא כנגד הארון, והשלמה זו היא דוקא בלימוד המוסר כמובן..

תורה מתוך מסירות נפש חביבה ומעולה יותר

הנה מצינו בפרשת הקרבת עולת העוף דין הקטרת הכנפים, וכתב רש"י (ויקרא א, יז) "והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב והקטיר כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני".

באור הדבר הוא שאין לך דבר בעולם שאינו מזוג ומעורב בגשמיות ורוחניות. אך מי שמתיישב בלבו יראה שהכל רק רוחניות, וכל הקשר לגשמיות אינו דומה אלא לשקית הנייר שנותנים בחנות

לצרור חבילתו כדי שלא יהיו אחרים רואים מה שהוא נושא, וזהו סוד הגשמיות - לבוש וכיסוי על כל הבריא. ובכל קרבן עיקר ההקרבה על המזבח היא הקרבת הרוחניות שבקרבן שזהו ענין זריקת הדם על המזבח כי הדם הוא הנפש דהיינו שבו נמצא יותר הרוחניות. ולכן מקרבנו של עני יש הרצאה לשרוף אף את הנוצות שריחן רע וזאת בכדי להוציא, במדת האפשר, את הרוחניות השייכת אף בהן.

והטעם שיש יותר הרצאה בקרבן עני הלא הוא מבואר במקרא "ונפש כי תקריב" ומפרש רש"י מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו. והיינו, כי בקרבנו של עני יש יותר מסירת נפש.

ועל פי זה יוצא לנו לימוד נפלא, דמי שהוא עמוס בטרדת הפרנסה ואין ספק בידו ללמוד אלא משנה אחת ביום ואפי' אינו יכול להעמיק עצמו בסוגיא מ"מ אם נותן את נפשו על זה, אז חביבה תורתו יותר מזו של העשיר שלומד מתוך הרחבת הדעת על אף שמעיין ומעמיק יותר בלמודו. וע"כ אין לך יותר טוב ממי שמייגע עצמו בעבודתו שעי"ז מתווספת בו מעלה יתרה ברוחניות שבעבודתו כנ"ל.

אחד שיושב ועוסק בתורה לעומת שנים שיושבין ועוסקין בתורה

במדרש פרשת קדושים איתא (פרשה כד סימן ג) דבר אחר קדשים תהיו הה"ד (תחלים כ) ישלח עזרך מקדש. כלומר שהפסוק קדשים תהיו מרמז שהקב"ה יתן לישראל העזר להיות קדשים שהרי לא כתיב בקרא היו קדשים אלא קדשים תהיו, דהיינו הבטחה לבני ישראל שיהיה להם העזר לקדושה ממקור הקדושה דהיינו מהקב"ה.

עוד מביא ע"ז המדרש בשם ר' ברכיה שאמר בשם רבי סימון:
 אבא יוסי איש ציתור היה יושב ושונה על פתח מעין. "נגלה עליו
 רוח רעה ואמר לו אתם ידעתם כמה שנים שאני שורה ושוכן פה
 ואתם ונשיכם באים ויוצאים ואין אתם נזוקים. מעתה תהיו יודעים
 שרוח רעה אחרת רוצה לשכון פה במקומי והוא מזיק הבריות. א"ל
 ומה נעשה שלא יבא. א"ל לך והתרה בבני העיר ואמור להם מאן
 דאית ליה מכוש מאן דאית ליה מגרופי יפקון הכא למחר כשצומח
 היום ומתחיל להאיר ויהיו מסתכלין על אפי מיא. וכד יהון רואין
 ערבוב על אפי מיא – על פני המים. יהיו מקשין ומכין בברזלי הכלים
 זה על זה להשמיע קול ויאמרו שלנו נצח דידן נצח ואותו הרוח
 ישמע אתכם והוא סבור שעל סיוע אתם באים ויפחד ואוכל להרגו.

ה"ך ר' יוסי ועשה כדבריו ובאו בני העיר והכו ואמרו דידן נצח
 עד שראו טפה דדמא על פני המים וידעו שנהרג אותו רוח רעה.
 ומסיים המדרש הרי הדברים ק"ו ומה אם הרוחות שלא נבראו לשום
 סיוע צריכין סיוע, אנו שנבראנו לסיוע על אחת כמה וכמה, הוי
 "ישלח עזרך מקדש".

רואים אנו מזה שבריאת האדם בעולם הוא במצב שמוכרח לעזר
 ובלעדיו אין מציאות לקיומו. וכן משמע לשון המדרש "אנו שנבראנו
 לסיוע על אחת כמה וכמה" דתכלית הבריאה שלנו היא בלתי
 אפשרית ללא סיוע ועזר. וזה חוץ ממה שידוע שאדם הוא **מדיני**
 כלומר שקשה לו לחיות יחידי וכעין שמצינו במס' ברכות כמה
 טרחות ויגיעות טרח ויגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול ועד
 שמצא בגד ללבוש והכל מפני שהיה יחידי ללא קבלת כל עזר וסיוע
 מאחרים. ומזה אנו למדים **שכמעט ואין מציאות קיום בבריאה בלי**
עזר מאחרים.

ודבר זה אנו רואים במס' אבות (פרק ג משנה ג) אבל שנים
 שיושבין ויש ביניהן דברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אז

נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב וכו' אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר שנא' ישב בדד וידם כי נטל עליו. ע"כ.

משמע שיש הו"א לאמר שאחד היושב בעצמו ולומד תורה אינו מקבל שכר. וגם אחר שנתחדש שכן מקבל שכר אבל מ"מ אינו במדרגת שנים שיושבין ועוסקין בתורה, שדוקא הם זוכים שהשכינה שרויה ביניהם. הרי לנו עד כמה מתחלק מי שלומד בעצמו ממי שלומד בעזרת חברים. שהרי שנים זוכים להשראת השכינה בתוך למוד תורתם ואלו הלומד לבדו רק לומד תורה ומקבל עליה שכר, ואף שמפורש להלן שגם אחד זוכה להשראת השכינה כמ"ש בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך, אבל אינה אותה מדרגה של שנים ונקראת "קובע לו שכר".

ועל אף שבלי עזר א"א להצליח מ"מ צריך ליהרר שהעזר שלו יהיה במצב של ישלח עזרך מקדש [כענין שמצינו שהקב"ה בעצמו נקרא מלך עוזר] כי יכול להיות מצב שכל העזר בא מהטומאה ר"ל.

יתכן להיות עוסק בתורה ובמצוות וללא כל שייכות אליהם

עיינ בפירוש הרמב"ן על התורה על הפסוק "ותקיא הארץ" (ויקרא יח, כה) וז"ל כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרח כאילו **כבר הקיאו אותם** והקיא למעלה כענין סר צלם מעליהם עכ"ל.

למדנו מזה שיתכן להיות במצב של "כבר הקיא" בשעה שעדיין יושב בארץ כמו הכנענים שהיו שם עוד מ' שנה ומ"מ באמת כבר

היו בגדר נכרתים מהארץ. וא"כ אין לתמוה איך עכשיו בזמנינו הארץ מניחה לבעלי עבירה להאחז בה, כי באמת הארץ סגורה בפניהם ואף גם שיושבים בה מ"מ נקראים יושבי חוץ לארץ.

וכן הוא נמי בענין דביקות בשם ובתורתו. יתכן להיות עוסק בתורה ובמצוות בלי שום שייכות אליהן. וע"ז אמר רבינו יונה בעיקר החרטה וז"ל ומה הועילה בכל קניניה אם רעה בעיני אדוניה עכ"ל. ופשוט שאין כוונתו בקנייני ממון רק שאפי' בקניינים רוחניים אם אין לו הרצוי - אם אין השי"ת חפץ בו - אז אין לו שייכות לקניינים שלו ולא הועילו לו כלום. ולהשיג רצונו ית' צריך יראת שמים כי חכמה ויראה מוכרחים להיות ביחד בלי שיפרידו זה מזה. ודוקא כשהקב"ה רוצה בו אז יזכה לדבקות בה' ויועילו לו כל קניניו.

כאילו עשיתם עצמכם - התחדשות בדרכי העבודה גם ברוחניות

במדרש רבה (בחוקות) על הפסוק "ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" (ויקרא כו, ג) איתא, אמר ר' חמא ב"ר חנינא אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו אתם עשיתם אותם - ועשיתם אותם. א"ר חנינא בר פפי אמר להם אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו עשיתם עצמכם - ועשיתם אותם.

באור הדבר כי בבריאה עצמה טמון כח ההתחדשות וכמ"ש (בראשית ב. ג) אשר ברא אלקים לעשות ובאר האבן עזרא השרשים ברא בכל המינים שנתן בהם כח לעשות דמותם עכ"ל, וכל קיום הבריאה תלוי בזו ההתחדשות ובלעדיה תתבטל כולה. נמצא שהבריאה חוזרת ונוצרת בכל עת.

ומטעם אחדותו ית' כן הוא הדרך גם בעניני תורה ומצוות דמי שהוא שומר תורה ומצוות נחשב כאלו הוא עושה את עצמו כלומר שמעלה ומביא את עצמו לשלמותו. וכלשון המדרש הנ"ל "כאלו עשיתם עצמכם" ולא רק שמשלים את עצמו אלא הדבר נחשב לו כאלו הוא חידש בעצמו את התורה והמצוות "כאלו עשיתם אותם". ודברים אלו מצאתי בס' דעת תבונות שמבאר שתכלית כל הבריאה היתה בשביל זה שירגיש האדם כאלו הוא המציא את שלמותו.

ועל דרך זה יש להבין מה שאנו רואים היום ממש עולם חדש. ישנם כמה המצאות חדשות בעולם שלא היו לפני מאה שנה. תכסיסי המלחמה היום שונים לגמרי מאלו שהיו בדורות שלפנינו. הרי אנו רואים לעינינו שהבריאה חדשה את עצמה. כל דרך החיים הוא חדש באופנים של המצאות ומקורות המאכל והפרנסה שהשתנו וכן כל המדע והתעשייה הם דברים אשר לא שערום אבותינו.

ויש להבין שכן הדבר בעניני רוחניות. דרך הלימוד הנהוג כיום בישיבות הוא זה אשר חדשו לנו רבותינו האחרונים ללמוד בדרך ההבנה והלומדות. וכן בעניני יראת שמים האירו לנו רבותינו את דרך המוסר ודוקא בדרך זה נצליח במלחמה נגד היצר כי זה הוא החדוש של היום שעל ידו נביא את עצמנו אל השלימות המיוחלת. ובלא זה ישאר האדם מופקר ח"ו.

"ותן חלקינו בתורתך" - חלקו המיוחד של כל אחד ואחד

הנה אמרו חז"ל במדרש שבשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו ב"ב רבבות של מלאכים והיו כולם עשויים דגלים דגלים כיון שראו אותן ישראל שהם עשויים דגלים דגלים התחילו מתאווים

לדגלים אמרו הלואי כך אנו נעשים דגלים. אמר להם הקב"ה חייכם שאני ממלא משאלותיכם מיד הודיע הקב"ה אותם לישראל ואמר למשה לך עשה אותם דגלים כמו שנתאוו.

והנה לבאר ענין של עשויים דגלים לישראל ושלכל שבט היתה אות מיוחדת על דגלו כגון יהודא שהיה על מפה שלו ציור אריה ע"ש מלכות, ועל של יששכר היה מצוייר שמש וירח ע"ש "יששכר יודעי בינה לעתים" (ד"ה א' יב), הוא, כי לכל שבט יש חלק בתורה, כמו שלכל יחיד ויחיד יש את חלקו המיוחד לו בתורה. ורק ע"י אותו חלק בתורה יוכל לזכות למקומו לעולם הבא וכמו שאמרו חז"ל שכל אחד הולך לבית עולמו ולא סתם לבית עולם אלא לעולם המיוחד לו. וזהו הענין של הדגלים והאותות: להעמיד כל אחד על מקומו ודרכו לזכות לחלקו בתורה. ויתבאר הענין הזה להלן עוד.

ולכאורה יש לשאול הלא תורה שלמה ניתנה לנו עם כל תרי"ג מצוות שבה, א"כ מה שייך לאמר שיש לכל אחד רק "חלק בתורה". וגם צ"ב למה אנו מתפללים "ותן חלקנו בתורתך" למה לא נתפלל לזכות לכל התורה כולה.

והנראה בזה ע"פ מה שמביא בעל מעלות התורה הובא בספר חבר מאמרים (דעת חכמה ומוסר חלק ב) פ' אמור וז"ל איתא במשנה סוף מכות רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנא' וכו'. ונראה ע"פ מה דאיתא בגמ' סוף מכות תרי"ג מצוות נצטוו ישראל שנא' תורה צוה לנו משה וכו' והנה הקדמונים כמו הרמב"ם הרמב"ן והסמ"ג וכו' נתלבטו במנין המצוות, ושמעתי מאחי הגאון ז"ל שרש הדבר, שבודאי ליכא למימר שלא יכנסו תחת גדר המצוות רק תרי"ג ולא יותר, שא"כ מבראשית עד בא אין בהם אלא ג' מצוות וכו', אלא באמת כל דיבור ודיבור בתורה שיצא מפי הגבורה הוא מצוה בפני עצמה. והנה באמת המצוות רבו ועצמו עד אין מספר, עד מי שיש לו עין השכל ולב מבין יוכל להתנהג בכל

פרטי הנהגתיו וכד ואז היה עושה מצותיו בכל עת ובכל רגע עד אין חקר, כאשר הובאו הרבה מעשים מהקדמונים ז"ל ובמדרשים וכו'. ומה שנזכר תרי"ג מצוות אינם אלא שרשים אבל הם מתפשטים לענפים הרבה. ובאמת דבר זה נעלם ממנו איזו מהם שרשים ואיזו מהם ענפים, ואין מן הצורך לדעת זאת. כי בכל מצוה וכל דיבור מדיבורי התורה נכלל כל התורה וכל המצוות כולן כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן.

ולכן נמשלה התורה לעץ כמ"ש "עץ חיים היא למחזיקים בה" כמו שהעץ שרש אחד מתפשט לכמה ענפים, וכל ענף וענף לכמה שרביטים, וכל שרביט לכמה פירות, וכל פרי יש בו כמה וכמה גרעין, וכל גרעין יש בו כח להוציא אילן שלם עם השרשים והענפים והשרביטים ופירות וגרעינים, ובתוכם כח המצמיח אילן עוד, וכן לאין תכלית. וכן מכל ענף יכול לנטוע אילן שלם, עם כל פרטים הנ"ל וכו' כן הוא בדיבורי התורה והמצוות, כל דיבור ומצוה כולל כל המצוות והדיבורים, ועוד ית' לתורה, שבכל האילנות העלים נושרים ונובלים ונכמשים, אבל בדברי תורה כתיב "ועלהו לא יבול" (תהלים א) וכת"י "ועלהו לתרופה" ועלהו לא יבול, אפי' שיחת חולין של ת"ח צריכים לימוד ע"כ.

היוצא מדבריו שבאמת בכל מצוה נכללת כל התורה כולה ואף שכל מצוה הוא דיבור לעצמו שהרי תפלין אינם ציצית וציצית אינם תפלין, מ"מ אין זה סתירה ליסוד הנ"ל, כי כמו שגרעין האילן הוא גרעין ולא ענף מ"מ נכלל בו כל האילן עם ענפיו ושרשיו וכו', כן במצוות כל מצוה כוללת את שאר מצוות התורה.

וכן אצל כל אחד ואחד מישראל אף שכולם עוסקים בתורה אחת ותכלית אחת ושלמות אחת, כל אחד יש לו חלק מיוחד ושלמות מיוחדת. ובתוך החלק המיוחד שלו נכללת כל התורה כולה. וממילא

לא קשה מה שהקשינו איך יכול אדם להסתפק רק "בחלקו" בתורה ולא לשאוף לכל התורה כולה, כי כל אחד אם רק יזכה לחלקו בתורה אז כבר זכה לכל. ועוד יותר מזה אנו אומרים על פי דרכינו שאם רק זוכה להתייבב על המסילה שמוליכה לחלקו כבר השיג תכליתו כי זה כמו מגרעין שבו נכלל כל האילן.

וצריך כל אחד להיות שמת בחלקו כי לדברינו אין נפ"מ בין זה לזה אלא אם הוא רק ממלא תפקידו כבר נכלל בו הכל. וזה אנו רואים מהאותות. על דגל שמעון היה מצוייר שכם. ולכאורה על מעשה שכם נאמר "ארור אפם כי עז" (בראשית מט) ומ"מ כיון שלא היה אצל שמעון שום שמץ של כונה אחרת וכמו שמעיד הכתוב (בראשית לד) "על דבר אשר טמא את דינה אחותם" זו היתה תכלית שלימותם והם זכו ע"י שכם בדיוק כמו שזכה יששכר ב"חמור גרם" וזבולון ב"חוף ימים" וכו' וכו' כי מעשה שכם היה חלקם לזכות לקיום כל התורה כולה.

וחובה על כל אדם לעסוק בכל כחו בעבודתו ולהשתדל להשיג מדרגתו וחלקו ולהשתוקק לה ואז אם יהיה הולך בדרך המביאה לזכות לחלקו כבר יהיה זוכה בכל.

וזאת אנו למדים מדברי רש"י עה"ת (במדבר ג טו) בפקודת הלויים מבין חדש ומעלה וז"ל שיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש. אף שעדיין אינו ראוי לעבודה ותינוק בן חדש אין לו שום שייכות לשמירת הקדש. התורה קראה אותו "שומר משמרת הקדש" מכיון שהוא נמנה בין הלויים ועומד להיות עובד עמהם. כן כל איש המתייבב על הדרך הטובה כבר יש בו "הגרעין" שממנו יצא הכל.

וכל בן ישיבה צריך לדעת שאף בישיבה הכל עוסקים בעסק אחד כל אחד צריך לזכות לחלקו לפי מהותו בעצם וזה קשה מאד

והחילוקים הם בחוט השערה אבל בסיעתא דשמיא אם זכה להתיצב על המסילה המוליכה לחלקו נכון כבר ועומד הוא להשיג תכליתו.

מעשה מצוה מתוך עמל' ויגיעה

הנה לטהרת המצורע אמרה תורה שיקח שתי צפרים חיות טהרות (ויקרא יד, ד) והטעם לזאת פירש רש"י לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטטין תמיד בצפצוף קול.

מפרשה זו של מצורע יש להתבונן ולראות מתן שכר של עושי רצונו ית' דהנה צרעת היא מציאות ממשית שבאה על האדם המדבר לשון הרע. ומציאות זו של צרעת מטמאתו עד שמוכרח לצאת מג' מחנות ולשבת בדד. ולולא התשובה לא היה סר ממנו הנגע. ובלי שישתמש בתקנות של התורה הק' לרפאותו יהיה נשאר בטומאתו לעולם. וכל זה לא בא לו אלא בעבור פטפוטי דברים שדבר באיסור. רואים אנו מזה כמה גדול הוא כחו של הרע לפעול על האדם, אף ע"י דיבור בעלמא.

א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו לצד הטוב שמידה טובה מרובה. אם האדם עושה מעשה מצוה בעמל' ויגיעה ולא רק פטפוטי דברים כמה גדול כחה לפעול עליו. ולו רק בדבורים טובים שידבר כבר יש בכוחו לברוא בריאות שלמות וקיימות לעד. בריאות מלאות אור בהיר שיזהירו ככוכבי השמים בקדושה וטהרה. אשרינו מה טוב חלקנו שבידינו לזכות לכל זה.

הנה הנביא בהפטרה של שבת הגדול מפרש שכר הטוב המגיע עבוד דיבורים טובים. (מלאכי ג) "חזקו עלי דבריכם אמר ד' ואמרתם מה נדברנו עליך" וכו' [ובמאמר המוסגר - מבהיל עד כמה האדם

אינו מרגיש מצבו שיכול להיות בגדר מסיח דברים כלפי מעלה ולאמר "שוא עבוד אלקים" וחושב שאינו אומר כלום ושואל "מה נדברנו?" אמרתם שוא עבוד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכו' אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ד' ולחושבי שמו".

ועיין ברד"ק שמבאר הפסוקים וז"ל כשישמעו יראי ד' הדברים מהאנשים האלה הכופרים בהשגחת הקל בתחתונים נדברו הם איש על רעהו ומרבים בדברים ונושאים ונותנים בהם עד שימצאו בשכלם כי כל דרכיו משפט קל אמונה ואין עול עכ"ל.

הרי לנו שרק בעבור דברים שמדברים יראי ד' להראות לעצמם שכדאי הוא העסק להיות עובדי ר' זוכים הם לשכר כפל ומכופל. כי הרבה מדרגות של שכר הוזכרו בדברי הנביא: "ויקשב ד'" זו היא מדרגה אחת, "וישמע" היא עוד מדרגה, וגם "ויכתב בספר הזכרון לפניו" עד המדרגה הגדולה של "וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש על בנו".

וזה הוא דבר נורא למתבונן כמה גדול השכר לזכות לאותה חמלת הקב"ה במדה של חמלת איש על בנו. הלא כל העמל של האב הוא בעבור בנו ולא רק בנו בלבד - שזו מעלה בפני עצמה. אלא גם לזכות למדרגת "כאשר יחמול איש על בנו העבד אתו" כמו שמסיים הנביא.

והמבין יבין עד כמה בטוח הוא בשכר הטוב שיגיע לו מדיבוריו הטובים וכן אפי' ממחשבותיו וכ"ש ממעשיו.

עיקר הצלחת האדם הוא לסבול את עבודת ה'

במדרש רבה (פרשת שמיני) איתא רשב"י פתח (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ. מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיא ראויה לקבל את התורה אלא דור המדבר וכו' דה"ד עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים. רב אמר דמן התיר וממונן התיר וכו', עולא ביראה בשם רשב"י אמד משל לאחד שיצא לגורן וכלבו וחמורו עמו הטעין לחמורו ח' סאין ולכלבו ר' סאין והיה החמור מהלך והכלב מלתית (באר המתנות כהונה – רובץ ושב וזוחל) נטל ממנו אחד ונתן ע"ג החמור אעפ"כ היה מלתית. א"ל את טעין מלתית (בתמיה). כך אפי' ז' מצות שקבלו בני נח כיון שלא יכלו לעמוד בהן עמד ופרקום לישראל ע"כ.

הבאור בזה. שהקב"ה הטעין את ישראל במשא כבד של מצות לטובתם. ודוקא בני ישראל מרוצים בנשיאת המשא כי בזה הם זוכים לחיי העוה"ב כענין שאמרו מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת. וזה שבח הוא לישראל כמ"ש יעקב אע"ה "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפטים" כלומר שטבע החמור הוא לסבול את משאו בכל המצבים ואינו משתוקק כלל להפטר ממנו. וכך היא גם מדתם של בני ישראל,

אבל אומות העולם אינם כן. הם אינם רוצים לסבול כלל אלא רוצים אך ורק שלום ושלוח בלי שום טענת משא כענין שאמרו "עבדא בהפקירא ניחא ליי" – זוהי ההגדרה של נכרי. ואכן זו תלונתו של הכלב שאין ביכולתו לעמוד בלחץ.

ועוד צריך להתבונן בזה שאומות העולם נמשלו לכלב זה שאינו רוצה לסבול כובד המשא. הלא ידוע ומפורסם שלכלב יש מדה של הכרת הטוב ובגלל זה אנשים מחזיקים בכלבים ואף מגדלים אותם בביתם. ובאמת מדת הכרת הטוב היא מדה משובחת מאד וכמבואר בחובת הלבבות דכל הנדרש מן האדם הוא הכרת הטוב. אך בתורה

הקדושה לא מצינו שבח זה על הכלב אלא אדרבה הנביא אומר "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו" ואילו הכלב לא נזכר כלל, אלא אדרבה הכלב נקרא עז פנים.

וצריך לומר דמה שאין בטבעו של כלב לסבול משא אות היא כי אין בו שום הכרת הטוב רק מדה של חנופה ושקר וכל מה שכלב עושה לבעליו אינו אלא להחניפו שיהנה אותו יותר.

ולמדנו מזה כי עיקר הצלחת האדם הוא לסבול עבודת ה' וכמ"ש התנא באבות (סוף פ"ב) המלאכה מרובה וכו' ובעל הבית דוחק. וזה בגלל שבעל הבית דהיינו הקב"ה רוצה להרבות לנו שכר ומי שסובל יותר הוא יותר מוכשר לקבלת השכר וזהו הדרך הנרצח בעבודה - לידע שהעול והמשא הם לטובתינו.

מידות

על ידי העיון בפרשיות התורה יבין האדם את העבודה
המוטלת עליו

האדם צריך להשים אל הלב לחשוב על עצמו, מי אנכי? מי
ברא אותי? מה רוצה הבורא ממני? האם אני מקיים מה שרוצה ממני?
וקשה לאדם ליישב כל אלו השאלות כי הוא נגוע במדותיו. קנאה
ותאוה וכבוד מנהלים אותו. אין עצה אלא לעיין בפרשיות התורה
המלמדים אותו את העבודה המוטלת עליו.

לדוגמה, נעיין בפרשה של קין וממנה נראה כמה צריך האדם
לתקן מדותיו ולכל הפחות שלא להתנהג ע"פ מדותיו אלא להשמר
מהן. כי מקין אנו לומדים כחות של מדות רעות להרחיק את האדם
מדרך הישר.

קין והבל היו ב' אחים בני אדם הראשון שכל העולם כולו
שלהם. ומ"מ כשהגיע השעה להביא קרבן לה' היה קשה בעיניו של
קין ליתן מן המובחרים שלו, ונתן מן הגרוע. צרות עין כזו להבורא
ית' הנותן הכל! וכי זה אפשר להעלות על הדעת?

גם מה שהרג קין את הבל, לא היה אלא מחמת מדה רעה של
קנאה. לא פחד מן אביו ולא מן הקב"ה והלך והרג את אחיו היחיד
שלו. איך מבינים כל זה.

התורה מלמדת אותנו שאין המדות מתנהגות על פי שום חכמה.
מדה היא והיא עושה את שלה להשחית מעשיו של האדם, וכל אדם
צריך לדעת שמדות רעות כמו של קין נמצאות גם בו אם לא יראה

לתקנם. ורק מי שלומד תורה ע"פ דרך המוסר ללמוד ממנה מה חובתו בעולמו יראה דברים אלו.

גם מעשי מצוות שאדם עושה צריכים להיות בכוונה והבנה שלא יהיו חסרים "לחלוחית". הלא לולב היבש פסול. לחלוחית היינו ההבנה של התורה והמצוות מה שהם נוגעים לו לעצמו. ובלא זאת אי אפשר להצליח,

"קנאת סופרים" - זהירות בהשתמשות בה

בפשוטו בהתבוננות במעשה הרציחה של קין להבל נראה כי היתה מכח קנאה פשוטה, אמנם בהתבוננות נראה שלא כן היא, דהנה הכתוב אומר "ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו" (בראשית ד, ה) לכאורה הכתוב מיותר דאם כבר נאמר "וישע ד' אל הבל ואל מנחתו" מכלל הן אתה שומע לאו דלמנחתו של קין לא שעה. גם יש להבין מדוע לא נאמר שה' לא שעה אל מנחתו של קין באותו פסוק האומר "ויבא קין מפרי האדמה מנחה לד'" כסדר האמור אצל הבל.

אלא צ"ל שבא הכתוב לאמר שקנאתו של קין לא היתה פשוטה. דאילו היתה קנאתו פסולה בזאת שלא רצה שישעה ד' למנחתו של הבל אז לא היה שייך שד' ידבר אליו כלל. ולא היו מועילים לו דברי הכתוב: "אם תיטיב שאת" שהרי הוא חפץ שגם הבל לא יעלה במדרגה. אלא התורה באה להטעים שקנאתו של קין היתה קנאת סופרים, וממעתו של הבל בא קין ועמד על חסרונו, שלא זכה להגיע למדרגתו של הבל, וזו בודאי קנאה מעולה ונפילת פניו של קין תוכיח זאת. ולכן דבר אליו ה'.

והנה רבינו יונה באבות מבאר שאף שקנאת סופרים היא מדה טובה מ"מ המשתמש בה כרוך בסכנה גדולה. וע"ז אמד שלמה המלך ע"ה (קהלת ד) "וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו" כי גם קנאה זו "הבל הוא" ויכולה להוציא את האדם מן העולם. וזהו מה שאמר לו הקב"ה אם תיטיב שאת שישמור עצמו מן הסכנה. וסופו של קין היה שמשעמד במדה זו של קנאה ולא התעלה על ידה הציקה לו מרירות הקנאה והרג את אחיו. ומזה יש ללמוד כי בכל דבר ובכל מצב אשר בו מוכרחים להשתמש באיזה כח גופני להזהר מאד לדעת איך לכוין את המדה.

על ידי המידות אפשר לזכות למדרגות גבוהות באמונה

הכל תלוי במדות. מי שיש בו מדות טובות יכול הוא לזכות על ידם גם למדרגות גבוהות באמונה. הנה מדרך העולם כשאחד מקבל מהשני טובות ואינו יודע מיהו המטיב עמו אז אדיר רצונו לידע מי הוא זה המטיב עמו וגם ירבה בכל מיני עצות ותחבולות כדי לידע ולהודע את טיבו של האיש. אבל זה דוקא אם הוא בעצמו בעל חסד אז הוא מכיר הטובות שפלוני עושה עמו. אבל מי שאין בו מדת החסד אז הוא חושב שהכל חייבים לו. וכל מה שמקבל הוא רוצה עוד יותר וממילא אין רואה שום מעלה במי שמטיב עמו.

ובאמת על כל אדם מוטלת החובה להתבונן בעצמו מיהו המטיב עמו. מי נותן לו לאכול. מי נותן לו בריאות מי נותן לו הכל. ומתנהג עמו בכ"כ הרבה חן וחסד ורחמים. ואם הי' עולה במחשבתו הרהורים אלו אז היה מגיע לאיזה מדרגה באמונה.

וזה היה אברהם אבינו. הוא היה איש גומל חסד להפליא, וממילא הכיר איך "שכל הארץ מלאה חסדו". ומחוך כך בא לידי הכרה שיש

בורא עולם שהוא הטוב והמטיב לכל. ועל ידי זה זכה אברהם אבינו למדרגות כ"כ גבוהות עד שנקרא אברהם "אוהבי" כמובא בחז"ל. הרי לנו איך שאברהם אבינו ע"ה זכה למה שזכה ע"י שהיתה בו מדה טובה - מדת אהבת חסד.

השימוש במידות שיך גם בשני הפכים בנושא אחד

כשאדם מביט מן השפה ולחוץ אז חושב שהעבודה המוטלת עליו קל הוא מאד. אבל כשהוא מתבונן קצת יראה כמה קשה היא וכמה הוא צריך לעבוד כדי לצאת ידי חובתו. כן אנו רואים באשר אמר ה' על אברהם **"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"** (בראשית יח, יט) והיינו שאברהם ילמד את בניו לעשות צדקה ומשפט. משמע שעל כל אחד מאתנו מוטל החיוב לעשות צדקה ומשפט. ולכאורה הם דברים הסותרים זה את זה.

משפט היינו דין, ואין מרחמים בדין, דבדין אין נותנין אלא מה שמגיע לו. וצדקה היא חסד ורחמים. לעשות שניהם - צדקה ומשפט - לא יכול לעשות אלא הבורא ית'. לפי שהבורא ית' אינו מוגבל במדותיו. יש מקום שצריך למדת הרחמים ויש פעמים שצריך לעשות דין. והוא יתברך יכול לכלכל מעשיו לפי הצורך.

אבל אצל האדם שונה הוא המצב לגמרי. כל דבריו מתנהלים על פי מדותיו, והכל הולך לפי המדות. ודבר קשה הוא מאד לעשות היפך ממדותיו. כי פעמים צריכים לעשות כך ופעמים ההיפך, וזה לא דבר קל. וזה מה שמלמדנו התורה, שאברהם אבינו יצוה את בניו אחריו לעשות צדקה ומשפט, שלא יתנהגו על פי מדותיהם.

ואנו יכולים ללמוד את זה מאברהם. מובן הוא מאליו כמה היה אברהם אוהב את בנו הנולד לו בהיותו בן מאה שנה. וגם ידע שהקב"ה הבטיחו שממנו יצא כלל ישראל. וכאשר צוהו הקב"ה להעלות את יצחק לעולה מה כתיב? "וישכם אברהם בבקר". אין כאן מקום לאהבת בנים ולא לשום רחמנות, רק לעשות רצון ה' ית'!

וכן התורה מבקשת מכל בן ישראל שלא יתנהג לפי המדות שיש בו אלא אדרבה, להתנהג תמיד אפילו בדברים הפכיים. למשל מצינו שהאדם צריך להיות שונא בצע ובורח מן הכבוד, ולא יבקש רק תורה והתקרבות לה' יתברך. אבל במה שנוגע לחברו הרי צריך לעשות כל מה שבכחו לכבדו ולהטיב עמו בממונו. וכן אמרו חז"ל שמהשאלות ששואלים לאדם בבואו למשפט "המלכת את חברך". שעל האדם להמליך את חברו ולהרגיש איך שחברו הוא צלם אלקים. וכן אמרו על ר' יוחנן בן זכאי מעולם לא הקדימו אדם לאמר שלום אפי' נכרי. ר' יוחנן - למרות כל גדולתו - היה מוותר על כבודו לכבד את השני.

וכל זה אנו לומדים מאברהם אבינו. על עצמו אמר "ואנכי עפר ואפר", וכשבאו אליו המלאכים שחשב אותם לערבים הוא השתחוה להם והתחנן מהם שיבואו אליו. והוא עצמו עמד עליהם לשמש אותם ונתן להם המאכלים הכי טובים. וכל זה ביום שלישי למילתו.

וזה מה שאברהם יצוה את בניו אחריו. שלא להתנהג אלא לפי שכלם ולא לפי המדות שהרי יש צורך לכל מדה. פעם להשתמש במדה זו ופעם באחרת. לעצמו להיות שונא כבוד, ואת חברו ישתדל לכבד. וכן בכל מדות שיש באדם עד כדי להגיע למדרגה המוזכר ברבינו יונה (שער ראשון) "למשול בגוף וכל תולדותיו".

עשות משפט ואהבת חסד

הנה כמה דברים הפכים מצינו אצל הבורא ית'. מצינו אחת ממדותיו של הקב"ה שהוא מלא רחמים בלי גבול ובלי תכלית וכמה שנאמר ה' ה' קל רחום וחנון ארך אפים וכו' ולאידך גיסא כתיב "כי עוז מלך משפט אהב" שהבורא ית' אוהב משפט. ויש הרבה דברי חז"ל ע"ז. הרי לנו שהקב"ה מנהיג את עולמו בשתי המדות ההפכיים האלו. וזה מה שאמר הנביא "כי אני ה' עושה צדקה ומשפט בארץ".

ואברהם אבינו ע"ה שהי' מתדמה לקונו בכל דרכיו התנהג גם הוא בב' המדות ההפכיים האלו. אברהם אבינו ע"ה רצה לעשות חסד עם הבריות כל כך עדי אשר בהיותו חולה וחס היום ואין עוברים ושבים מצויים שצריכים לו, לא היה לו מנוחה כי השקט לא יוכל בלי לעשות חסד עם מישהו. והוצרך הקב"ה לשלוח אליו שלשה מלאכים שהוא ייטיב עמם להאכילם וכו', ורק אז נחה דעתו.

ולאידך גיסא מצינו שהיה אברהם אבינו מתנהג גם במדת המשפט. כשאמרה לו שרה אשתו שיגרש את בן האמה הזאת - שהוא ישמעאל - בנו הראשון של אברהם והקב"ה הסכים על ידה - תיכף ומיד קיים דבריה, וכת' וישכם אברהם וכו' ושלח את הגר וישמעאל ממנו.

וזהו מה שאמר הנביא (מיכה ה) "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך, את שלשה דברים האלו דורשים מן האדם.

ויש לשאול מה הוא המעלה של עשות משפט. וכי לאו מילתא זוטרתא היא.

וְלֹהֵנָּה מְבוֹאֵר הֵיטֵב. כִּי דֶרֶךְ הָאָדָם לֵהוּיֹת נִמְשָׁךְ אַחֵר טִבְעוֹ. הוּא עוֹשֶׂה טוֹב בְּאִשֶּׁר טִבְעוֹ הוּא לֵהוּיֹת טוֹב. וְאִם בְּטִבְעוֹ הוּא רַע אֵז עוֹשֶׂה רַק רַע. וְעַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר לְפִי הַצֶּדֶק וְהַמִּשְׁפָּט וְלֹא לְפִי נִטְיִית הַטֵּבַע שְׁלוֹ, וּבִכֶּךָ הוּא מִתְדַמָּה לְקוֹנוֹ. וְדַע שְׁאֵנוּ מְדַבְּרִים עַל מִדְרָגָה גְבוּהָה - לֵהוּיֹת מוֹשֶׁלֶם בַּעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בִּיחָד עִם אֲהַבַת חֶסֶד, וְזֶה דָּבָר שְׂאִי אִפְשָׁר בְּמִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לְפִי טִבְעוֹ. וְהַדֶּרֶךְ הַיְחִידִי לַהֲגִיעַ לְמִדְרָגָה כְּזוֹ הוּא רַק בַּהֲתַגְבְּרוֹת הַשִּׁכָּל עַל הַטֵּבַע.

הַאֱלֹוִקִים עֹשֶׂה אֶת הָאָדָם יִשְׂרָאֵל

הִנֵּה מְצִינוּ בַּעַת אֲשֶׁר אֲבִרָהֶם אֲבִינוּ הוֹצֵרֶךְ לְבִנִי חַת לְדָבָר עִמָּם אוֹדוֹת קִנְיִית מַעֲרַת הַמִּכְפֶּלֶה לְקִבּוּרָתָהּ, שְׁאֲבִרָהֶם אֲבִינוּ ע"ה הַתִּנְהָגָה עִם בְּנֵי חַת בְּמִדַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ מוֹפְרוֹזֹת. הֵם שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה עַד שֶׁדִּבְקָה אֲמִינוּ ע"ה אִמְרָה "קִצְתִּי בַחַיִּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה לְמָה לִי חַיִּים" (בְּרֵאשִׁית כז, מו). הָרִי שֶׁהֵם הָיוּ בְּנֵי אוֹמָה אֲרוּרָה. וּמ"מ אֲבִרָהֶם דָּבָר עִמָּהֶם בְּכַבּוּד גָּדוֹל. וְכָל דְּבָרָיו עִמָּהֶם הֵן הֵן גּוֹפֵי תוֹרָה וּמִמִּילָא א"א לֵאמֹר שֶׁהִיא דְּבוּרוֹ עִמָּם בַּחֲנִיפּוֹת שֶׁהָרִי הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת אִמָּת וְחֲנוּפָה אִינָה אֵלֶּה שֶׁקָּר. וְעוֹד מְצִינוּ לְעִיל בְּפִרְשַׁת וִירָא אֵיךְ שְׁאֲבִרָהֶם אֲבִינוּ רֵץ לְקִרְאָתָהּ שְׁלֹשַׁת הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּדְּמוּ לוֹ כְּעֶרְבִיִּים וְהַשְׁתַּתּוּהָ לָהֶם אֲרֻצָּה עַל אֶף שֶׁחֲשָׁדָם בְּעוֹבְדֵי ע"ז וְהוֹצֵרֶךְ לְבִקְשָׁם שִׁירְחָצוֹ רִגְלֵיהֶם קוֹדֶם כְּנִיסַתָּם לְבֵיתוֹ. וּמְבוֹאֵר בְּרִש"י שֶׁם שֶׁהַקִּפִּיד מִלֵּהֲכַנִּיס ע"ז בְּבֵיתוֹ.

מִכָּל זֶה אֵנוּ רוֹאִים שְׁאֲבִרָהֶם אֲבִינוּ ע"ה הַתִּיַּיְחָס לְאֲנָשֵׁי דוֹרוֹ בְּכַבּוּד גָּדוֹל לְמִרּוֹת שֶׁהָיוּ ע"ז. וּמֵאִידֶךְ גִּיסָא בְּפִרְשַׁת אֲבִרָהֶם עִם לוֹט אֵנוּ רוֹאִים הַנִּהְגָּה הַפּוֹכָה לְגִמְרִי. שְׁמִיד כְּשֶׁהִבְחִין אֲבִרָהֶם אֲבִינוּ שְׁרוּעֵי לוֹט אֵינָם נִזְהָרִים מִגָּזֵל אִמֵּר לוֹ הַפֶּרֶד נָא מִעֲלִי וְלֹא רָצָה

להיות ביחד עמו עוד. וכן מוצאים אנו שתיכף כששמע אברהם על בנו ישמעאל שיצא לתרבות רעה מיד שלחו מביתו אף שהיה חולה באותה שעה ואמו הוצרכה לשאת אותו על כתפיה ולא נתן להם כי אם לחם וחמת מים. ולכאורה כיצד תואמים ב' הנהגות אלו זה מול זה, אנשים כאלו שעמם ראוי להתנהג באכזריות דומה לזו שהתנהג עם ישמעאל איך אפשר לדבר עמהם בכבוד ובדרך ארץ כאלו הם נכבדי ארץ וחשובים, אתמהה.

אלא ביאורו של דבר כך הוא, שמי שהוא צדיק והולך בדרך הישר וכל מעשיו והשקפותיו אינם אלא לשם שמים אז לא תמצא בהנהגתו כל סתירה שהיא. ואדרבא עליו יכול כל העולם כולו להעיד ולאמר את הכתוב (ישעי' מג) "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", דהיינו שכל הבריאה כולה היתה כדאית כדי שממנו וע"י מעשיו יצא קדוש שם שמים. וכן מבואר במדרש "כשם שקלוסו של הקב"ה בא מצדיקים שבגן עדן כן מקלסים אותו רשעים שבגהנם. ומהו קלוסן יפה דנת יפה חייבת וכו'".

הרי לנו שכבוד שמים בא גם מרשעים, וא"כ מוכח שגם הרשעים ראויים לכבוד, שהרי כולם הם כתשמישי קדושה של הקב"ה. ולכן ע"י חשבון תורני זה אפשר לכבד אף רשעים ועובדי ע"ז כפי מה שראוי להם. ואף שיש מקום לנהוג עם רשע באכזריות ולהרחיקו מ"מ מדת האמת יכולה לחייב גם לכבדו ולנהוג עמו בכבוד ובדרך ארץ כפי מסת המצב המקום והזמן. וכ"ז הוא דוקא לאיש הישר הרואה את כל העולם הזה כחוט המאחד של "לכבודי בראתיו" לא כן הוא אצל מי שאינו הולך לפי תנאי יסוד זה שיהא ללא ספק אובד עצות בתורו אחר הדרך הנכונה בה שומה עליו להתנהג.

ובכלל צריך כל אדם לדעת שעלולים לעלות בדעתו כמה פעמים הנהגות שונות שבהשקפה ראשונה נראות כאלו הן סותרות זו את זו, למשל על האדם להיות פרוש מן העולם בהיותו עסוק

במצב הרוחני שלו מחד גיסא. ואילו מאידך גיסא מחויב שתהיה דעתו מעורבת עם הבריות להיטיב להם ולעשות עמהם חסד וכדומה, ורק מי שהוא ישר בדעתו. וכמ"ש "האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" - ע"י נפשו הטהורה תמיד ימצא את הנכונה ואף שמעשיו נראים כהולכים לכאן וסובבים לכאן ומ"מ יגיע לדרכו וחפצו.

ויש ליתן על כך משל לרכבת התחתית בערים הגדולות שכל אחת כשלעצמה סובבת והולכת בכוון שונה. אבל יש לכל רכבת סדור נכון ותכנית מיוחדת שעל ידיה כל אחד כשמושב בה יגיע למחוז חפצו.

וזהו שמצינו שאמר דוד המלך בתהלים על הרשעים "תכלית שנאה שנאתים" ומ"מ "ואני בחלותם לבושי שק" וזה דוקא לאיש הישר היודע בנפשו את הדרך הנכונה.

הבקיא בכל חדרי תורה אינו נחשב לכלום אם אינו יכול להתגבר על מידותיו הרעות

אמרו חז"ל "אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה". צריך להבין מהי הסיבה לזה שהתורה מרחיבה כ"כ בשיחתן של עבדי אבות הרבה יותר מגופי תורה הלא מצוות התורה לכאורה הם העיקר.

ונראה לבאר ע"פ מה שגלו לנו חז"ל מה שהסתתר בלבם של אליעזר בעקבות שליחותו זו. במדרש רבה (בראשית נט, ט) על הפסוק ויאמר אליו העבד (כד, ה) הה"ד (הושע יב) "כנען בידו מאזני מדמה לעשוק אהב", כנען זה אליעזר. בידו מאזני מרמה. שהיה יושב

ומשקיל את בתו אם ראויה היא או אינה ראויה. לעשוק אהב, לעשוק אהבו של עולם זה יצחק. אמר אולי לא תאבה ואתן לו את בתי. אמר ליה אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מתדבק בברוך.

אליעזר זה שקל בדעתו לכאן ולכאן ואם באמת לא היתה ראויה ליצחק בודאי שלא היה מציע אותה לאברהם. ובסוף החליט לשאול את אברהם אם מסכים ליקח את בתו. אבל שיקולו של אליעזר היה מרומה. הנגיעות שלו הטעוהו בענין זה ולא עמד על העובדה שאין ארור מתדבק בברוך. כי זה הוא כח של נגיעות להטעות את האדם אפי' היותר חכם וכמו שמצינו אצל לבן בפרשת ויצא שנשק ליעקב על פיו בתקוה שימצא מרגליות מונחים בפיו למרות שאין בני אדם שמים מרגליות בפה ואין זו השערה המתקבלת על הדעת. אבל זה הוא הכח של חמדת הממון שכבר אינו משתמש בשכלו כלל. וכן אליעזר לא הבין מעצמו דבר פשוט כזה שיצחק שהוא האב השני לכלל ישראל, ממובחר שבזרעו של שם, אי אפשר לו להתחתן עם נין ונכד לכנען בנו של חם. כי אין ארור מתדבק בברוך.

אבל מששמע אליעזר את התשובה השלילית נהפך מיד לאיש אחר. הרצון להשתדך עם אברהם נעקר מלבו כלא היה, ותיכף ומיד הלך בלב שלם לעשות שליחותו. הוא שלט ביצרו כ"כ עד שהיה יכול להתפלל אל ה' בלב שלם שיצליח את דרכו למען אברהם אדונו. ומאריכה התורה לספר איך שעשה אליעזר את כל המאמצים למלא את רצונו של אאע"ה. השתדל לעשות שם טוב ליצחק וכדי לפאר את עשרו הביא עשרה גמלים טעונים וגם לקח את כל טוב אדוניו בידו. ויתרה מזאת הוא גם בטל את ישותו לגמרי בהציגו את עצמו "עבד אברהם אנכי" והיה מרומם את אברהם בעיניהם בקוראו אדונו כמה פעמים, כדי שיבינו שאם הוא העבר כ"ש כמה גדול הוא האדון.

ובזכות כל המעשה הזה זכה אליעזר ויצא מכלל ארור וכמ"ש שדרש המדרש על הפסוק "בא ברוך ה'" א"ר יוסי ב"ר דוסא כנען הוא אליעזר ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך. הרי ששבירת המדות של אליעזר הועיל לו יותר מכל גדולתו בתורה שהיה דולה ומשקה מתורתו של רבו והיה זיו איקונין שלו דומה לאברהם.

וזהו מה ששיחתן של עבדי אבות יפה לפני הקב"ה יותר מתורתן של בנים. כי בשיחתן של עבדי אבות יש ללמוד כמה גדול הוא ענין של תיקון המדות. כי מי שבקי בכל חדרי התורה אין הוא נחשב לכלום אם אין יכול להתגבר על מדותיו הרעות.

וכן איתא במשלי (כח, ו) "טוב רש הולך בתומו מעקש דרכים והוא עשיר" ופירש רש"י "רש" זה עני, בתורה "הולך תומו" זה מעשים טובים. ולפי דבריו יוצא ההיפך כלומר עשיר הוא עשיר בתורה אבל מ"מ הוא מעקש דרכים דהיינו שהולך בדרכים עקומות לפי אשר יובילהו מדותיו הרעות והרש בתורה הוא טוב ממנו.

ולפיכך האריכה התורה במעשי אבות ובמעשי עבדי האבות כדי ללמד אותנו לתקן את מדותינו. כי בלי תיקון המדות אי אפשר לבא להבנת התורה כי המדות תעמודנה לנגדו. וכמו שמצינו שחז"ל הקפידו מפני נגיעה קלה בדין. אדם שעזר בהושטת יד לעבור הנהר. או אריס שהקדים בהבאת פירות, או הורדת נוצה מעל גלימה כבר פסלו מלהיות דיין כי היו יראים שמא הנגיעה תשלוט בהם לעוות משפט (עי' כתובות קה, ב).

יפה שיחתן של עבדי אבות - שהם מלאים שבירת המדות - מתורתן של בנים. כי א"א לזכות לתודה בלי שבירת המדות.

שימוש במידות מגונות כדי לקנות מעלות ברוחניות

הנה יעקב אבינו כאשר פגש את שרו של עשו מאן לשלחו כאשר הכתוב אומר "ויאמר שלחני כי עלה השחר" עדי אשר יברכו עי"ש. ועיין במדרש רבה (פרשה עח, ג) שדברי יעקב עם המלאך היו כולן בעקשנות שלא לשלחו עד שיברך אותו שהמלאך טען הגיע זמן קילוסי לקלס להקב"ה אי"ל יקלסו חבריך א"ל המלאך איני יכול למחר אני בא לקלס והן אומרים לי כשם שלא קלסת אתמול כך אין אתה מקלס היום.

אמר שייצת שייצת לא אשלחך כ"א ברכתני (ובאר המתנות כהונה חדל מלדבר עוד כי לא אשלחך) וכן על כל טענה של המלאך התעקש יעקב אבינו שלא ישלח אותו אלא אם יברך אותו. ולא חס עליו יעקב ובעזות נוראה הדחיקו עד שברכו ושינה שמו לישראל.

רואים אנו שיעקב אבינו לא מנע את עצמו מלהשתמש אפילו במדות מגונות כמו עזות ועקשנות כדי להשיג הברכה. וכן הוא הדרך האמיתי בעבודת ה'. כל אדם ערום מאד בכל מיני התחכמות ועקמימות בעניני עוה"ז, ושם הוא עז וחצוף. ובאמת שם אין מקום לכל זה, אלא צריך להשתמש במדות המשובחות של ביישנות ותמימות. ורק בעניני עוה"ב - לקנות מעלות ברוחניות - שם הוא המקום להשתמש בתקיפות ועקשנות ועזות וכו' ועל ידי זה ישובו כל המדות המגונות להיות משובחות.

וכן מצינו בדוד המלך ע"ה שהשתמש במדות המגונות של ערמוניות ועקמימות כדי לפתות את בוראו יתברך להרויח ברוחניות. עיין במדרש (הובא בלקוט שמעוני) שדוד המע"ה מקודם אמר (תהלים יט) "השמים מספרים כבוד קל", אמרו לו השמים שמא את צריך לכולם, "ומעשה ידיו מגיד הרקיע", אמד לו הרקיע שמא את צריך

לכלום, התחיל מזמר והתחיל מקלס לתורה "תורת ה' תמימה", אמד לו הקב"ה דוד מה את בעי א"ל "שגיאות מי יבין", א"ל הא שביק לך - כלומר שימחול לו על השגגות, "גם מזרים חשוך עבדך" אלו הזדונות, "אל ימשלו ביי" "אז איתם וניקיתי מפשע רב", אותו עון רב.

והמשיך עוד המדרש לדמות תפילת דוד לכושיים הללו היודעים לסבב בפתחים. בתחלה הם אומרים יש לכם מעט מים משתה הוא אומר יש לכם בצל נותנים לו אומר להם וכי בצל הלא פת נסב ליבא. ואף שלכאורה כל זה הוא קצת חוצפה לבקש מבעל הבית פת אבל כך הוא דרך המבקש שיש לו ערמה, שהוא מתחיל בדבר קטן עד שמבקש כל חפצו. וגם דוד המלך ע"ה השתמש בדרך זה כדי לזכות למחילת עונות, ואף שהוא קצת חוצפה, מ"מ לא מנע עצמו מזה.

וכל ישראל מחויבים להשתמש בכל המדות המגונות לשם עבודת ה'. ועיין ברמב"ן סוף פרשת בא שהביא חז"ל ויקראו אל אלקים בחזקה מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול חציפה נצח לכשירא. הרי מבואר ענין חוצפה כלפי שמיא שהוא טוב אם הוא בעבודת ה'. וכמבואר בירושלמי פרק ב' מהו בחזקה אר"ש בן חלפתא חציפא נצח לכשירא, כ"ש לטובתו של עולם [באר קרבן העדה חציף מנצח לעניו וכשר כל שכן כלפי שמיא מהני]. ועיין בגמ' תענית (טז, א) דהאי קרא ויקראו בחזקה קאי על אנשי נינוה ומבואר שם מאי הוו עבדי אסרו הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו. הרי שדברו בחוצפה כלפי שמיא והצליחו.

וכן יעקב אבינו הצליח כנ"ל וזכה לברכה "ויקרא שמך ישראל כי שרית וכו' ותוכל". נמצא שענין זה הוא מעצם מהות של כלל ישראל שהם עזים שבאומות ולוחמים בחזקה בעד האמת.

ובזה יבחן כל איש יישא חן ממעל בהראותו כי העוה"ב אצלו הוא העיקר, כמו שהעוה"ז עיקר אצל הרשע, וע"כ ישתמש בכל כלי נוכל ועקשנות להשיג העוה"ב משום שמחשיב את הרוחניות.

"כי לי בני ישראל עבדים" - להיות חפשי מן המידות

הנה בפרשת המשפטים הקדימה התורה את משפט עבד עברי לכל שאר המשפטים. משמע שיש הרבה לימודים בדיני עבד עברי הנוגעים לשמירת כל שאר הדינים. כשמתבוננים בפרשה זו רואים כמה הגבילה התורה את זכויות האדון בעבדו העברי. ויותר משש שנים לא יעבוד לו. ואם ירצה לישאר אצלו יותר אז רוצעין את אזנו של זה שקנה אדון לעצמו. וכ"כ מוגבלים הם זכויות האדון על עבדו עדי אשר אמרו חז"ל כל הקונה עבד קונה אדון לעצמו.

אשר רואים אנו מזה, שרצון התורה הוא שלא יהא שום אחד מישראל עבד לשום בשר ודם. כי הלא כולנו עבדים לבורא יתברך, וכלשון חז"ל אופן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע.

וכשמתבוננים עוד בזה נראה כי הקפדת התורה אינה רק שאין לו לאדם להיות עבד לזולתו אלא שצריך ליהרר שגם לעצמו לא יהא עבד. כי יתכן שהאדם הוא עבד למדותיו וכל מה שעושה אינו אלא מתוך הדחק שהחומר והמדות דוחקים אותו לעשות כן. האדם צריך להיות שליט ברוחו ומתגבר על עצמו.

וכדוגמה לדבר נציין את דברי המסילת ישרים וז"ל "הכבוד הוא הדוחק לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם" ומביא שם כמה אנשים שנאבדו מתוך רדיפת הכבוד כמו ירבעם בן נבט

שהחטיא את ישראל כדי שלא יעלו לרגל וזאת כדי שלא יראו את רחבעם בן שלמה המלך יושב בעזרה והוא עומד. וא"כ מי שרודף אחר הכבוד הרי הוא עבד לתשוקה זו. וכן כל מי שנגוע באיזו מידה רעה שאינו שליט עליו הרי הוא כמו אותו שאומר "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי".

והלימוד מפרשה זו הוא שהאדם צריך ומחויב להיות חפשי מכל מדותיו ותאוותיו כדי שיהא עבד נאמן למי שאמר "כי לי בני" עבדים" - ולא עבדים לעבדים.

הרוצה להיות בן תורה מוכרח לתקן עצמו להדמות אליו יתברך

הרמב"ן מבאר למה הוכפלו בתורה כמה פעמים כל מעשה המשכן. וביאר שהטעם הוא להראות בזה את מעלת העוסקים בו ושכרם וכענין שאמרו חז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים.

הנה כמה הלכות בתורה אנו למדים מהיקש או רמז ועל מלאכת המשכן האריכה תורה בשני פרשיות שלימות בתורה. כל זה מראה לנו גודל החביבות שיש להקב"ה למלאכת המשכן. ועיקרו של המשכן הוא הקדש הקדשים ובה האמה על אמה שבה מונחות שתי לוחות התורה.

ומצינו במדרש רבה משל למלך שהשיא בתו לבן מלך ורצה הוא לילך אתם לארצם. אמר לו המלך בתי שלי איני יכול לפרוש ממנה,

לומר לך אל תטלנה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול וכו', אלא בכ"מ שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר ועשו לי מקדש.

רואים אנו שיכולים ליקח הבת מלך שהיא התורה שלומדים, להוציאה "לארצי" דהיינו לרצונו ולחפציו הגשמיים והארציים. אבל אין זה תורה באמת כי הקב"ה אמר איני יכול לפרוש ממנה - אורייתא וקב"ה וישראל חד הוא, וא"א שתהיה תורה רק אצל מי שעושה בלבד דירה להקב"ה ודירה זו היא רק ע"י תיקון המדות, כי תועבת ה' כל גבה לב, שקר אינו סובל, חנף לא יבא לפניו, וכן כל המדות רעות מרחיקים אותו ממנו ית', מי שרוצה להיות בן תורה מוכרח לתקן עצמו להדמות אליו ית' וזה עשיית המשכן - מקום ל"ושכנתי בתוכם". והוא הוא מה שחביב ביותר אצלו יתברך.

עומק ההיכר בין תלמידיו של אברהם לתלמידיו של בלעם הרשע

"כל מי שיש לו ג' דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע וכו' ומה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו אוכלים בעוה"ז ונוחלין חיי עולם הבא" וכו' (אבות פ"ה)

הנה פלא הוא להבין לאחר שהתנא כתב פרוט את ג' הדברים השייכים לתלמידי אברהם אבינו ואת אלו של תלמידי בלעם וכי

עוד יש מקום לשאול מה בין תלמידי בלעם לתלמידי אברהם. הלא לכאורה החילוקים ביניהם פשוטים וברורים.

אלא מכאן משמע שאף מי שעוסק בתורה ומגיע לרום מעלת החכמה אי אפשר עדיין לידע מאיזה "חיידר" הוא. כי גם בלעם הרשע בעצמו היה חכם גדול ואף שקול בנבואה למשה רבינו. אבל הוא זכה למדרגותיו רק כדי שלא יהא לאומות העולם פתחון פה לטעון שהקב"ה דחקם.

ולמרות כל גדולתו מה היתה אחריתו. "וגם את בלעם בן בעור הרגו בחרב" ונפל לשאול תחתית, כן יאבדו כל איביך ה' תלמידיו של אותו רשע.

כל אחד ואחד שיש בו ג' מדות אלו שמנו חז"ל עין רעה, נפש רחבה, ורוח גבוהה, הוא מתלמידיו של בלעם הרשע אף אם הוא יהודי שומר תורה ומצוות, שכן הדגיש התנא לאמר **כל מי וכו'.**

ועד אימתי על האדם לעבוד על עצמו בתקון ג' מדות אלו? עד יומו האחרון' **כי עד שנחלים חיי עוה"ב קשה לדעת מי בכלל תלמידיו אאע"ה ומי בכלל תלמידי בלעם הרשע.**

וזה הבאור בדברי התנא. לעין בשר ורם אין ניכר ההפרש בין מי שהוא תלמיד של א"א למי שהוא ההיפך. רק באחרית החיים אפשר יהיה להכיר כשיראו מי יורש עוה"ב ומי נוחל גיהנם ר"ל. וזו היתה השאילה והתשובה - במה ניכרים הם תלמידיו של אאע"ה ותלמידיו של בלעם הרשע, כי באמת אי אפשר להכירם, ורק בסוף נראה מי הם תלמידיו של מי. והדברים מבהילים עד מאד.

הכל תלוי במידות

עוד יש לנו להתבונן בדרי חז"ל הנ"ל, למה זאת נקו בלשונם מתלמידיו של אברהם אבינו, ולא אמרו מתלמידיו של משה רבינו, והלא לכאורה לפי מה שאמרו אבל באוה"ע קם, נראה מזה כי בלעם הוא הכנגד של משה רבינו ע"ה.

אלא לימדונו מכאן עד כמה הכל תלוי במדות, שאאע"ה שלא קבל כלום אלא נולד בבית עובד עבודה זרה וכל הדור היו עובדים ע"ז ומ"מ זכה ע"י מדותיו להיות אברהם אבינו.

ובלעם אחר כל ההתגלות שהיתה לו שקבל במתנה מ"מ נפל לאבדון כי היו מדותיו מושחתות. הכל תלוי רק בג' מדות אלו וכמבואר ברבינו יונה על משנה זו דלכך נקט מתחילה דרך כלל ואח"כ פרט להודיעך שאין בכלל אלא מה שבפרט, ורק בג' אלו הכל תלוי.

אהבת חסד גרידא אינה מועילה כי אם בהוצאה מן הכח אל הפועל

מדרש רבה (בראשית פרשה מח) ר"א בשם ר' סימאי אמר, אמר הקב"ה לאברהם אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא הדא הוא דכתיב (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה הרי במדבר. בארץ כנען מנין (דברים ח) ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר. ולע"ל מנין ת"ל (זכריה יד) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים אתה אמרת ורחצו רגליכם חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולע"ל וכו' אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך

וכו' יעווי"ש אריכות דברים לבאר הזכויות הנפלאות שזכו ישראל עבור מעשי החסר של אברהם אבינו. ומשמע שבלעדם לא היינו זוכים לא לענני הכבוד ולא לשליו ולא למים במדבר וכן בארץ ישראל וכן לעתיד לבא.

והנה עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ומהפסוקים משמע שלא היתה המעשה של הג' מלאכים אחת מן הנסיונות. אלא אדרבא - אחר מילתו של אברהם אבינו ע"ה הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא יבואו אורחים אצלו. כי אברהם אבינו הגיע לשלימות מדת החסד עד שתשוקה פנימית בערה בו לעשות חסד. וזאת היא המדה של אהבת חסד באמת. כי מי שעושה חסד בכל פעם שבא לידו עוד לא זכה לשלימותה. רק מי שגם כשלא מוצא עם מי להתחסד והוא מחפש אחר מי שיוכל לגמול עמו חסד, זהו מדת אהבת החסד בשלימותה. ואכן אברהם אבינו ע"ה היה במדרגה זו. ולכן לא היה צריך לשום נסיון בזה.

ולמרות כל זה אם לא היה אברהם אבינו מכניס אורחים באותו היום שלישי למילתו לא היה מזכה אותנו בכל הדברים המבוארים במדרש הנ"ל. ודוקא ע"י שהיתה התשוקה לחסד מתגברת על כאבי הגוף וחסרון מילוי תשוקה זו היה מכבידו יותר מהחולי שלח הקב"ה ג' מלאכים. כי בני אדם לא יכלו ללכת בחום הנורא שהיה אז. וזה השקיט את יסוריו הנפשיים של אברהם אבינו ע"ה. כי מיד שראה את האורחים מרחוק רץ בעצמו בחום הגדול לקראתם והשתחוה לפניהם והכניסם תחת העץ והאכילם לשון עם חרדל משלש עגלות ששחט בשבילם והיה הוא עומד עליהם והם היו אוכלים. ובזכות כל המעשים האלו זכינו לכל הדברים והענינים הנפלאים שהזכירו חז"ל במדרש הנ"ל.

וכל זה היה למרות שאברהם אבינו ע"ה כבר הגיע למדרגת החסד בשיא המעלה ומ"מ לא היה זוכה לכלום ורק על ידי מעשה חסד זכה לענן הכבוד ולשליו ולמים במדבר בארץ ישראל ולעתיד.

נורא ואיום כמה גדול הוא ערכה של המעשה. שזהו תכלית הבריאה כמ"ש "אשר ברא אלקים לעשות" וכן אמרו חז"ל (אבות פרק ג' כ"ג) "הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח בא ועוקרתו והופכתו על פניו".

ועיין בספר חכמה ומוסר (חלק א' סימן קצה) שמבאר ענין זה וז"ל והנה אמרנו, תכלית הנחת תפילין – הוא לשעבד החושים והדעת להשי"ת, וא"כ כשיעמול האדם בכל כחו לשעבד עצמו מכל וכל להשי"ת, הרי זה עיקר מצות תפילין, ועכ"ז מי שלא יניח תפילין במעשה, ה"ז קרקפתא דלא מנח תפילין, ונידון לדורי דורות, ה"ז מבהיל מה זאת מעשה! ע"ב העתקה מספר הנ"ל.

וזהו ממש דברינו באברהם אבינו ע"ה שאף שהיתה בנפשו מדת אהבת חסד במלוא מובן המלה, מכל מקום בזה לבד לא היה זוכה לכלום ודוקא ע"י מעשה הכנסת אורחים שהראה מעלת נפשו והוציאו אל הפועל אז זכה לכל.

מעשה נתבונן כמה החוב מוטל עלינו לדקדק על כל מעשה מצוה שנעשה שתהיה כהלכתה ובפרט צריך לדקדק בדיני ממונות שאין יוה"כ מכפר ר"ל.

מעלת אהבת חסד

הנה בענין אשר גילה ה' לאברהם על הפיכת סדום מקודם לכן, כתב הרמב"ן (בראשית יח, יח) לבאר "והנכון, כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם. אמר, הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו

הדורות הבאים, איך כיסה ממנו, או איך נתאכזר הצדיק על שכיניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל:

והגלוי אליו טוב ויפה, כי ידעתי בו שהוא מכיר ויודע שאני ה' אוהב צדקה ומשפט, כלומר, שאני עושה משפט רק בצדקה, ולכך יצוה את בניו וביתו אחריו לאחוז דרכי. והנה, אם בדרך צדקה ומשפט יפטרו, יתפלל לפני להניחם וטוב הדבר, ואם חייבין הם לגמרי גם הוא יחפוץ במשפטם, ולכן ראוי שיבא בסוד ה':

משמע מזה שבכחו של אברהם היה לבטל את הגזירה של הקב"ה. ואף שהקב"ה הוא שופט כל הארץ וכל מעשיו במשפט, מ"מ מצא אפשריות להמלך באברהם אם להפוך את סדום או לא.

וביאור הדבר הוא כך: אברהם אבינו היתה בו מדת החסד עד המדרגה של אהבת חסד. ופירושו של אהבת חסד היינו לעשות חסד לשם חסד בלבד. לא משום עשות רצון ה' יתברך ולא משום הכרת גודל הצורך של המקבל ההטבה. אלא אך ורק משום שבטבעו יש חשק עז לעשות חסד, להטיב עם הבריות.

וכ"כ גדול החשק והרצון להטיב עד שהיה בידו של אברהם למצא טענות צודקות להציל את סדום שלא יתנגדו למדת המשפט. כי אברהם אבינו ע"ה היה בו גם הרגש של מדת המשפט וכמו שמצינו שרדף אחר הארבעה מלכים להשמידם. וכן משמע מממה שאמר המקרא על אברהם – לעשות צדקה ומשפט.

נמצא שמי שקנה לנפשו מדה זו של אהבת חסד בידו להטיב עם בני אדם באיזה מצב שהוא. ואף אם הבורא יתברך בא להעניש הוא יוכל להציל. כמה גדול ההטבה היוצאה ממי שהוא בעל חסד באמת. ממש בלי גבול ובלי תכלית.

מעלתה של מידת החסד בשלימות

מפרשת מציאת זיווגו של יצחק ע"י אליעזר נוכל לראות להתבונן ולהשכיל עד היכן מגיעים כוחות של מעלה אחת הנמצאת באדם.

אליעזר הלך למצא אשה מתאימה ליצחק, ועשה לזה בחינה זו שאותה הנערה אשר הוא יבקש ממנה שתתן לו מעט לשתות והיא תאמר גם לגמליך אשקה. אותה הוכחת לעבדך ליצחק. כי דוקא בעלת חסד כזו כדאי להכניס לביתו של אברהם אבינו ע"ה, ובעלת חסד כזו היתה רבקה אימנו ע"ה. כשאחד מבקש ממנה לשתות לא די שנותנת לו אלא היא צריכה להיות גם שואבת לכל הגמלים ולכל שאר האנשים שבאו אתו. היא גם לא בקשה מהאנשים שיעזרו לה כי כך היא מדת החסד, לבקש להטיב בכל מה שאפשר ואין לו שום בקורת או טענות על מי שהוא. רק שמח שמניחים לו לעשות חסד עם אחרים.

אבל עדיין יש מקום לשאול. וכי במדת החסד לבד כבר ראויה היא להכנס לביתו של אברהם אבינו. הלא אברהם אבינו ע"ה הוא גם הסמל של אמונה, וא"כ מניין ידע אליעזר שרבקה שלימה אף במדה זו של אמונה בה'. והלא שמא בשביל חסרון זה לא תהיה מתאימה להנשא ליצחק.

אלא התירוץ הוא, שמכאן יש ללמוד הכח של מעלה אחת. מי שיש בו מעלה זו של חסד, הוא רוצה רק ליתן ואינו רוצה לקבל טובה מאחרים. ואם מזדמן שמוכרח לקבל אז הוא מכיר טובה למי שהטיב לו. כי הבעל חסד הוא מכיר המעלה של מי שעשה עמו חסד, ואינו חושב שכל מה שהוא מקבל מגיע לו, אלא אדרבא עליו להכיר טובה למטיב שלו.

וכן מי שהוא מכיר טובה הוא מרגיש בחוש את מציאותו של הבורא ית'. כי הבורא ית' מטיב עמו תמיד בכל כך הרבה טובות. הוא ית' בראו ונותן לו הכל ומפרנסו. והמכיר טובה מרגיש כל זה ורוצה לשלם תמורה עבור מה שקבל. ואף שא"א לשלם להבורא ית' עבור כל מה שמקבל אבל המכיר טובה עושה את מה שביכלתו לעשות. והחובות הלבבות מבאר איך שכל עבודת ה' תלוי' בהכרת הטוב.

ולכן כשראה אליעזר ברבקה אמנו שיש בה מדה זו של חסד, אז לא היה לו שום ספק שיש לה גם אמונה וכל שאר המעלות המוכרחים לכלתו של אברהם אבינו ע"ה ולאשתו של יצחק אבינו ע"ה. כי ודאי שהיא גם בעלת הכרת הטוב, כי זה הולך ביחד עם מדת החסד, ובהכרח שהיא מרגישה את הבורא ית' ומשתדלת בכל כוחותיה לשלם לו בעבור כל הטובות שמקבלת ממנו ית'.

ואכן ראינו שהיא זכתה לכל המעלות של שרה אמנו כמ"ש ויבאה יצחק האהלה שרה אמו וכמו שמפורש ברש"י שם. הרי מכאן כמה עד כמה אפשר לזכות על ידי מעלה אחת. כי מעלה אחת של חסד מובילה למעלת הכרת הטוב ובסוף באים לידי אמונה בה'.

אדם יכול לעשות מעשי חסד מופלאים ומאידך להיות אכזר

כבר הובאו לעיל דברי הרמב"ן על אשר גילה ה' לאברהם קודם הפיכת סדום שבאר בהיות שאברהם אבינו עתיד להיות לגוי גדול ועצום ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה לכן לא אכסה ממנו כי יאמרו הדורות הבאים איך כסה ממנו או איך נתאכזר הצדיק על שכניו החונים עליו ולא רחם ולא התפלל עליהם כלל עכ"ל.

ולכאורה הדברים תמוהים, וכי אפשר לחשוד אברהם במדת אכזריות, הלא אברהם אבינו ע"ה הוא הסמל של חסד. ביום השלישי למילתו שהיה חולה והקב"ה הוציא חמה מנרתיקה שלא יבואו לו אורחים ויטרידו אותו. ולמרות זאת לא נח ולא שקט מלבקש ולחפש אחרי אורחים ולעשות עמהם חסד עד שכביכול הכריח את הקב"ה להזמין לידו ג' אורחים. והם נדמו אצלו כערביים עובדי ע"ז. ועם כל זה אברהם אבינו רץ לפניהם והשתחוה להם בכריעות ותחנונים שיבואו אליו.

והדבר מבהיל למתבונן. שהרי דרך העולם הוא שמי שסובל מאיזה דבר מה, כבר נשכח ממנו לגמרי הזולת והוא אינו דואג אלא על עצמו. ומכ"ש במצב כזה שהוא זקן וחולה גדול, ואלו אברהם כל מחשבתו לא היתה אלא איך לעשות חסד עם הבריות. עד כדי כך הגיעה מדת החסד של אברהם אבינו ע"ה.

ומעתה עוד יקשה עלינו שבעתיים דברי הרמב"ן הנ"ל. איך יתכן אחר מעשה חסד כזה שעשה אברהם עם ג' האורחים לומר עליו שהוא אכזר.

אלא רואים אנו מכאן, **שיתכן** לו לאדם שיהיה בעל חסד ועושה מעשים טובים עם חברו ובאותו אופן וזמן גם להיות אכזר. עד שאף אם חברו יהיה עומד בסכנת נפשות לא יתעורר להתפלל בעדו.

והדברים מבוארים ומפורשים בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג' אות לו) "ולא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" (דברים טו, ז) הוזהרנו להסיר מנפשנו מדת אכזריות ולנטוע בה נטעי נעמנים. הם הרחמים והחסדים הנאמנים כמ"ש (שם כח, ט) והלכת בדרכיו. ובעבור **כי מן האפשר שלא יקפוץ את ידו ויחון את העני ולא מדרך רחמנות** כענין שנאמר ורחמי רשעים אכזרי, על כן כתוב לא תאמץ את לבבך. עכ"ל.

הרי מפורש כאשר ביארנו שאין הדברים סותרים זה את זה. אף אם האדם כבר מיטיב עם הזולת, אך אם בלבו אין לו שום רחמנות עליו ואינו נושא בעול עמו כלל ממילא אם ימצא את חברו בצרה הלא פשוט הדבר שלא יתפלל בעדו.

והאדם חייב לקנות בנפשו מדת הרחמנות. ועיין עוד שם ברבינו יונה אות לה שכתב "נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" (דברים טו, י) הוזהרנו בזה להרחיק מנפשנו צרות העין ולהיותנו טובי עין. ולא די במתנת היד עד אשר נטע בנפשותינו מדת הנדיבות. על כן הזהיר ואמר "ולא ירע לבבך" אחר שאמר "נתן תתן לו" עכ"ל.

ופשוט שמי שאינו עמל בעבודה זו לא יזכה לשום מדרגה של מדת הרחמנות להיות נושא בעול עם חברו ולהרגיש בצרתו כצרה שלו. ואפילו אדם שהוא במצב של דביקות בה' ית' יכול להיות רחוק לגמדי מלהיות נישא בעול. כי בדבר שנפש האדם עמל שם יש לו חלק ובדבר שאינו עמל אין לו בו כלום. וכן אנו רואים אנשים שבנוגע לחלק של בין אדם למקום הם טובים מאד, ומ"מ בנוגע לחבריהם הם רעים וחטאים. וכן להיפך יש כאלו אשר בנוגע לאנשים הם טובים, ואלו בנוגע למקום הם רעים, ואנשים כאלו ראוי לחושדם שהם בכלל מומרים לדבר אחד. ועל מומר לדבר אחד מבואר ברבינו יונה שער ראשון אות ו' שגדול עונו מנשוא כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד כבר שבר עול אדוניו מעליו עיי"ש ברבינו יונה.

ואברהם אבינו ע"ה היה שלם במדת הרחמנות עד הקצה. וכמ"ש "ויגש אברהם" וכו' עיין במדרש (מט, יג) ר"י אומר הגשה למלחמה שנא' (ד"ה א יט) ויגש יואב וכו', ר"נ אמר הגשה לפיוס וכו', רבנן אמרי הגשה לתפלה. הרי לנו כמה היה אברהם אבינו מסור לבני דורו, שהרי יתכן שיהיה האדם בדרגת נושא בעול עם השני, ורחוק מאכזריות ומ"מ לא מוכח כלל שיגש למלחמה בעד חברו.

ומהו באמת הפירוש "הגשה למלחמה". נראה לבאר כי מצב מלחמה הוא שהאדם בסכנה, כי ספק הוא לו אם ינצח או ינוצח. כן היה מצבו של אברהם אבינו באותה שעה, שהוא מסר עצמו לסכנה שמא ידבר שלא כהוגן ויאבד הכל כמ"ש "הנה נא הואלתי לדבר אל ד' ואנכי עפר ואפר" ומ"מ לא מנע עצמו מזה. הכל בגלל שהיה נושא בעול עם אנשי סדום שהיו בסכנה לכן סיכן גם את עצמו כדי להצילם. זו היתה מדרגת מדת "נושא בעול עם חבירו" של אברהם אבינו ע"ה.

הכרת הטוב

אם נרצה לראות מהו כוחה של הכרת הטוב נוכל להזכיר בה מכך שכאשר לוט בקש מהמלאך שלא להפוך את העיר צוער ונענה לבקשתו. ואילו אברהם אבינו ע"ה התפלל הרבה להציל את סדום ולא הועיל לו. ויש להבין, כל כך למה, מה היה כחו של לוט שהיה יכול להציל את העיר ההיא, יתר על כוחו של אברהם אבינו.

וי"ף כי לוט עשה חסד עם המלאכים, ומתוך הכרת הטוב הם עשו לו כרצונו. זהו כח של הכרת הטוב.

והאמת היא שכל עבודת ה' של האדם הוא צריך לבא מכח הכרת הטוב. כי הרי האדם מקבל כל כך טוב מאת הבורא ית' ואינו מבקש לשלם בחזרה. הלא על האדם לשאול מי נותן לו הכל. מהיכן יש לו בריאות, פרנסה, חיים. מי הוא המטיב שלו? ואיך עליו לשלם? והסיבה שאין האדם שואל זה כי הוא חי חיים פשוטים ואינו חושב בתוכן של הענינים.

עזים שבאומות - שפלות וענוה אינם סתירה זה לזה

אברהם אבינו ע"ה אמר על עצמו שאינו אלא עפר ואפר "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז). ומ"מ על אף כל ענוותנותו עמד נגד כל הדור ההוא ובטל כל מחשבותיהם וסלל דרך לעצמו לעבוד את השם ולעסוק בחסד ובשאר כל עניני עבודה, כמו שמבואר ברמב"ם כשכבר בהיותו בן שלש שנים התחיל לשוטט בדעתו ולא ביטל את דעתו לדעת כל העולם. ובאמת זהו גם מדתם של כלל ישראל שהם נקראים עזים שבאומות ומאידך גיסא הקב"ה אוהב את ישראל "כי אתם המעט מכל העמים" – כלומר שאתם ממעטים את עצמכם.

שתי מדות הפכיות אלו שפלות, ענוה ביחד עם אמיצת הלב משרש אחד הן: **האמונה**. מי שמאמין באמת באחדותו ית' שממנו הכל אינו מפחד משום דבר ולא מתפעל משום איש כי יודע שהמתחזק באלוקיו אין נרתע משום דבר כי אמת מלכנו ואפס זולתו ואין עוד מלבדו. ולפיכך בידו ללחום נגד כל העולם.

ומאידך גיסא האיש המאמין מכיר כי אין לו שום מעלה נפשית כי ממנו ית' הכל ומידו נתן לו. וכענין שאמר התנא "אם למדת תודה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת" (פרקי אבות) כלומר הקב"ה יצר אותו בכחות אלו ללמוד תורה הרבה ואין לו במה להתגאות.

נמצא שע"י אמונה האדם יכול לקנות ב' מעלות הפכיות אלו בלא שום סתירה ביניהם,

הענוה חכמה גדולה

ובאמת כי כאשר נעמיק עוד נוכל לראות כי הענווה היא חכמה גדולה למאד, דהנה משה רבינו היתה בו מעלת הענוה. ובחז"ל איתא (סנהדרין פח) איזהו בן עוה"ב ענוותן ושפל ברוך וכו'. כלומר אף שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אבל להיות בן עוה"ב צריך למעלת מדת הענווה.

ופשוט שעניו הוא מי שהולך תמיד בקומה כפופה ואינו מדבר בהרמת קול וכו' וכו'. אבל ממשו רבינו רואים שלא רק זה הוא כל ענין העניויות. אלא הוא שהיה העניו מכל אדם כשראה עוולה שעשה המצרי קם מיד והרגו, וכן לא פחד מלהוכיח את שני האנשים העברים וקרא לאחד מהם ואמר "רשע למה תכה רעך" וכל זה על אף שהפליגה ענוותנותו עד מאד עד שאמר להקב"ה "שלח נא ביד תשלח" שמבאר הרמב"ן שאמר שכל מי שתשלח ראוי יותר ממני. וכן מעידה התורה עליו שהיה עניו מכל וגו'.

ויש גם להתפעל מרוחב ואומץ לבו של משה רע"ה ששבעה ימים התנגד לצווי המקום שלא רצה לילך בשליחותו ונשא ונתן אתו ית' על זה. רואים אנו שהענווה אינה דבר פשוט. אלא אדרבה חכמה גדולה היא וכמ"ש מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה. ובכן שייך למי שהוא העניו מכל להתיצב כנגד הגדול והגבור מכל כשדעתו מורה לו נחיצות בזה.

הענוה נוצרת מתוך רוממות הנפש

ועיינ לשון הרמב"ן על אשר אמר משה להקב"ה "שלח נא ביד תשלח" וז"ל "והנכון בעיני שלח נא ביד כל אשר תשלח כי אין אדם

בעולם שלא יהיה הגון יותר ממני לשליחות, והסיבה למשה בכל הסרבנות הזאת ענוותו הגדולה מכל האדם אשר על פני האדמה. שלא היה מוצא את לבו להתגדל ולדבר אל המלך ושיתפאר לאמר ה' שלחני ולא להתפאר על ישראל להוציאם ממצרים ולהיות עליהם מלך" עכ"ל.

ועיין ברש"י על הפסוק בפרשת בהעלותך "והאיש משה ענו מכל האדם" פרש"י "שפל וסבלן".

ומעתה צ"ע שאם משה רבינו ע"ה היה כל כך שפל וסבלן שלא רצה להיות שליח של הקב"ה איך מלאו לבו להרים יד במצרי להרוג אותו, וכי זה דרכן של שפלים וסבלנים, הלא לכאורה לזה צריך גבהות הלב.

וגם בהכנסו לפרעה לא הראה שום פחד ואימה בעמדו לפני המלך אף שהזקנים נשמטו ממנו אחר אחד.

וגם איה שפלותו שלו בשעה שראה התנהגות הרועים עם בנות יתרו, הלא מיד הוא קם והושיען, וכי לשפל וסבלן יש אומץ הלב להתערב על אשר נראה כריב לא לו.

ולזהבין דבר זה צריכין ללמוד דבר בחובת הלבבות בריש פרק ב' משער הכניעה וז"ל "אבל באור חלקי הכניעה הוא שהכניעה תחלק לשלשה חלקים, אחד מהם כולל את האדם ורבים ממני בעלי חיים שאינם מדברים והוא דלות הנפש וסבלה ההיזק אשר היתה יכולת להחיותו מפני סכלותה באופני דחייתו, וזה יהיה מן הכסילים שבבני אדם מפני מעוט ידיעתם וחלישות הכרתם את נפשותם וערכיהם. וזהו נקרא כניעה מדרך ההסכמה, אבל על דרך האמת הוא דלות הנפש ועוורונה וכו' אבל הכניעה היא אשר תהיה אחר רוממות הנפש והתנשאה מהשתתף עם הבהמות במדותם המגונות וגבהותה מלהדמות במדות פחותי בני אדם ביתרון חכמה ויקרת נפשו וכו'".

וכאשר יהיה סמוך לזה כניעת הנפש ושפלות אז תהיה מדה משובחת" עכ"ל.

היוצא לנו מדבריו הוא שענוה אינה חולשת הנפש אלא אדרבה היא נוצרת דוקא מתוך רוממות הנפש של המכיר יקרת ערכה ומבין לאיזה מדרגה יכול להגיע. וכלשון התנא "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת" (אבות ב'). שאף לאחר שהגיע למדרגה רמה בידיעת התורה אין מקום להתנשאות כיון **שהוא נוצר ללמוד תורה הרבה**. ומתוך שהעניו האמיתי מכיר רוממות נפשו ממילא כל מה שקונה לעצמו במעלות מרגיש בעצמו רק כאלו מתחיל בקניית המעלות וכמו שאמר משה רבינו ע"ה אחר שכבר זכה להיות הסרסור במתן תורה ועלה כמה פעמים לשמים לארבעים יום אמר (דברים ג) "ה' אלקים אתה החילות להראות לעבדך את גדלך ואת ידך החזקה" כי מתוך רוממות הנפש הבין משה לאיזה מדרגות הוא יכול עוד לזכות.

וממילא לא קשה מה שאנו רואים כ"כ תקיפות הדעת בהנהגות משה רבינו ע"ה, כי זהו מחלקי הענווה. ולא יפלא שקם והרג את המצרי, קם והושיע את בנות יתרו, ומשראה את ישראל שחטאו בעגל עמד ושבר את הלוחות בפניהם הכל בלי שום היסוס ובלי שום מורא, כי מדרכי הענוה שלא להיות כפוף לכחות הטבעיים, רק להיות מכיר פחיתות העולם הזה ולהיות בגבהות הלב בדרכי ה'.

מציאת חן לפני הקב"ה - על ידי ענוה

מצאנו בתורה ענין מציאת חן לפני הקב"ה כגון אצל נח שהכתוב מעיד עלו "ונח מצא חן בעיני ה'". ויש לתמוה כיצד מתיחסת נשיאות חן לפני ד' יתברך - אשר לא ישא פנים - וכי בשביל מי שהוא יפה עינים מעבירין על מדת המשפט ח"ו.

אך הבאור בזה הוא, כי "חן" היא מדה מיוחדת ממדות השי"ת שנוהגת בכל עת ובכל זמן למי שזוכה בה. ומצינו שמשה רבינו ע"ה משתמש במדה זו בהתפללו על כלל ישראל כמ"ש (שמות לג. יב) "ואתה אמרת ידעתך בשם וגם מצאת חן בעיני, ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכיך ואדעך למען אמצא חן בעיניך", ופי' רש"י ואדע בזו מדת תגמולך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך. ופתרון למען אמצא חן – למען אכיר כמה שכר מציאת חן עכ"ל.

הרי לנו שיש הנהגה של הקב"ה שמתנהג במיוחד עם מי שמצא חן בעיניו יתברך, ומשה רבינו בקש שבזכות מציאת חן שלו ישא לו פנים. ואכן הקב"ה ענה לו בתפלתו כמ"ש "גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני".

ובמדרש מבואר יותר הענין שהובא שם איך שהקב"ה הראה למשה רבינו אוצרות של שכר בעוה"ב. ועל כל אוצר שאל משה אוצר זו למי, וענה לו לגומלי חסדים או ללומדי תורה וכהנה וכהנה. עד שהראה לו הקב"ה אוצר גדול בלי גבול. וכששאל משה רע"ה אוצר זו למי ענה לו הקב"ה "למי שארצה" הד"כ "וחננתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם". והבאור בזה כנ"ל שמי שמוצא חן אצל הקב"ה יחוננו הקב"ה בלי גבול.

ומעתה שומה עלינו להתבונן במה איפה זוכים למציאת חן אצלו יתברך.

והנה שלמה המלך אמר במשלי(ג, לב) "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן" הרי לנו שבמדת ענוה זוכים לחן. וכן מוכיח מכתבו של ר' זונדל מסלנט זצוק"ל שכתב לבנו טרם שנסע לעיר "ויין" עם אחותו (בתו של ר' זונדל זצ"ל) שהוצרכה לעבור נתוח רפואי. ובין הדברים נאמר ששמע מרבני ווין כי הס שמחים ומייחלים לבואו "ושמח אני שיש לך חן וא"כ הלא יש לך ענוה".

אכן אמנם אפשרי הדבר דאף מי שיש בו תורה ומעשים טובים והוא צדיק גמור עדיין רחוק הוא מלזכות למדת נשיאת חן. וכן משמע מתפלתנו בכל יום "ויהי רצון מלפניך וכד שתרגילנו בתורתך וכו' ואל תביאנו לא לידי נסיון וכו'" ורק אחר כל הבקשות הנ"ל אז תקנו לנו חז"ל לבקש "ותתננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו וכו'" מתבאר שאחרי שכבר זכה לכל הנ"ל אז ראוי וגם צריך לבקש על ה'חן'.

ומי שאכן זוכה למצוא חן אז כל מציאותו וההתייחסות אליו מן השמים שונים לחלוטין מהאדם - אף שיהיה צדיק תמים - הרגיל.

גאה המתגאה שהוא עניו

רש"י עה"ת על הפסוק "ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה" (בראשית כו, לד) כתב "כל מ' שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותן. כשהיה בן מ' אמר אבא בן מ' שנה נשא אשה אף אני כן", עכ"ל. הרי לנו עד היכן הפליגה רמאותו של עשו שהרי בכל המ' שנה שעסק במילוי תאוותיו ורצונותיו דומה היה בנפשו שאין הוא אלא מענה ומיצר עצמו שלא לישא אשה וכל זאת כדי להדמות לאביו שנשא אשה בהיותו בן מ' שנה. ובאמת כל הזמן היתה הנהגתו ההיפך מהפרישות הרצויה. אדרבא היה מזנה ומנאף - צד נשים מתחת בעליהן. רואים אנו איך שיכול אדם לעשות מעשים בתכלית הרשעות ובלבו הוא חושב שעוסק במצוה גדולה.

וכן רואים מעשים בכל יום. אדם מסגף עצמו בתעניות וחושב שהוא מהפרישות ובאמת כל כונתו אינה אלא לשם קבלת כבוד. וכן אנו מוצאים בדברי המסילת ישרים פרק י"א וז"ל וימצא גאה אחר שרוצה להיות נרשם הרבה במעלותיו ולהתייחד בדרכיו עד שלא די

שיהללוהו כל העולם על המעלות אשר הוא חושב שיש בו אלא שרוצה שעוד ירבו להוסיף בתהילתו שהוא העניו בענוים וכד. והנה גאה כזה ישים עצמו תחת קטנים ממנו הרבה, או תחת נבזים שבעם שיחשוב להראות בזה תכלית ענוה וכו' ולבו אומר בקרבו אין חכם ועניו כמוני בכל הארץ עכ"ל.

זוהי מדתו של עשו שהוא ההיפך מזו של יעקב. יעקב אבינו היה איש "אמת" איש תם יושב אוהלים. ועשו היה כולו שקר יודע ציד וממדה זו של שקר בא לידי רמאותו את עצמו שהולך כביכול בדרכי אבותיו אף שכל מעשיו הינם בתכלית הרע.

גאווה

אִיתָא במדרש רבה במדבר (ב, טז) למה הדבר דומה למי שהיה יודע ג' אומניות זהבי ויוצר וזגג. כל מי שהיה מחבבו היה קורא את בנו בנו של זהבי וכל מי שהיה שונאו היה קורא אותו בנו של זגג. כך היה משה מפני שהיה אוהב את ישראל משל אותן ככוכבים שנא' (דברים א) והנכס היום ככוכבי השמים לרוב אבל בלעם שהיה שונא אותם משל אותם כעפר שנאמר (במדבר כג) מי מנה עפר יעקב. אבל הושע שהיה בינוני לא אוהב ולא שונא משלן כחול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים ע"כ.

מבהיל מאד לראות איך שחז"ל לא יראו מלאמר זאת על נביא ה' שבמדרגת אהבת ישראל שבו היה רק בינוני, אצלינו מי שעוצם עיניו בתפלה כבר נקרא חסיד. ומי שאין בו היכולת לענות בעזות כ"כ, כבר נקרא עניו. ומי הוא זה שאינו חושב על עצמו שהוא אוהב ישראל באמת.

אבל חז"ל דנו על כל איש כפי מה שהוא ועל הושע הנביא אמרו שלא היה אוהב ישראל כל כך. ובמה תפסו אותו. בכך שבנבואתו כינה את ישראל בלשון "כחול" ולא ככוכבים, כי בדיבורו ובמעשיו של אדם ניכרין מדרגתו ושלמותו ואף בשעה שעוסק בתורה ומצוות.

והנה המס"י בפרק י"א בדברו בענין הגאווה הביא על זה משל. משל לבית מלא תבן והיו בבית חורים והיה התבן נכנס בהם. לאחר ימים התחיל אותו התבן שהיה בתוך אותם החורין יוצא. ידעו הכל כי היה אותו הבית של תבן. כן הדבר הזה שלא יוכלו תמיד להסתיר את עצמם וכו' עכ"ל.

הרי שהמסילת ישרים גילה לנו כלל גדול בכוחות הנפש. שפנימיות האדם א"א להסתיר אף אם יעסוק בתורה ומצוות. ואם נמצא בו איזה שרש של רע - איזה שרש פרה ראש ולענה - בהכרח שבהזדמן לידו יצא לפעול את שלו.

וכן מצינו בדוד המלך ע"ה כשדואג האדומי הרג את נוב עיר הכהנים (שמואל א' כב, כב) ואביתר הכהן ברח וספר לדוד ע"ה את אשר קרהו, אמר "ידעתי ביום ההוא כי שם דואג האדומי כי הגד יגיד לשאול". כלומר שכבר אז כשברח דוד לנוב וראה כי גם דואג שם חשד אותו שילשין עליו לשאול. ומה היה דואג עושה שם בנוב עיר הכהנים. הלא הוא מפורש במקרא שהיה "נעצר לפני ה'" ומפרש רש"י שהיה עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה ובכל זאת היה נחשד אצל דוד שילשין עליו אף בהיותו אביר הרועים אשר לשאול - ראש הסנהדרין. והסוף היה שהרג כל העיר מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק.

מבהיל מאוד עד היכן הדברים מגיעים שתורה של ראש סנהדרין ופרישות בעיר ה' לא יכלו להסתיר מצפוני לבו. ודוד המלך ע"ה ראה הכל "ביום ההוא" וידע שיגיד לשאול.

א"כ מי שענינו פקוחות יראה איך שא"א לו לסמוך על עסקו בתורה ובמצוות שיסתירו מצפוני לבו. שהרי הושע נביא ה' דבר דברים שהיו נכרים בהם חסרון באהבת ישראל. ודואג האדומי בישבו בפרישות לעסוק בתורה כבר אז היה נחשד לעשות כל דבר רע. א"כ אין עצה אלא לעבוד על הפנימיות בתקון מדות הנפש.

וזה יסוד גדול במוסר דהיינו לידע את מצבו האמיתי ולא לפתות עצמו לחשוב שחסיד וקדוש הוא. וצריך לידע שכיון שלא עקר כל תאות העוה"ז מלבו הרי הוא מלא קנאה ושנאה. ואף אם אינו רואה את זה בגלוי מ"מ במצפוני הלב זהו המצב ובעת שיזדמן הרע לפעול את שלו אז יהא ניכר לכל. א"כ כמה חייב האדם לעבוד על עצמו.

האפשרות לעמוד בנסיון

נראה לבאר הענין של נסיון. הנה במסילת ישרים פ"א מובא שעבודתו של האדם היא לעמוד בנסיון.

והנה לפעמים נדמה לו לאדם כי העמידה בנסיון הוא דבר קשה. אבל ההיפך הוא הנכון. הקושי שבנסיון אינו מופיע אלא במי שהיא חסר ידיעה והתבוננות. אבל מי ששולט בלבו ומשים לב לפעולותיו, וכח ההתבוננות פועל אצלו כראוי, לו לא יהא שום קושי ביכולת העמידה בנסיון. כי כל הענין של נסיון הוא להוציא מן הכח אל הפועל.

וכן מבאר הרמב"ן בפרשת העקידה. כי הקב"ה הרי יודע אם יעשה האדם את צויו. אלא שלפני המעשה אז אין לו אלא בחינת מחשבה טובה. ורק אח"כ כשיש לזה אחיזה במעשה הרי זה בחינת מעשה טוב, שזוהי יצירה חדשה בעולם הזה שהיא עולם המעשה.

ובכן אף שכל אדם עומד בנסיון. "ולרגעים תבחננו" אבל אל יפול לבו. כי אין השי"ת בא בטרונא עם בריותיו. "וה' צדיק יבחן" שרק מי שיש בכחו להשלים מה שדרוש ממנו הוא מנוסה, ואין שום כבודות בזה, ויכול בשמחה להשלים מה שדרוש ממנו.

תפקיד האדם בעולם לפי הנסיונות

אמרו חז"ל שבזכות אותה שליחות שקיים אליעזר עבד אברהם באמונה יצא מכלל ארור ונכנס לכלל ברוך. כי אליעזר הרי היה נכדו של כנען שעליו נאמר "ארור כנען" וכיון שאליעזר מסד נפשו לקיים את שליחותו של אברהם אבינו בשלימות, יצא מכלל אותו ארור ונכנס לכלל ברוך של בית שם כדכתיב "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם" (בראשית ט, כז).

ויש להקשות מפני מה נחשבת מצות אברהם שאליעזר אכן קיים אותה כמאמרה בזה שהלך להביא אשה לבן אדונו יותר ממה שהיה עבד נאמן לאברהם אבינו כל ימי חייו. אליעזר הלא נקרא "דמשק אליעזר" וזאת משום שהיה הדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. וגם כשנודע לאברהם אבינו שנשבה אחיו כתיב "וירק את חניכיו" וחז"ל אמדו שהכוונה לאליעזר. מתבאר א"כ שהוא היה יד ימינו של אברהם אבינו ממש בכל עניניו. ידו לא זזה מתוך ידו. ובכל זאת עדיין לא זכה לצאת מכלל ארור ולהכנס לכלל ברוך אלא ע"י אותו מעשה של הבאת רבקה ליצחק.

ונראה לבאר שידוע שלכל אחד יש תפקיד מיוחד בעוה"ז שעליו לעבוד ולתקן. ואמרו בשם הגד"א (עיין ס' אבן שלמה) שאם ירצה אדם לדעת מהו תפקידו ישים פניו לאותו הדבר שתמיד מוצא בו קושי

ואירצון לעשותו. חלק העבודה הקשה עליו זהו חלקו בעולם ואליו צריך לכוין את יעדו.

ולכן דוקא ע"י אותו מעשה הובררה גדולתו של אליעזר, כי הרבה קשיים עמדו לנגדו והרבה נסיונות עברו עליו. אך הוא נשאר עומד על מקומו וכלשון חז"ל "ע"י ששימש את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך". מיד בבואו לפני לבן ובתואל אמר "עבד אברהם אנכי" ולא נתן מקום לטעות אפי' במשך זמן מה. מיד גילה להם כי אינו אלא עבדו של אברהם וכל העושר הנמצא עמו הרי הוא של אדונו. ובכל דבריו חזר והדגיש שאברהם הוא אדונו. וגם שקל דבריו בחכמה רבה כמבואר ברש"י שם שיצא הדבר בכי טוב לתכלית הנרצה. וכל נגיעותיו שהיו לו בזה שרצה את יצחק לבתו לא השפיעו כלום על הנהגתו וסדר הדברים לפניהם בצורה כזו עד שכולם התפעלו וענו "מד' יצא הדבר" ולפיכך זכה אליעזר לחלקו בעולמו ולהכנס לכלל ברוך, ועד אז היה בכלל ארור.

ההולך בדרך התורה נוצרים בו כוחות עצומים למעלה מדרך הטבע

"ראובן - אמר רבי אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן חמי; דאילו בן חמי, אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה, דכתיב 'וימכר את בכרתו ליעקב', חזו מה כתיב ביה: 'וישטם עשו את יעקב', וכתיב 'ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים' וגו'. ואילו בני, אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה, דכתיב: 'ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף', אפילו הכי לא אקנא ביה, דכתיב: 'וישמע ראובן ויצלהו מידם'" (גמרא ברכות ז, ב).

הנה לאה קראה את שם בנה הבכור ראובן בכוונה להראות את המעלה הגדולה הנמצאת בו לעומת חסרונותיו של בכורו של יצחק – עשו. ושניהם הפוכים זה מזה. עשו בזה את בכורתו ומכרה ליעקב בקנין גמור. ואעפ"כ כל ימיו היה מערער על מכירה זו וכמו שאמר לאביו(כו, לו) "ויעקבני זה פעמים את בברתי לקח". וראובן שלא מכר את בכורתו אלא ניטלה ממנו בעל כרחו וניתנה ליוסף אעפ"כ לא ערער עליה כלום. ויותר מזה הוא גם דאג וטרח להציל את יוסף מן הבור.

כיצד מבינים הבדל עצום כזה בין שני אנשים. זה מערער על מה שאינו שלו וזה מחל וויתר על מה שמן הדין היה צריך להיות שלו. אין זה אלא שעשו הלך בדרכי הטבע החמרי שלו, ואלו ראובן הלך לפי חוקי התורה. מי שמנהיג את מדותיו ודרך חייו בהתאם לחוקי התורה הרי הוא מתעלה למעלה מדרך הטבע, כחות אחרים מתגלים בו ובכוחו להיות במצב הפוך ממה שטבעו מכריחו. השוני בין ראובן לעשו כמוהו כבין זה של מלאך לבן אדם.

ודבר זה מבואר בספר מסילת ישרים פרק י"א וז"ל גם השנאה והנקימה קשה מאד להמלט ממנה לב הותל אשר לבני אדם כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו ומצטער צער גדול והנקמה לו מתוקה מדבש, כי היא מנוחתו לבדה, ע"כ לשיהיה בכחו לעזוב מה שטבעו מכריחו אותו ויעבור על מדותיו ולא ישנא מי שהעיר בו השנאה, ולא יקום ממנו בהזדמן לו שיוכל להנקם ולא יטור לו אלא את הכל ישכח ויסיר מלבו כאלו לא היה, חזק ואמיץ הוא. והוא קל רק למלאכי השרת שאין ביניהם המידות הללו, לא אל שוכני בתי חומר אשד בעפר יסודם, אמנם גזירת מלך היא והמקראות גלויים באר היטב אינם צריכים פירוש (ויקרא יט) "לא תשנא את אחיך בלבבך לא תקום ולא תטור את בני עמך" וכו' עיי"ש. מבואר מזה שהשומר חוקי התורה ביכולתו לעשות דברים ששייכים גם למלאכים ולא רק לבני אדם.

דוגמה נוספת המעידה על ההיפך הגמור בין מי שהולך לפי חוקי התורה למי שהולך לפי מהלך טבעו נוכל לראות גם ע,י התבוננות בהנהגת יעקב עם לבן, והכיצד לבן מתייחס אליו.

יעקב התנה עם לבן במפורש "ברחל בתך הקטנה" לבל ימצא לבן פתח ומקום לרמאות כדאיתא במדרש: ברחל - ולא בלאה, בתך - שלא תביא אחרת מן השוק ושמה רחל, הקטנה - שלא תחליף שמותיהן זו בזו ע"כ. ולאחר כל עבודת יעקב בנאמנות, לבן מרמה אותו כצורה כה פחותה, ועוד מחזיק עצמו לאיש ישר וטענת צדק בפיו: לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה. כזו היא דמות האדם החי לפי כחותיו הטבעיים, גוזל, מבקש שפיכת דמים, ומצדיק עצמו ומשוכנע שמעשיו מתוקנים.

מאידך גיסא יעקב אבינו תם וישר עובד באמונה שבע שנים ולאחר עמל כה ארוך ותקווה כה מרובה לשכרו. שבקש להעמיד י"ב שבטים מרחל מרמה אותו לבן כצורה כה פחותה. אדם אחר במצב כזה היה קם מיד בחמתו. לצעוק על החמס והעוול שנעשו לו ובדרך הטבע כמעט שא"א לותר על מעשה שפל כזה. ואלו יעקב מתגבר על עצמו, מצמצם את כל טענותיו ושואלו בקצרה ובדרך כבוד "למה רמיתני", שומע תשובת לבן וגם עוד מסכים לעבוד עוד ז' שנים אחרות תמורת רחל. וכי שייך בטבע האדם ויתור מרחיק לכת כזה היפך מנהג העולם.

אין זאת אלא שיעקב לא מעזה"ז הוא. הוא דומה למלאך, כחות הגוף אין להם כל השפעה עליו כלל וכלל.

וכן אצל חכמינו ז"ל אנו רואים כחות עליונים למעלה מדרך הטבע עיין בגמ' נדרים ס"ו ההוא בר בבל דסליק לארץ ישראל נסיב איתתא, א"ל בשלי לי וכוי עד זיל תברי יתהון על רישא דבבא הוה יתיב בבא בן בוטא ודאין דינא. אזלת ותברת יתהון על ריש' - בטבע האדם להתרגז על מעשה כזה ואלו בבא בן בוטא מבליג

ושואל - מה הדין דעבדת. א"ל כך ציוני בעלי, עשית רצון בעלך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא ע"כ.

היסוד הוא שמי שהולך בדרך התורה נוצרים בו כחוח של מלאך ואין לו שום שייכות עם הטבע החומרי שבו נברא האדם.

אין האדם מתעלה אלא מצב של קושי

הנהגותיו של הבורא יתברך תורה המה וצריכים המה לימוד. ויש להתבונן למה זאת בצאת בני ישראל ממצרים סיבב הקב"ה לישראל חרדה גדולה כזו שהיו מוקפים מכל צד, ההרים מצדיהם מצרים מאחוריהם והים לפניהם, הרי יכול היה להוציאם ממצרים ולבקוע להם מיד את הים ולהוליכם מיד לארץ ישראל בלי הנסיונות של פחד ממצרים וחוסר לחם ומים ועוד. למה זאת עשה את כל דרכם מלאה עיכובים וקשיים.

וכן תיכף ומיד אחר כל הנסים שהיו בקריעת ים סוף עם השירה "ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. ויבאו מדתה ולא יכלו לשחת מים ממרה כי מרים הם" (שמות טו, כב). ואח"כ הגיעו לאלים ששם היו שבעים תמרים ושתיים עשרה עינת מים, אבל משיצאו משם מיד היו רעבים ללחם כמ"ש(טז, ג) "כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב". ויש להתבונן מהו ביאור ההנהגה הלזו.

והנראה בזה כי הכל לא היה אלא מחסדי ה' ית' הדורש טובו האמיתי של כל אדם. כי אין אדם מתעלה ברוחניות אלא מתוך מצב של קושי. וכשהכל הולך ישר ובנחת אז האדם נשאר במדרגתו הקודמת.

הבה נתבונן במעשה של קריעת ים סוף. הלא העובדה שלא נבקע הים מיד היתה כדי שיאמר הקב"ה למשה "דבר אל בני ויסעו" ולשמע צווי זה קפץ נחשון בן עמינדב ורק אז נבקע הים. כמה זכה והתעלה נחשון באותו מעשה, וכן כתוב במכילתא (פרשה ה) על ב' שבטים בישראל שזכו לגדולות ונצורות באותה מעשה. וז"ל ר' מאיר אומר כשעמדו שבטים על הים זה אומר אני יורד תחילה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, מתוך שהיו עומדין וצווחין קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחלה שנאמר (תהלים סח) "שם בנימין צעיר רודם, שרי יהודה רגמתם" אל תקרי רודם אלא רד ים. התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים שנאמר "שרי יהודה רגמתם" משל לה"ד למלך בו"ד שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן נכנס לחדרו בלילה אמר לקטן העמידני עם נץ החמה, ואמר לגדול העמידני בג' שעות בא קטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול. אמר לו לא אמר לי אלא בשלש שעות ביום. והקטן אומר לא אמר לי אלא עם הנץ החמה. מתוך שהיו עומדין צווחן ננער אביהם. אמר להם בני שניכם לא כוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח שכרכם. כך אמר הקב"ה מה שכר יטלו בני בנימין שירדו לים תחלה, שרתה שכינה בחלקו שנאמר (בראשית מט) "בנימין זאב יטרף" ואומר (דברים לג) "לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו וגו'". ומה שכר שבטו של יהודה שהיו רוגמין אותם, זכו למלכות שנאמר "שרי יהודה רגמתם" ואין רגמה אלא מלכות עכ"ל המכילתא.

הרי לנו שעל ידי המצב הקשה שנמצאו שם השבטים, ובני יהודה ובנימין התגברו עליו אז זכה בנימין להשראת השכינה שבית המקדש נבנה בחלקו, ושבטו של יהודה זכו למלכות שדוד יצא ממנו. וזו היא הדרך לעלות למעלה בעבודת השם - על ידי התגברות מעל כל הקשיים הפוגעים בעולם.

וכך בכל מסע המדבר היה הקב"ה מזמין בפניהם קשיים ונסיונות שלא נתן להם מיד מים מתוקים, ולא נתן מיד את המן, והכל כדי

שע"י עמידתם בנסיונות יזכו כי תכלית האדם הוא כמבואר בס' מסילת ישרים: לעמוד בנסיון. עיי"ש בפרק א' שמבאר בזה"ל והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו ית' וכו' ואם יהיה לבן חיל וינצח במלחמה מן הצדדין הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לידבק בבוראו ויצא מן הפרוזדור הזה ויכנס לטרקלין לאור באור החיים, וכפי השיעור אשר כבש את יצרו ותאותיו ונתרחק מן המרחיקים אותו מהטוב ונשתדל לידבק בו כן ישיגהו וישמח בו"ע"כ.

הרי מדבריו שהאדם לא הושם בעוה"ז לחיות חיי מנוחה אלא ללחום מלחמות נגד היצר. ולכן כל זמן שהחיים הולכים ישר בלי שום עכובים אין למצוא מקום לעמוד נגד היצר במלחמתו כי בשעה שהכל במנוחה ליכא נסיונות כמו בשעה שיש עיכובים וקשיים.

וזה הבאור בהנהגת הבורא ית' עם ישראל בדור המדבר שהעמידם בנסיונות ושע"י הנסיונות הקשים יתעלו בהכרת ה'.

ההבדל בין הלומד מוסר לשאינו לומד

יש לעיין מה היה חטאם של סדום יותר משאר עיירות שדוקא על סדום נגזר להיות הפוכה כמו רגע, דהרי בס' עקידה מבואר שהחטא בפלגש בגבעה היה יותר גרוע מבסדום, שבסדום נראה כי יכלו ללון ברחוב כמו שאמרו המלאכים "ברחוב נלין" ובגבעה גם ברחוב לא הניחו ללון.

אלא עיקר חטאת סדום היתה בזה ששמו לחוק ומשפט שהצדקה תהיה אסורה אצלם, וכמו שאמרו "האחד בא לגור וישפוט שפוט", כי אצלם היה המשפט שלא ליתן לאורח מקום ללון בשביל שהיתה

סדום כגן ד' יראו שלא יתמלא המקום באורחים ומזה נהווה אצלם משפט ומדת סדום. ובזה כבדה חטאתם מאד אף שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות מושחתות עיקר גזר דינם היה על בטול הצדקות כמבואר בשע"ת לר"י (שער ג' אות ט"ו).

וההסבר בזה הוא כי אין דומה מי שחוטא מחמת שתקפו יצרו וחטאו לא היה אלא בדרך מקרה למי שחטא בשכלו ונפשו. והם אנשי סדום קלקלו בשכלם ונפשם שאסרו על עצמם ליתן צדקה ולגמול חסד. וסתם חוטא בדרך כלל לא משתף את דעתו במעשהו והראיה שלאחר עשיית החטא הוא אכן מלא חרטה על מעשהו. ודבר זה מפורש בדברי חז"ל שאמרו "אין אדם חוטא אא"כ נכנסה בו רוח שטות.

וזה החילוק בין מי שלומד מוסר לשאר בני אדם. כי הלומד מוסר אף אם יחטא לפעמים אבל אין שכלו ונפשו מעורבים במעשה העבירה משא"כ מי שאינו לומד מוסר הוא אינו שם לב להתבונן במעשיו ואז פשוט שגם שכלו מקולקל ולכן אין תקוה בעדו.

ובין מצוה למצוה ג"כ קיים חילוק זה שהלא השתבח הפסוק במעשה חסד של אאע"ה בפרשת וירא אף שהיתה רק קטנה בכמות כלפי החסד של "ויטע אשל בבאר שבע" ששם קצרה התורה מאד והזכירתו רק ברמז. והיינו טעמא: שבחסד שעשה אז אחר מילתו שהיה חולה מאד הראה **מסירות נפש** בעשיית החסד ורק אז הוכרה הגברת שכלו בעשיית חסד. וזהו גם החילוק בין מקלל אביו למכהו (כדאיתא בפי משפטים) שענשו של מקלל יותר חמור בגלל שחטאו נובע יותר מהשכל משא"כ מכה אביו.

מהו בעל מוסר אמיתי

הכתוב אומר "ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם" (בראשית מה, יט).

ובאר הרמב"ן דלפיכך אמר פרעה בלשון צוואה, מדעתו "מוסר" יוסף כי איננו שולח יד בהון המלך ולא ידעו אתו מאומה ע"כ חשב פרעה אולי לא ירצה לשלוח לאביו דבר על כן אמר לו אני מצוה אותך שיעשו זאת על כל פנים. ע"כ לשונו של הרמב"ן.

הנה אנו רואים כמה היה יוסף "בעל מוסר" הלא יוסף היה זה שהעשיר את מצרים. וכל כך גדול היה הרכוש ההוא עד שחז"ל מספרים שהרכוש גדול שלקחו בני ישראל בצאתם ממצרים היה כולו מעצת יוסף. וגם כל העשירות של קרח היה ע"י שמצא את האוצרות שגזז יוסף בעד המלוכה. הרי לנו שכל הון המלך היה רק בתוצאה מחכמתו ועצתו של יוסף.

ואם כן למצוה גדולה היתה נחשבת לקחת את הכסף של מצרים עבור יעקב אבינו ע"ה. ומה עוד כשמכסף זה יוכל לבנות ישיבות וכהנה, אך כל זה הוא רק לפי ראות עינינו. אבל יוסף שהוא היה "בעל מוסר" וידע הסכנה שמונחת ברבוי כסף ואיך שכסף יכול להאביד ולהחריב הגדול שבגדולים, התרחק מזה מאה שערים וברח כמטחוי קשת מהקרוב לצל כסף. ולכן לא הניד יוסף אף אצבע לקחת מהכסף כי אם בצווי המלך שאז נהפך הדבר לחיוב והכרח.

עוד מצינו דוגמה מהו "בעל מוסר", אצל יעקב אבינו ע"ה בהיותו בבית לבן. כשאמר לו לבן "הכי אחי אתה ועבדתני חנם" ובאר הרמב"ן בזה"ל כי ידעתי כי מעתה תעבוד אותי כי איש "מוסר" אתה ולא תתפרנס משל אחרים. ע"כ.

הרי אף שלכאורה זמן הוא דבר יקר מאד אצל יעקב, ולבן גם ראה את מדת "יושב אוהלים" שלו, מ"מ הבין שיעקב לא ירצה לאכול חנם אצלו אף שהוא בן אחותו. אך יעקב לא חשב שום חשבונות של היתד מחששו שמא עי"ז יהיה נוטה מהישרות כשיהיה צריך להכיר טובה ללבן. יעקב בהיותו "בעל מוסר" ידע מה זה נגיעה וכמה היא מעוורת ומעבירה את האדם מהישרות שלו. כי כח החניפה למי שמקבלים ממנו דבר הוא חזק מאד.

[הלֹא ידוע בעולם ההלצה על "פלוני שלמד שבע שנים בשביל חתול" כי היה אצל חמיו על מזונות - קעסט - ובכל פעם ששמע קול מהחלון היה ירא שמא זו היא חותנתו העוקבת ומביטה אם הוא אכן לומד ומשום כך למד כל העת. לבסוף נודע לו שלא היה זה אלא חתול. נמצא שלמד כ"כ בשביל חתול].

ומחניפה היה יעקב מתרחק כמ"ש באורחות חיים להרא"ש להתרחק מן הגאווה בתכלית הריחוק וכן מן החניפות,

דוגמה נוספת ל"בעל מוסר" מביא הרמב"ן בפרשת וישלח (לג, ה) במה שענה יעקב לעשו "ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדך" אף ששאל על הנשים וילדים הוא ענה, הילדים אשר חנן וכו' דרך "מוסר" כי לא רצה לומר שהן נשיו והבין עשו שהן אמותיהן של הילדים. הרי אנו רואים עד כמה נזהר "בעל מוסר" בדבורו בעניינים אלו עד שלאחיו ענה כל כך בצניעות ובלבד שלא יזכיר בפיו שם האשה.

רואים אנו עד כמה רחוקים אנו ממדרגת "בעל מוסר" וכן באמת שמעתי וראיתי זה מכבר עשרות בשנים שאין כבר "בעל מוסר".

